

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Lenka Ferenčáková

**Postavenie žien v Turecku a zmeny
v kontexte európskej integrácie**

Diplomová práca

Praha 2009

Autorka práce: **Lenka Ferenčáková**

Vedúca práce: **Prof. PhDr. Lenka Rovná, CSc.**

Oponent/ka práce:

Dátum obhajoby: **2009**

Hodnotenie:

Bibliografický záznam

FERENČÁKOVÁ, Lenka. *Postavenie žien v Turecku a zmeny v kontexte európskej integrácie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálných vied, Institut mezinárodných študií. 2009. 105 s. Vedúca práce: Prof. PhDr. Lenka Rovná, CSc.

Anotácia

Diplomová práca „Postavenie žien v Turecku a zmeny v kontexte európskej integrácie“ sa zaoberá situáciou práv žien v Turecku a reformným procesom, ktorý bol urýchlený pod vplyvom prístupových jednaní s Európskou úniou. Predstavuje hodnotenia stavu v správach Európskej komisie a uskutočnené projekty z finančných prostriedkov Únie. Z historickej perspektívy a na základe analýzy dokumentov a uskutočnených rozhovorov sa z aktérov, ktorí sa na zlepšení postavenia žien podieľajú, venuje predovšetkým ženskému hnutiu, ktoré dosiaľ zostáva najdôležitejším účastníkom prebiehajúceho procesu. Detailne je skúmaná oblasť politických rozhodovacích mechanizmov. Predložené sú obecné i národne špecifické prekážky reprezentácie žien. V porovnaní so zastúpením žien a prijatými opatreniami v ostatných krajinách sa dochádza k záveru, že najvhodnejším nástrojom na podporu počtu žien a ich záujmov v Turecku sú záväzne stanovené kvóty rôznych typov. Práca tiež znázorňuje možnosti pokroku i prekážky, ktoré treba prekonať v spolupráci medzi všetkými zúčastnenými aktérmi, a predovšetkým medzi hnutím a EU, pre dosiahnutie žiadaného výsledku – genderovej rovnosti v potenciálnom budúcom členskom štáte.

Annotation

Diploma thesis „Status of women in Turkey and changes in the context of European integration” deals with the situation of women's rights in Turkey and the reform process which has been accelerating under the accession negotiations with the European Union. It presents evaluations of the situation contained in reports by the European Commission and also implemented projects from the financial resources of the Union. From historical perspective and based on document analysis and realized interviews, of all the participants involved in improvement of women's status the thesis is primarily concerned with the women's movement as it still remains the most important agent in the ongoing process. The area of political decision-making mechanisms is examined in detail. General and country specific barriers for representation of women are submitted. In comparison with participation of women and

adopted measures in other countries the thesis concludes that mandatory gender quotas of different types seem to be the most suitable tool to support the number of women and their interests. The paper also displays opportunities for further progress and obstructions to overcome in cooperation among all involved, and particularly between the movement and the EU, to achieve the desired result – gender equality in a potential future member state.

Kľúčové slová

Turecko, Európska únia, ženy, genderová rovnosť, ženské/feministické hnutie, proces rozšírenia, rozhodovacie mechanizmy, genderové kvóty

Keywords

Turkey, the European Union, women, gender equality, women's/feminist movement, enlargement process, decision-making mechanisms, gender quotas

Prehlásenie

1. Prehlasujem, že som predkladanú prácu spracovala samostatne a použila len uvedené pramene a literatúru.
2. Súhlasím s tým, aby práca bola sprístupnená verejnosti pre účely ďalšieho výskumu a štúdia.

V Prahe dňa 20.05.2009

Lenka Ferenčáková

PodĎakovanie

Na tomto mieste by som rada poĎakovala vedúcej práce Prof. PhDr. Lenke Rovnej, CSc. za trpezlivosť, ústretovosť a odborné rady. Tiež chcem poĎakovať Prof. Dr. Serpil Sancar a Dr. Selme Acuner za poskytnuté rozhovory, literatúru a materiály a študentkám Ankarskej univerzity, ktoré ochotne odpovedali na všetky moje zvedavé otázky.

Obsah

OBSAH	7
PROJEKT DIPLOMOVEJ PRÁCE	8
1. ÚVOD	12
1.1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ	14
1.2 METODOLOGICKÝ RÁMEC	16
1.3 ROZBOR LITERATÚRY	18
2. DVE POLITIKY EURÓPSKEJ ÚNIE A MIESTO TURECKA V NICH	21
2.1 ROZŠÍRENIE EU O TURECKO	21
2.2 GENDEROVÁ POLITIKA EU	23
2.3 GENDEROVÁ POLITIKA V PROCESE ROZŠÍRENIA	27
3. POSTAVENIE ŽIEN V TURECKU	30
3.1 ROZMANITOSŤ ZÚČASTNENÝCH AKTÉROV	30
3.2 TURECKÉ ŽENSKÉ HNU Tie - PRIMÁRNY AKTÉR MINULÝCH STOROČÍ	33
3.3 EURÓPSKA ÚNIA – HYBNÁ SILA V NOVOM TISÍCROČÍ	39
3.3.1 <i>Kritika i stimulácia rovnosti žien a mužov v správach Európskej komisie</i>	39
3.3.2 <i>Podpora rovnosti žien a mužov v programoch EU</i>	47
3.4 REPREZENTÁCIA ŽIEN V POLITICKOM ROZHODOVANÍ	51
3.4.1 <i>Význam a prekážky politickej reprezentácie žien</i>	51
3.4.2 <i>Ženy v tureckej politike v minulosti a dnes</i>	57
3.4.3 <i>Budúcnosť tureckých žien v politike</i>	68
4. ZÁVER	75
5. RESUMÉ	78
6. SUMMARY	79
7. POUŽITÁ LITERATÚRA	80
8. ZOZNAM PRÍLOH	96
9. PRÍLOHY	97

Projekt diplomovej práce

Bc. Lenka Ferencáková

Katedra ZES – obor: **Evropská studia**

Prezenční studium – 5. ročník

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Lenka Rovná, CSc.

POSTAVENIE ŽIEN V TURECKU A ZMENY V KONTEXTE EURÓPSKEJ INTEGRÁCIE

Východiská a dôvody pre písanie zvolenej témy:

Možnosť vstupu Turecka do Európskej únie ako jej plnoprávneho člena vyvoláva v európskej verejnosti, akademických i politických kruhoch mnoho, často emotívnych, diskusií. Otázka postavenia žien v tureckej spoločnosti je využívaná priaznivcami i odporcami tohto vstupu. Problémy v tejto oblasti odporcovia často považujú za dôkaz odlišnosti tureckej kultúry a nepripravenosti republiky na integráciu. Zástancovia vstupu Turecka do EU a ženských práv vidia v integrácii naopak silný nástroj pre zlepšenie postavenia žien v Turecku.

Zatiaľ čo v prvých pravidelných správach Komisie o pokroku Turecka v prístupí bola otázka ženských práv a genderovej rovnosti zmienená len okrajovo, postupne s odstraňovaním horúcejších problematických oblastí, sa aj táto oblasť začala systematicky sledovať. Pevné miesto si našla v kapitole Demokracia a „rule of law“ – Hospodárske a sociálne práva a často sa berie v úvahu aj pri Sociálnej politike a zamestnanosti.

Pod vplyvom EU sa v tejto oblasti prijalo už viacero legislatívnych opatrení, na zlepšovaní situácie sa podieľajú štátne orgány i ženské organizácie.

Dôvodov, prečo som si zvolila túto tému, je niekoľko, predovšetkým:

- Dlhotrvalý záujem o otázku vstupu Turecka do EU, ako som už naznačila v bakalárskej práci.
- Som študentkou genderových štúdií na FHS UK so záujmom najmä o multikultúrny feminizmus.
- Dlhodobo sa zaujímam o politiku genderovej rovnosti EU, jej vývoj a perspektívy do budúcnosti.

Cieľ práce a hlavné otázky:

Cieľom práce bude predovšetkým oboznámiť sa situáciou žien v Turecku z **niekoľkých pohľadov - Európskej únie, tureckých žien** pôsobiacich v ženských organizáciách **a z môjho pohľadu** ako mladej feministky z nového členského štátu EU. Na spoločných i odlišných postojoch sa budem snažiť ukázať problémy, ktoré si vyžadujú najviac pozornosti a možnosti ich riešenia.

EU vo svojich správach sleduje viacero rovín postavenia žien v Turecku. Vo svojej práci sa zameriam predovšetkým na rovinu **politickej účasti žien a inštitučné mechanizmy** (konkr. prístup vlády, DG pre postavenie a problémy žien, Parlamentná komisia pre genderovú rovnosť, ženské hnutia a organizácie, programy a financovanie aktivít).

Jednou zo špekulatívnych otázok, ktorú sa pokúsim zodpovedať hlavne v spolupráci s tureckými aktivistkami, bude či a ako by sa zmeny v postavení žien v Turecku uskutočňovali bez vyhliadky členstva v EU.

Plán postupu práce:

Pohľad EU	Pravidelné správy Komisie o pokroku Turecka 1998 - 2008, dokumenty Európskeho parlamentu a ďalších orgánov
Pohľad žien v Turecku	Študijný pobyt v Turecku (január – jún 2008) - rozhovory a spolupráca s aktivistkami z KASAUM, KADAUM, KADER, turecké noviny a časopisy
Pohľad autorky	Študijný pobyt v Turecku; absolvované kurzy na Genderových štúdiách FHS UK, dokumenty medzinárodných organizácií, feministické časopisy a literatúra
Predpokladaný termín odovzdania práce: máj 2009	

Metodológia:

V tejto práci využijem trianguláciu metód. Informácie získam predovšetkým z obsahovej analýzy a rozhovorov. Pôjde o prípadovú štúdiu jednej kandidátskej krajiny.

Metodologické a epistemologické obmedzenia, s ktorými sa budem musieť vysporiadať budú najmä:

- dostupnosť dát, súvisiaca s jazykovým obmedzením a ochotou spolupracovať z tureckej strany
- vlastná subjektivita vo výbere a použití dokumentov a analýz
- otázka „kultúrneho násillia“ – nakoľko budem skúmať spoločnosť s odlišnými tradíciami, môžem byť vnímaná ako „votrelec“

Spolupráca:

Počas Erasmus pobytu v Turecku budem úzko spolupracovať s Výskumným a implementačným centrom pre problémy žien KASAUM na Ankarskej univerzite, s Výskumným centrom ženských štúdií na Cukurova univerzite KADAUM a členskou organizáciou European Women's Lobby KADER.

Pramene a literatúra:

- Pravidelné správy Európskej komisie o pokroku Turecka (1998 +)
- Správy o postavení žien z iných inštitúcií EU – napr. European Parliament resolution on the role of women in Turkey in social, economic and political life (2004/2215(INI)), správy Výboru pre práva žien a genderovú rovnosť, Delegácia EK v Turecku,...
- Dokumenty o ženách v Turecku z medzinárodných organizácií – OSN, Rada Európy,...
- Denná tlač – Turkish Daily News, Zaman,...
- Saktanber, Ayşe. 2006. *Women and the Iconography of Fear: Islamization in Post-Islamist Turkey*. In: Signs Vol. 32 No. 1
- *Equal opportunities for women and men: monitoring law and practice in new member states and accession countries of the European Union*. 2005. New York: Open Society Institute
- Malečková, Jitka. 2002. *Úrodná půda. Žena ve službách národa*. Praha: ISV nakladatelství

- Aydin, Mustafa. 2004. *Turkish Foreign Policy: Framework and analysis*. Ankara: Center for Strategic Research
- Ellis, Evelyn. 1998. *European Community Sex Equality Law*. Oxford : Clanderon Press
- Arat, Yeşim. 1994. *Toward a Democratic Society: The Women's Movement in Turkey in the 1980s*. In: Women's Studies International Forum, Vol 17, no. 2/3
- Grünell, Marianne, Voeten, Anneke. 1997. *State of Art Feminism in Plural: Women's Studies in Turkey*. In: European Journal of Women's Studies, Vol. 4
- Ellina, Chrystalla. 2003. *Promoting Women's Rights. The Politics of Gender in the European Union*
- Rosamond, Ben. 2000. *Theories of European integration*. Houndmills : Palgrave Macmillan
- Arat, Yeşim. 1998. *On Gender and Citizenship in Turkey*. In: Middle East Report. Nr. 198
- ...

1. Úvod

Nekončiace a často horlivé debaty o mieste Turecka v Európe sa v pravidelných intervaloch objavujú v politických a akademických kruhoch, ale tiež širokej verejnosti. Výnimočné historické väzby medzi Osmanskou ríšou a európskymi štátmi, radikálna westernizácia pod taktovkou prvého prezidenta Mustafu Kemala Atatürka (1881–1938), strategická pozícia maloázijskej republiky a modelový príklad pluralistickej sekulárnej demokracie v moslimskom svete - všetky tieto aspekty ovplyvňujú dlhoročné rokovania o vstupe Turecka do Európskej únie. Až do deväťdesiatych rokov sa jednania sústredili primárne na vytvorenie colnej únie. Ambicióznejšie predstavy tureckej administratívy a ekonomických elít sa prejavili v roku 1987 podaním žiadosti o plnoprávne členstvo. Po prijatí Kodaňských kritérií sa do popredia európskeho záujmu okrem ekonomických záležitostí dostali aj kritéria politické a schopnosť prijať záväzky plynúce z členstva. Genderová politika, ktorej sa chcem venovať v tejto práci, sa monitoruje práve v rámci týchto novších oblastí.

Zatiaľ čo v prvých pravidelných správach Komisie o pokroku Turecka v prístupí bola otázka ženských práv a genderovej rovnosti zmienená len okrajovo, postupne, s odstraňovaním horúcejších problematických oblastí, sa aj táto sféra začala systematicky sledovať. Čo sa týka širokých debát, otázka postavenia žien v tureckej spoločnosti je využívaná oboma stranami. Problémy v tejto oblasti odporcovia a odporkyne často považujú za dôkaz odlišnosti tureckej kultúry a nepripravenosti republiky na integráciu. Zástancovia a zástankyne vstupu Turecka do EU a ženských práv vidia v integrácii naopak silný nástroj pre zlepšenie postavenia žien v Turecku.

V posledných rokoch boli v Turecku prijaté viaceré významné legislatívne zmeny, ktoré môžu mať značný vplyv na celospoločenské pomery. Na zlepšovaní postavenia žien sa podieľa sieť rôznych aktérov na národnej, regionálnej a globálnej úrovni. Otázkou zostáva, nakoľko sú prebiehajúce zmeny výsledkom hlbších vnútro-politických procesov, plnenia medzinárodných záväzkov alebo harmonizácie s *acquis* EU.

V rámci tohto komplexného prostredia vplyvov na postavenie žien v Turecku sa v mojej diplomovej práci zameriavam na vplyv Európskej únie. Ďalších účastníkov

predstavujem len okrajovo. Vychádzam z tézy, že vďaka prebiehajúcej procesu rozšírenia Únie o Turecko došlo k výraznému zlepšeniu postavenia žien v krajine. Mojimi hlavnými výskumnými otázkami teda sú: Ako prispela, prispieva a môže prispieť Európska únia na zlepšenie genderovej rovnosti v Turecku? Aký pokrok sa dosiahol predtým než sa Turecko stalo kandidátskou krajinou a ako sa situácia zmenila potom? Možno EU v súčasnosti označiť za hlavného činiteľa v tejto oblasti?

Jednou z najviac problematických oblastí rovnosti žien v Turecku je ich nedostatočné zastúpenie v rozhodovacích mocenských pozíciách, ktoré možno definovať ako pozície „*kde je možné rozhodovať alebo rozhodovanie ovplyvniť na organizačnej alebo hierarchickej úrovni*“ (European Commission, 2008: 3). Na príklade tejto roviny podrobnejšie ukážem možnosti pokroku a tiež obmedzenia, ktoré treba odstrániť. Túto roviny je tiež možné rozdeliť na niekoľko sfér – rozhodovanie v politike národnej a miestnej, v administratíve, súdnictve, akadémii, odborových zväzoch či súkromnom sektore. Predmetom skúmania tejto práce je len sféra politická.

Dôvodov, prečo som si zvolila túto tému diplomovej práce je niekoľko, predovšetkým môj dlhoročný záujem o otázku vstupu Turecka do Európskej únie, a tiež záujem o politiku genderovej rovnosti Únie, ktorá je „*základným právom, spoločnou hodnotou EU a nutnou podmienkou pre dosiahnutie cieľov EU v oblasti rastu, zamestnanosti a sociálnej súdržnosti*“ (Komise, 2006: 2).

Posledná poznámka bude venovaná jazykovým otázkam. V celej práci, vrátane citácií, dodržiavam genderovo korektný jazyk, t.j. vyhýbam sa používaniu generického maskulína, „*ktoré ženy spoločensky zneviditeľňuje a vo svojich dôsledkoch marginalizuje*“ (Slovník, 2006). V práci používam vlastné preklady cudzojazyčných dokumentov a názvov. Termíny genderová rovnosť, rovnosť pohlaví a rovnosť žien a mužov sú používané ako vzájomne zameniteľné, rovné zachádzanie mužov a žien užívam len v súvislosti s relevantnými dokumentami Európskej únie.

Práca je štrukturovaná do dvoch hlavných častí. V prvej, so zameraním na Turecko, predstavím dve politiky Európskej únie - politiku rozšírenia a politiku genderovej rovnosti a ich vzájomné prelínanie sa. Ďalšia časť je venovaná postaveniu žien v krajine. V kapitole 3.1 identifikujem jednotlivých aktérov, ktorí sa podieľajú na dosiahnutí genderovej rovnosti. Ženskému hnutiu, ktoré možno označiť za

najdôležitejšieho účastníka analyzovaného procesu je venovaná samostatná kapitola 3.2. Nasledujúca kapitola týkajúca sa vplyvu Európskej únie je rozdelená do dvoch podkapitol podľa politickej podpory (a kritiky) v hodnotiacich správach a podľa finančnej podpory prostredníctvom programov EU. V kapitole 3.4. rozoberám stav politickej reprezentácie žien, pričom najprv sa venujem významu a bariéram vyššej účasti žien v rozhodovaní obecne. Ďalej popisujem situáciu v Turecku prostredníctvom pohľadu do histórie i do súčasnosti. V tretej podkapitole sa zameriavam na možnosti zmien, ktoré umožňujú existujúce stratégie osvedčené v iných krajinách a ktoré presadzujú hlavne občianske organizácie.

1.1 Teoretické východiská

Pri analýze zvolenej výskumnej otázky budú pre mňa kľúčové viaceré teórie medzinárodných vzťahov, európskej integrácie i politického procesu.

Prístupové jednania sa odohrávajú na bilaterálnych konferenciách medzi zástupcami z Ankary a členských štátov, a to na úrovni ministrov – každých 5 mesiacov, a veľvyslancov – raz za mesiac. Do jednaní vstupujú tiež zasadnutia zmiešaných výborov, ako napr. Zmiešaného poradného výboru EU-Turecko (JCC) a Zmiešaného parlamentného výboru EU-Turecko (JPC). Hoci jednotlivé členské štáty sledujú pri rozširovaní Únie často vlastné národné záujmy a existujú medzi nimi veľké rozdiely v podpore ďalších možných rozšírení, EU v rámci prístupových jednaní vystupuje jednotne na základe dohodnutého „spoločného postoja“, ktorý je prijatý krajinami jednomyselne. V oficiálnych jednaniach tak vystupujú na jednej strane jednotne členské štáty, na strane druhej kandidátska krajina.

V prispôsobenej forme a s vedomím jeho obmedzení sa ponúka využiť teóriu medzivládneho prístupu medzi dvoma aktérmi. **Liberálny intergovernmentalizmus** by mohol vysvetliť zdĺhavé, problematické a často stagnujúce rokovania. Táto teória Andrew Moravcsika bola ovplyvnená teóriou dvoj-úrovňovej hry Roberta D. Putnama. Podľa nej sa národné vlády snažia posilniť svoju pozíciu na domácej i medzinárodnej úrovni (Rosamond, 2000: 136). Vstup Turecka do Únie je častým predmetom argumentácií rozličných politikov v Európe i v Turecku, ktorí sa pozíciou „za“ alebo „proti“ snažia získať podporu u domáceho obyvateľstva najmä v predvolebných

kampaniach. Zároveň však berú ohľad na posilnenie medzinárodnej prestíže vlastného štátu alebo Únie ako celku. Integračný pokrok sa tak dosiahne na základe najnižšieho spoločného menovateľa, potom ako sú rozličné domáce preferencie agregované na národnej úrovni a presadené v kompromise na bilaterálnej konferencii (Rosamond, 2000: 137).

S transformáciou európskej spoločnosti je spojený koncept **européizácie**. Tá je v literatúre prevažne definovaná ako „*dopad integrácie na členské štáty (a niekedy na žiadateľov alebo blízkych susedov EU)*“ (Bulmer, 2005: 10); ako „*komplexný proces [ktorý] ovplyvňuje rôzne sféry v štátoch, ktoré sú v nejakom vzťahu k tomuto procesu (de facto členské a kandidátske štáty)...*“ (Dančák, 2005: 16) Europeizácia má však oveľa viac rovín.¹ V súvislosti s vplyvom Únie na postavenie žien v Turecku tento koncept chápem najmä ako:

- export európskych demokratických inštitúcií (napr. modelu vládnutia, organizácie, hodnôt, princípov, atď.);
- zmenu zriadenia a politik na úrovni tureckého národného štátu;
- efekt na zúčastnených aktérov (t.j. štátne orgány, politické strany, organizácie občianskej spoločnosti, záujmové a profesné skupiny, podnikateľský sektor, akademická obec, médiá).

Realizácia politiky rovnosti žien a mužov je spleťtým procesom, na ktorom participujú predovšetkým štátne orgány a občianske organizácie. V akadémii sa rozlišujú tri základné **teoretické prístupy k tvore a uskutočňovaniu verejnej politiky**, a to:

- (1) verejná politika ako politický cyklus;
- (2) model aktéri-agendy-arény;
- (3) verejná politika utváraná poľom inštitucionalizovaných sietí.
(Potůček, 2005: 34)

Každý z nich vyzdvihuje odlišné procesy, má svoje výhody i nevýhody a dopĺňa interdisciplinárny obraz daného vedného odboru. Skutočné fungovanie akejkoľvek verejnej politiky však nie je modelové a pri analýze je treba pristupovať individuálne ku

¹ Vid' Dančák, 2005: 14

každému prípadu. Pretože jedným z mojich cieľov je zdôrazniť vplyv EU na tureckú genderovú politiku, rozhodujúce bude rozlíšiť EU od ostatných účastníkov procesu.

Už v priebehu predchádzajúcich rozšírení samotná Európska únia upozornila, že nevyhnutným predpokladom pre splnenie podmienok pristúpenia je nielen transpozícia *acquis communautaire* do národnej legislatívy, ale tiež jeho efektívna implementácia, administratívne a súdne vynútenie. Pri hodnotení sociálnej oblasti Turecka je Brusel kritický najmä v tejto časti. „Skúsenosť hovorí, že od rozhodnutia k skutočnej realizácii vedie často dlhá cesta, v priebehu ktorej vyvstávajú mnohé, často nečakané komplikácie, a čo viac – menia sa predstavy o žiaducich cieľoch, a teda i o potrebnosti rôznych politík“ (Potůček, 2005: 42). **Teórie implementácie** poukázali na viacero problémov implementácie politiky v spoločnosti, z ktorých, ako vyplýva z tejto práce, sú všetky v Turecku ľahko identifikovateľné.²

Skúmanie genderovej politiky je bez poznania feministických teórií nemožné. Existuje niekoľko užitočných **feministických teórií** a ich typológií.³ Feministické teórie sa obvykle rozlišujú na liberálny, radikálny, marxistický, psychoanalytický, postmoderný, multikultúrny, globálny a ekofeminizmus. Menej tradične sa delia podľa oblastí, ktoré skúmajú, napr. na feministickú teóriu sociálnu, politickú, lingvistickú, literárnu, mediálnu, v oblasti ekonomickej či právnej. Pre rozbor prípadu samotného je ale dôležité pochopenie komplexity genderových vzťahov, ktorú teoretická rozmanitosť a komplementarita len podtrháva.

1.2 Metodologický rámec

V tejto diplomovej práci využijem trianguláciu metód, ktoré sa v konvenčnej metodológii zaraďujú k metódam kvalitatívnym i kvantitatívnym. Ja ich budem interpretovať z kvalitatívneho hľadiska.

Nakoľko sa jedná o skúmanie jednej sféry politiky v rámci jednej kandidátskej krajiny, použijem **metódu prípadovej štúdie**. Tá umožňuje zachytiť zložitost' prípadu,

² Prehľadný súhrn základných problémov implementácie politík v spoločnosti vid' napr. Potůček, 2005: 42-45

³ Zhrnutie i kritiku západných feministických teórií a myslenia poskytujú napr. Tong, 1995; Jackson, 1998; Beasley, 1999.

jeho jedinečnosť a kompaktný popis vzťahov, dovoľuje znázorniť vývoj javu v čase i aplikovať inovatívne metódy (Reinharz, 1992: 164). Pre presnejšie vymedzenie, pôjde o jedinečnú prípadovú štúdiu, ktorej podstatným rysom je „úsilie o celostné a hĺbkové porozumenie komplexným fenoménom bez ambície prispieť k porozumeniu poznania o fenoménoch iných“ (Drulák, 2008: 34). Tento metodologický prístup sa musí vysporiadať predovšetkým s problémom komparácie a generalizácie. Unikátnosť tureckej spoločnosti a kandidatúry do Únie, jedinečnosť Európskej únie ako entity *sui generis*, t.j. „historicky podmienený fenomén, ktorý vznikol za úplne špecifických podmienok“ (Rosamond, 2000: 14), rovnako ako dôraz EU na individuálny prístup ku každej krajine, ktorá prejaví záujem o členstvo, priam bránia pokusom o ďalšie konštrukcie či generalizácie.

Ďalším prístupom, ktorý využijem, je **diskurzívna analýza**. Tá sa stáva pri poznávaní vytvárania politík a sociálnej reality čoraz populárnejšia. Významná je najmä ak má výskumník/výskumníčka „len veľmi obmedzenú možnosť bezprostredného pozorovania objektu“ (Drulák, 2008: 92). Presné definovanie tejto metódy je obtiažne, nakoľko autori a autorky v jednotlivých vedných disciplínach s ňou pracujú odlišne a dokonca ju odlišne nazývajú (Reinharz, 1992: 148). Pri analýze genderovej politiky, navyše v tradične patriarchálnej tureckej spoločnosti, a pri analýze európsko-tureckých vzťahov, historicky formovaných vo vzájomnej odlišnosti a antagonizme, nemožno vynechať otázku moci a ideológie. Tie sú zásadné pre kritickú diskurzívnu analýzu (Drulák, 2008: 103). Pri mojej štúdii som použila najmä analýzu textov a prejavov.

Pri skúmaní situácie žien v rozhodovacích pozíciách tiež používam metódu **pološtruktúrovaného rozhovoru**, a to v osobnom i elektronickom styku. Respondentky som zvolila z dôvodu ich expertízy v danej oblasti. V prípade prvého rozhovoru bolo cieľom získať informácie o relevantnej literatúre, kontakty na ďalšie osoby a tiež odpovede na pripravené otázky. Druhý rozhovor prebehol z dôvodu časovej zaneprázdnenosti odborníčky elektronickou formou odpovedí na zaslané otázky, ktorých zámerom bolo obdržať interné detaily o činnostiach organizácie.

Nakoľko postavenie žien je procesom, dôležité je sledovať ho z časovej perspektívy a v následnosti. Historické hľadisko je jedným z integrujúcich prvkov jednotlivých kapitol práce.

Metodologické a epistemologické obmedzenia, s ktorými sa musím vysporiadať sú hlavne: dostupnosť dát; kreativita pri práci s dokumentami; vlastná „pozicionalita“, t.j. subjektivita a subjektívna znalosť (Naples, 2003: 22); a sklon k obmedzenej vnútornej platnosti u prípadových štúdií. Tieto nástrahy som sa snažila eliminovať zahrnutím čo najširšieho záberu použitej literatúry, maximálnym využitím aktuálnych informácií dostupných na internete a spoluprácou s tureckými priateľkami.

Pri spracovávaní materiálov a analýze predovšetkým v snahe o dodržanie koherentnosti myšlienok pracujem so skupinovú kategóriou „ženy“, aj keď podmienky jednotlivkyň, rovnako ako dopady presadzovaných reforiem sú individuálne. Tiež sústredením sa na dichotomicky rozdelené kategórie žien a mužov vedome vynechávam hlbšie debaty, ktoré vyvoláva otázka postavenia sexuálnych menšín, a uvádzam len niekoľko poznámok k tejto téme.

1.3 Rozbor literatúry

V česko-slovenskom prostredí je postavenie žien v Turecku a jeho špecifiká stále veľkou neznámou. Tomu zodpovedá i minimum zdrojov v týchto jazykoch, ktoré som mohla využiť. V médiách a verejných diskusiách sa v poslednej dobe začali príležitostne objavovať informácie až v súvislosti s možným vstupom do EU. Dominujúcimi správami sú ale hlavne tzv. ohromujúce prípady. Do češtiny bola nedávno preložená populárno-náučná kniha Ayşe Onal *Zločiny ve jménu cti*, ktorá sa venuje týmto brutálnym zvykom a popisuje osudy ich obetí i páchatel'ov (Onal, 2008).

Z „akademickej temnoty“ vyčnieva pozoruhodná kniha Doc. PhDr. Jitky Malečkovéj, Csc. *Úrodná půda – žena ve službách národa*. Táto feministická historička, momentálne pôsobiaca v USA, ukázala sociálnu a kultúrnu konštrukciu ženy v nacionalistickej rétorike 19. storočia na okraji Európy - povedané v súčasných geopolitických termínoch - v strednej, východnej a juhovýchodnej Európe a v Osmanskej ríši. Intelektuálne debaty o ženskej otázke odrážali celospoločenské problémy a postavenie žien bolo nástrojom kritiky i obrany vlastného národa. Publikácia prináša zaujímavý popis dejín Osmanskej ríše v 19. až 20. storočí a hlavne poskytuje mnoho informácií o postavení žien v danom období.

Diplomová práca vychádza predovšetkým z analýzy dokumentov. Ide hlavne o sekundárne dáta, ktoré možno rozdeliť na verejno-politické dokumenty a širokú skupinu ďalšej sekundárnej literatúry. Hoci verejno-politické dokumenty možno relevantne členiť podľa rôznych kritérií,⁴ v tomto prípade považujem za najdôležitejšie rozlíšiť dokumenty vydané Európskou úniou a vydané Tureckou vládou a administratívou.

Ďalšími použitými zdrojmi sú turecké i mimo-turecké publikácie nevládných neziskových i ziskových organizácií, odborné štúdie a expertízy, štatistiky, periodiká, noviny a správy medzinárodných organizácií. Mnoho z nich bolo dostupných na internete, iné som získala počas študijného pobytu v Turecku v akademickom roku 2007/2008. Pri popise vývoja vzájomných politických vzťahov som čerpala aj zo svojej bakalárskej práce.

Z použitých materiálov by som sa rada zastavila u niekoľkých skupín. Napriek tomu, že v tejto práci nerozoberám podrobne všetky oblasti genderovej rovnosti, pre pochopenie reálnej úrovne a vzájomných súvislostí bolo nevyhnutné oboznámiť sa z celkovým genderovým profilom krajiny. Viaceré turecké akademičky vydali kvalitné správy o stave ženských a ľudských práv v krajine, v ktorých sa venujú buď všetkým alebo len selektívne niektorým oblastiam.

Jednou z prvých publikácií, ktorá podnietila môj záujem o práva žien v tejto kandidátskej krajine bola *Equal Opportunities for Women and Men: Monitoring law and practice in Turkey*. Ide o jeden z výstupov programu Open Society Institute, v rámci ktorého sa sledovali rovné príležitosti v deviatich nových členských a kandidátskych krajinách. Obsahuje legislatívny prehľad prijatých i chýbajúcich opatrení týkajúcich sa všetkých oblastí rovného zachádzania, ktoré sú pokryté právom ES, t.j. princípu rovných mzd, prístupu a postupu v zamestnaní, ochrany tehotných žien, dôkazného bremena v prípadoch diskriminácie založenej na pohlaví, práce na čiastočný úväzok, rovného zachádzania samostatne zárobkovo činných osôb, rodičovskej dovolenky a rovnosti v systémoch sociálneho zabezpečenia. Tiež analyzuje existujúci národný i zahraničný výskum, štatistiky genderovej rovnosti a inštitučné mechanizmy, programy a politiky na podporu vymenovaných oblastí. Len okrajovo sa v nej spomínajú sektory mimo dosah záväzného práva Spoločenstva.

⁴ Vid' napr. Veselý, 2007: 50-56

Kompletnejší pohľad prináša štúdia *Bridging the gender gap in Turkey*,⁵ vydaná Svetovou bankou. Pod autorstvo sa podpísalo až desať tureckých odborníčok a odborníkov na jednotlivé oblasti genderovej rovnosti. Ďalšia správa *Turkey: Country Gender Profile*, od autoriek Serpil Sancar a Ayçe Bulut je prínosná a zároveň odlišná predovšetkým v tom, že je bohatým informačným zdrojom, čo sa týka ženských organizácií v Turecku, genderových projektov v krajine a bibliografie vo všetkých relevantných oblastiach rovnosti žien a mužov.

Druhým okruhom použitých zdrojov sú viaceré publikácie o vývoji práv žien, ktoré zároveň prinášajú informácie o ženskom hnutí v Turecku. Jedná sa v prvom rade o zborníky feministických historičiek, ako napríklad *Women in Modern Turkish Society: A Reader* editovaná Şirin Tekeli, alebo o príspevky v časopisoch, ako napríklad *From Emancipation to Liberation* a *Toward a Democratic Society* od Yeşim Arat, *Emancipated but Unliberated?* od Deniz Kandiyoti, *The Women's Movement in Turkey* od Zuhale Yeşilyurt Gündüz. Ako je vidieť už z názvu niektorých z nich, viaceré feministky zdieľajú názor, že napriek tomu, že ženám boli priznané mnohé rovné práva v rámci kemalistických reforiem – boli legálne emancipované, v skutočnosti neboli oslobodené od patriarchálneho útlaku. Z publikácií týchto i ďalších tureckých feministiek vychádzajú väčšinou aj dokumenty vydávané mimo-tureckými organizáciami, ako napríklad European Stability Initiative.

Emel Doğramacı vo svojej knihe *Women in Turkey and the New Millennium* tiež detailne popisuje postavenie žien v Turecku z historickej perspektívy. Avšak nakoľko táto kniha bola vydaná Atatürkovým výskumným centrom, nie je na rozdiel od vyššie uvedených titulov tak objektívna voči pretrvávajúcim genderovým stereotypom vyplývajúcim z ideológie kemalizmu.

Na záver ešte spomeniem časopis *Turkish Foreign Policy*, ktorý v roku 2007 venoval jedno zo svojich vydaní výlučne ženám v Turecku. Prispeli doň viaceré osobnosti tureckej a európskej politiky a akademickej obce i predstaviteľky ženských organizácií.

⁵ Tituly niektorých publikácií v tomto rozbere sú skrátené. Kompletné údaje sú v záverečnej bibliografii.

2. Dve politiky Európskej únie a miesto Turecka v nich

V tejto kapitole by som rada najprv v krátkosti predstavila zložité a už polstoročie trvajúce vzťahy medzi dvoma skúmanými politickými entitami. Ďalej sa zamyslím nad dôležitosťou genderovej politiky v samotnej európskej integrácii. V tretej časti ukážem aký význam má/nemá politika genderovej rovnosti v procese rozšírenia obecne, a špecificky v rozšírení Únie o Turecko.

2.1 Rozšírenie EU o Turecko

V čase počiatkov integrácie západnej Európy v 50. rokoch Turecko prechádzalo krízou novo-zavedeného multi-partijného politického systému. Vedúci predstavitelia si napriek tomu uvedomovali význam vznikajúcich štruktúr a už v septembri 1959 požiadali o vstup do EHS. O štyri roky sa Turecko stalo pridruženým členom. Turecko sa podieľalo na európskej inštitucionalizácii i v rámci iných vytvorených organizácií a po druhej svetovej vojne bolo „*nepochybne súčasťou západnej 'my' skupiny*“ (Müftüler-Baç, 2008: 2).

Hospodárske zblížovanie EHS a Turecka postupovalo veľmi pomaly, spolupráca v iných oblastiach bola obmedzená. O stav ľudských práv v Turecku sa síce zaujímala skôr Rada Európy než EHS, ale po viacerých vojenských prevratoch (1960, 1971, 1980) bol návrat k parlamentnej demokracii pomalý, čo podkopalo dôveryhodnosť Turecka v očiach európskych štátov. Stagnáciu bilaterálnych vzťahov v prvej polovici 80. rokov prerušilo až opätovné stretnutie Asociačnej rady Turecko-EHS v septembri 1986.

Turecko, ktoré bolo viac ako štyridsať rokov v centre pozornosti Západu v otázkach bezpečnosti, sa po zmene medzinárodného ovzdušia na prelome 80. a 90. rokov ocitlo na okraji záujmu. Žiadosť o plné členstvo v ES z apríla 1987 bola v roku 1989 „*zamietnutá nielen z dôvodu ekonomických problémov Turecka, ale aj jeho politických nedostatkov, i domnelých 'kultúrnych rozdielov'*“ (Aydin, 2004: 106). Európske spoločenstvo uprednostnilo integráciu bývalých socialistických štátov strednej a východnej Európy. Avšak rastúci geopolitický význam krajiny vo výbušnom regióne

Balkánu, Blízkeho Východu a Zakaukazska pripomenul EU, že pokračujúce vzájomné zblížovanie je nevyhnutné (Ferenčáková, 2005: 33).

1. januára 1996 vstúpila do platnosti colná Únia medzi Tureckom a EU. To, že Únia odmietla zaradiť Turecko medzi kandidátske krajiny na summite v Luxemburgu 1997 spôsobilo krátkodobé spomalenie jednaní až do decembra 1999, kedy Únia po viacerých menších ústretových krokoch na summite v Helsinkách priznala Turecku kandidátsky status na základe rovnakých kritérií, aké sa uplatňujú voči ostatným kandidátom (Ferenčáková, 2005: 22, 25).

Prístup Bruselu v období do konca 90. rokov možno charakterizovať ako myšlienku obrany vlastných záujmov s pomocou Turecka pri minime vynaložených nákladov, pokiaľ ide o politické i ekonomické záväzky (Villaverde, 1998: 3). Turecko zase na akúkoľvek kritiku z Bruselu často reagovalo s nevôľou a obhajovalo ďalšie alternatívy zahraničnej politiky (napr. zblížovanie s krajinami Blízkeho Východu a Zakaukazsko).

Bez pevnej vyhliadky na budúce usporiadanie vzťahov Ankara nevenovala pozornosť urýchleniu reforiem v oblasti hospodárstva, rozvoja demokracie, ochrany ľudských práv či urovnávania zahraničnopolitických sporov. Až po zaradení Turecka do zoznamu kandidátov v decembri 1999 možno konštatovať obojstranný záujem na prehlbovaní vzájomných vzťahov na hospodárskej i politickej úrovni (Ferenčáková, 2005: 6).

Tretieho októbra 2005 bol prijatý Vyjednávací rámec, v ktorom boli stanovené riadiace princípy pre vyjednávanie a následne EU formálne zahájila prístupové rokovania. Nadšenie z tohto veľkého kroku, ale čoskoro zatienili debaty o tom, že kritéria pre vstup Turecka sú odlišné než pre ostatné európske štáty. Pokrok sa má totiž merať na základe:

- jasne stanovených Kodaňských kritérií (1993), ktoré boli doplnené v roku 1995 na summite v Madride;
- jednoznačného záväzku Turecka k dobrým susedským vzťahom a riešením hraničných sporov v súlade s Chartou OSN;

- tureckej podpory riešenia Cyperského problému v rámci OSN a v súlade so zakladajúcimi princípmi EU a normalizácie bilaterálnych vzťahov so všetkými členskými štátmi – obzvlášť s Cyprom;
- rozšírenia colnej únie na všetky nové členské štáty a implementácie revidovaného Prístupového partnerstva.
(Negotiating Framework, 2005: 1, bod 6)

„Pri celkovom pohľade na kritéria obsiahnuté vo Vyjednávacom rámci je zrejmé, že oproti Kodaňským kritériám sú nielen prísnejšie, ale tiež vágnejšie, vnútorne rozpornejšie a politicky výbušnejšie“ (Beneš, 2006: 11).⁶

Stratégia rozšírenia EU bola navyše v novembri toho istého roku obohatená o absorpčnú/integračnú kapacitu, ktorá môže byť aplikovaná bez ohľadu na to, ako dopadnú prístupové jednania, ktorú kandidátske krajiny ovplyvniť nemôžu a ktorá sa v prípade Turecka môže stať vážnou prekážkou (Güney, 2008: 145-146). Prístupové rokovania postupujú len veľmi pomaly. Dočasne boli dokonca v ôsmich kapitolách v decembri 2006 zmrazené, v iných ale pokračujú.⁷ Tureckí predstavitelia by radi transponovali väčšinu právnych záväzkov EU do roku 2013 (Kubošová, 2007). To, ako dopadne najdlhší turecký sen o vstupe do Európskej únie je ale v dnešnom svete plnom ekonomických, sociálnych i bezpečnostných výziev len ťažko predvídateľné. Isté je zatiaľ len to, že Turecko nevstúpi do EU pred rokom 2014, keďže rozpočet Únie s tým vôbec nepočíta.

2.2 Genderová politika EU

Hoci európska integrácia začala ako ekonomický proces, v rámci hospodárskeho

⁶ Vo vyjednávacom rámci pre Chorvátsko sú takisto i ďalšie kritéria okrem Kodaňských, vyplývajúce hlavne z Stabilizačnej a asociačnej dohody. V porovnaní s tými pre Turecko sú však menej náročné na splnenie.

⁷ Predbežne sú uzavreté jednania o kapitole Veda a výskum. Zmrazené sú kapitoly Voľný pohyb tovarov, Právo usadzovania spoločností a sloboda poskytovania služieb, Finančné služby, Poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka, Rybárstvo, Doprava, Colná únia, Vonkajšie vzťahy. Otvorené (a nezamrazené) sú kapitoly Právo obchodných spoločností, Duševné právo, Informačná spoločnosť a médiá, Hospodárska a monetárna politika, Štatistika, Podnikanie a priemysel, Transeurópske siete, Ochrana spotrebiteľov a zdravia, Finančná kontrola; Dohodnuté bolo do konca júna 2009 otvoriť kapitoly Sociálna politika a zamestnanosť a Zdaňovanie.

a sociálneho rozvoja členských štátov sa rozvinuli viaceré priority ako súčasť týchto stratégií. Jednou z postupne sa rozvíjajúcej a rozširujúcej oblastí sociálnej agendy sa stala rovnosť žien a mužov.

Jediný článok 119 zakladajúcej Zmluvy o Európskom hospodárskom spoločenstve (Amsterdamskou zmluvou prečíslený na článok 141), ktorý sa týkal zásady rovnej odmeny za prácu pre obe pohlavia, sa stal odrazovým mostíkom pre rozvoj dnes už komplexnej politiky EU. Na jeho prijatí trvalo hlavne Francúzsko a jeho priemyselný sektor, ktorý sa obával znevýhodnenia, nakoľko jedine v tejto krajine vtedy platil zákon o rovnej odmene (Ellis, 1998: 59). Naopak Nemecko trvalo na tom, že „*harmonizácia sociálnych nákladov bude nevyhnutným dôsledkom po tom, ako sa vytvorí jednotný trh*“ (Cichowski, 2002: 223). Výsledkom tak bol minimalistický kompromis, ktorý aj keď akceptovaný z ekonomických dôvodov, mal hlavne vďaka aktivite Európskeho súdneho dvora (ESD) nepredvídateľné sociálne dôsledky⁸ (Cichowski, 2002: 223). Prijatie tohto článku navyše podporila aj Konvencia ILO z roku 1951 o rovnom odmeňovaní a Ohlinova správa z roku 1956 (Ellina, 2003: 26-27).

Nakoľko členské štáty EHS neboli schopné transponovať článok 119 do svojho národného práva v stanovenom termíne, t.j. do 1. januára 1962, a ani v novom časovom rozvrhu, jeho implementácia sa stalo jednou z priorít sociálneho programu z roku 1974 a dôvodom pre prijatie smernice 75/117/EHS o rovnej odmene za prácu pre mužov a ženy (Burri, 2008: 4). Kompletný zoznam smerníc EU týkajúcich sa genderovej rovnosti, ktoré boli prijaté je v Prílohe č. 1.⁹

K odsúhlaseniu dôležitých smerníc týkajúcich sa rovnosti žien na európskej úrovni v 70. rokoch a tiež k inštitucionalizácii prvých oddelení v Komisii, ktoré sa venovali genderovej rovnosti, prispelo i priaznivé globálne prostredie hlavne vďaka medzinárodným konferenciám o rovnosti žien a vyhláseniu Dekády OSN pre podporu žien (1976-1985) (Ellina, 2003: 42). Prijatie smerníc „*bolo načasované tak, aby*

⁸ Podrobnú chronológiu prípravy a prijímania tohto článku možno nájsť v Hoskyns, 1996: 43-59; vplyv ESD na vývoj politiky genderovej rovnosti vid' Cichowski, 2001.

⁹ Ako upozorňuje C. Ellina, aj bez prijatia článku 119, na ktorý sa odvolával ESD v mnohých svojich rozhodnutiach, by bolo možné rozvinúť agendu genderovej politiky na európskej úrovni, tak ako napríklad v sfére ochrany životného prostredia. V období 1975-1992 boli všetky smernice až na jednu založené na článku 100 alebo 235 Zmluvy o EHS. Jeho význam však spočíval hlavne v legitímácii problému a posilnení pozície pre ďalšie kroky (Ellina, 2003: 31-33).

splývalo s Rokom ženy 1975, ktorý bol vyhlásený OSN“ (Warner, 1984: 150; cit. podľa Ellina 2003: 39).

Napriek tomu, že v duchu ekonomickej integrácie sa záväzná legislatíva, rovnako ako súvisiace rozhodnutia ESD, týkali predovšetkým zamestnania, sociálneho zabezpečenia a najnovšie i prístupu k tovarom a službám, už v tzv. prípade Defrenne III, ESD rozšíril úzko definovaný princíp rovnej odmeny na princíp genderovej rovnosti obecné, keď stanovil, že:

„Základné ľudské práva sú súčasťou obecných princípov práva Spoločenstva, zaistenie dodržiavania ktorého je povinnosťou tohto súdu. Odstránenie diskriminácie založenej na pohlaví je súčasťou týchto základných práv.“

(Judgment of the Court of 15 June 1978)

V kontexte rastúcej nezamestnanosti, vládnych škrtov a potreby flexibilnej pracovnej sily v rozvíjajúcom sa sektore služieb 80. rokov nebola európska ani národná politika naklonená pokroku v oblasti genderovej rovnosti.

„S výnimkou dvoch smerníc v roku 1986, ktoré sčasti doplnili politiky zo 70. rokov, pre zvyšok obdobia sú charakteristické nezáväzné rezolúcie a odporúčania, rovnako ako zablokované návrhy Komisie.“

(Ellina, 2003: 45)

Od roku 1981 začalo EHS prijímať strednodobé akčné plány pre podporu rovných príležitostí žien a mužov, ktoré vyznačovali priority podpory rovnosti, a to nielen v oblasti zamestnania. Napríklad už prvý program pre obdobie rokov 1982-1985 požadoval zvýšenie účasti žien na rozhodovacích procesoch (Community Action programme). Toto rozhodnutie bolo potvrdené i v následných akčných plánoch, niekoľkých rezolúciách, odporúčaniach a komunikáciách. Aj keď akčné plány nie sú považované za tak dôležité ako záväzná legislatíva, umožnili financovanie výskumu a projektov, integráciu genderovej perspektívy do agendy Únie a tiež rozvoj aktivít nevládných ženských organizácií v rámci únijných priorít (Ellina, 2003: 48, 85).

V druhej polovici 90. rokov boli schválené návrhy smerníc zamietnuté v minulom desaťročí a Amsterdamská zmluva ďalej vyzdvihla dôležitosť genderovej rovnosti, keď v článkoch 2 a 3 stanovila podporu rovného zachádzania pre mužov a ženy ako jeden z princípov Spoločenstva a v článku 13 umožnila nové právomoci „*v boji s diskrimináciou na základe pohlavia, rasového alebo etnického pôvodu, náboženstva alebo viery, postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie*“ (Treaty of Amsterdam), a to i mimo zamestnania (Pavan-Woolfe, 2004: 5). Pozitívny vplyv na rozvoj genderovej politiky mal aj vstup Škandinávskych krajín do EU v roku 1995, ktoré mali „*dlhodobé skúsenosti a silnú tradíciu čo sa týka politik genderovej rovnosti*“ (Ellina, 2003: 50).

Stále neratifikovaná Lisabonská zmluva potvrdzuje prístup EU z minulých zmlúv. Články 13 a 141 boli prijaté bezo zmien, článok 2 zahŕňa rovnosť medzi hodnoty, na ktorých je Únia založená, a podľa článku 3 EU podporuje rovnosť žien a mužov (Burri, 2008: 5).

Vďaka priaznivým podmienkam a progresívnym súdnym rozhodnutiam bolo možné rozvinúť genderovú politiku EU do súčasnej podoby ako integrálnej súčasti politiky zamestnanosti a ľudskoprávnej roviny a princíp zohľadnený v každom kroku rozhodovania (viď nižšie). Avšak veľkú úlohu zohrali hlavne odhodlané aktivistky, či už pôsobiace priamo v štruktúrach Únie, alebo mimo nich, ako napríklad v sfére práva a sociológie (Ellina, 2003: 35-36; Cichowski, 2002: 224, 230). Zaslúžili sa o presadenie i vynútenie prijatých legislatívnych návrhov, rozšírenie verejného povedomia o danej problematike¹⁰ a využili dvojznačnosť textov na „*rozšírenie debaty z ekonomickej racionality na požiadavku práv*“ (Hoskyns, 1996: 57).

Európska únia prešla dlhým obdobím vývoja politiky genderovej rovnosti, čím sa vytvoril solídny legislatívny základ. K dosiahnutiu úplnej rovnosti *de facto* v členských štátoch i vlastných inštitúciách je ale ešte stále ďaleko. Pretrvávajúce sociálne nerovnosti, ktorým ženy čelia, patriarchálne politické, spoločenské a ekonomické štruktúry, rovnako ako homogénnosť prijatej kategórie „žena“ vyžadujú ešte veľa úsilia do budúcnosti (Cichowski, 2002: 233, 234).

¹⁰ Už v roku 1966 sa napríklad v Belgicku uskutočnil protest za dodržiavanie článku 119 Rímskej zmluvy (Hoskyns, 1996:67).

2.3 Genderová politika v procese rozšírenia

Európska komisia už v roku 1996 prijala princíp gender mainstreamingu, ktorý definovala ako „*integráciu genderovej perspektívy do každého stupňa politických procesov – návrhu, implementácie, monitorovania a hodnotenia – za účelom podporovania rovnosti žien a mužov.*“ (Commission, 1996) V rámci prístupových rokovaní však dosiaľ zohrával len malú úlohu.

Až v rámci Plánu pre dosiahnutie rovného postavenia žien a mužov (2006-2010) bola ako šiesta prioritná oblasť stanovená Podpora rovného postavenia mužov a žien mimo EU, t.j. v prístupujúcich, kandidátskych a potenciálne kandidátskych krajinách, v susedskej, zahraničnej i rozvojovej politike. Bolo stanovené, že „*Monitorovanie transpozície, prevod a presadzovanie právnych predpisov EU pre rovné postavenie žien a mužov bude prioritou EU pri budúcich procesoch rozširovania*“ (Komise, 2006: 9).

Na marginalizáciu významu genderovej politiky, hlavne na začiatku hodnotení progresu, mohli mať vplyv viaceré faktory, a to predovšetkým:

- dôraz na iné kapitoly v hodnotení;
- nedostatočné skúsenosti Európskej únie s hodnotením postavenia žien v procese rozširovania, keďže pri minulých rozšíreniach neboli hodnotenia tak prepracované,
- absencia znalostí hodnotiaceho tímu o komplexnosti genderovej diskriminácie;
- neúplnosť primárnych i sekundárnych zdrojov, z ktorých mohli vychádzať, (hlavne čo sa týka tzv. „zamlčaných tém“, ako napr. účasť žien v politike, práva sexuálnych menšín), či už publikované medzinárodnými organizáciami, štátnym i neštátnym sektorom alebo v médiách.

Postavenie žien sa v správach Komisie o pokroku kandidátskych krajín vyskytuje v dvoch okruhoch. Sleduje sa v rámci kapitoly Demokracia a vláda práva – Hospodárske a sociálne práva a v rámci Kapitoly 13 - Sociálna politika a zamestnanosť.

Únia disponuje záväznou legislatívou o genderovej rovnosti len v oblasti zamestnanosti a sociálnej politiky a v prístupe k tovarom a službám (viď

predchádzajúca podkapitola). O to ťažšie sa vyvíja nátlak na kandidátske krajiny mimo nich. Spôsob prístupových jednaní - kapitola po kapitole, a smernica po smernici – predstavujú ďalšiu prekážku pre koherentnosť a komplexný gender mainstreaming skrz procesu. Neexistujú ani presne dané kritéria pre pokrok v oblasti genderovej rovnosti, či ukazovatele pre zhodnotenie zmeny (Steinhilber, 2002: 4).

Pri hľadaní pasáží týkajúcich sa genderu a žien v hodnotiacich správach – ich anglických verziách – možno ľahko vysledovať malý záujem, ktorý bol postaveniu žien v kandidátskych krajinách venovaný. V náhodne vybratých hodnoteniach minulých i súčasných kandidátov sa vyskytujú vety a odstavce týkajúce sa genderu a žien sporadicky, postupom času sa ale objavovali častejšie. V nasledujúcej tabuľke sú výsledky jednoduchých počtov dvoch relevantných termínov – gender a ženy:

Tabuľka 1

	Bulharsko	Cyprus	Česká republika	Lotyšsko	Rumunsko	Turecko
Správy Komisie z roku 1998	gender 0 žena/ženy 2	gender 0 ženy 1	gender 0 ženy 2	gender 1 ženy 3	gender 0 ženy 2	gender 0 ženy 7
Správy Komisie z roku 2003*	gender 2 žena/ženy 15	gender 0 ženy 6	gender 0 ženy 7	gender 2 ženy 4	gender 4 ženy 13	gender 8 ženy 15
	Bulharsko	Rumunsko	Chorvátsko	FYROM	Turecko	
Správy Komisie z roku 2005**	gender 0 ženy 7	gender 0 ženy 6	gender 10 žena/ženy 7	-	gender 16 žena/ženy 43	
Správy Komisie z roku 2008	-	-	gender 7 ženy 7	gender 10 ženy 14	gender 21 ženy 26	

Zdroj: Európska komisia

* U Bulharska, Rumunska a Turecka šlo o Pravidelné správy o pokroku, u ČR a Cypru o Celkové monitorovacie správy.

** U Bulharska a Rumunska šlo o Celkové monitorovacie správy, u Turecka, Chorvátska a Macedónska o Správy o pokroku.

Zdá sa, že rovnosť žien a mužov sa v prípade Turecka stáva stále dôležitejšia. Postupom vývoja bola prekonaná aj tradičná politická nevôľa, aby genderová politika bola v centre záujmu v procese rozšírenia. Emine Bozkurt, MEP, vo Výbore pre práva

žien a genderovú rovnosť pri Európskom parlamente pravidelne vypracováva špeciálne správy o úlohe žien v sociálnom, hospodárskom a politickom živote v Turecku a pripravuje názor pre Výbor pre zahraničné veci.

Rastúci záujem EU o postavenie žien v kandidátskej krajine je samozrejme vítaný a potrebný pri zavádzaní rovnosti v Turecku, ale na druhej strane u skeptikov a skeptičiek reálnosti vstupu Turecka do Únie môže vyvolať pochyby, či nejde len o ďalšiu zveličenú prekážku na ceste. Napokon, v prípade ostatných kandidátov nemá tento záujem obdobu. Za povšimnutie stojí už len jedinečná poznámka vo Vyjednávacom rámci Turecka, ktorá obzvlášť upozorňuje na to, že kapitola Sociálna politika a zamestnanosť „*zahŕňa tiež anti-diskrimináciu a rovné príležitosti pre ženy a mužov*“ (Negotiating Framework, 2005: Annex).

3. Postavenie žien v Turecku

Po predstavení prostredia, v ktorom dochádza k prelínaniu prístupového procesu a genderovej politiky v európskom priestore sa v nasledujúcej kapitole zameriam už výlučne na situáciu žien v Turecku. Najprv predstavím hlavných „hráčov“, ktorí sa podieľajú na odstraňovaní nerovnosti medzi mužmi a ženami. V druhej podkapitole predstavím vitálne ženské hnutie v Turecku, ktoré je v Európe pomerne neznáme, a pritom práve ono je primárnym nositeľom reforiem v tejto oblasti. Vízia členstva krajiny v Únii ale znamená vyššie zainteresovanie EU v otázkach ľudských a ženských práv. Hodnotenia i podporu pre rozsiahle spoločenské zmeny, ktoré EU prináša, analyzujem v ďalších dvoch podkapitolách tejto časti. Predmetom skúmania štvrtej podkapitoly je postavenie žien v rozhodovacích mechanizmoch tureckej politiky.

3.1 Rozmanitosť zúčastnených aktérov

Turecko je väčšinou ponímané ako patriarchálna moslimská krajina. Detailnejší spoločenský pohľad je však ďaleko zložitejší. Aby bolo možné identifikovať vplyv EU na politiku rovnosti žien a mužov, je treba rozlíšiť aj ostatných účastníkov, ktorí rozlične prispeli k zlepšeniu situácie žien v spoločnosti. Aktérov som si podľa ich dôležitosti rozdelila na dve skupiny:

1. na tých s významným vplyvom – kemalizmus a jeho odkaz, ženské/feministické hnutie a medzinárodné ľudsko-právne organizácie;
2. na tzv. „pridružených aktérov“, ktorí na formovanie pôsobia, ale bez impulzov z prvej skupiny by pravdepodobne boli ich aktivity len marginálne - súčasné rozmanité politické strany, podnikateľský sektor a médiá.

Vznik Tureckej republiky, ktorá bola oficiálne vyhlásená 29.10.1923, znamenal radikálnu zmenu vo vývoji maloázijského polostrova. Pod taktovou charizmatického vodcu Atatürka a ním presadzovanej ideológie **kemalizmu**,¹¹ prijal nový parlament v

¹¹ Kemalizmus sa skladá zo šiestich základných pilierov: nacionalizmus, sekularizmus, republikanizmus, populizmus, etatizmus a reformizmus. V modifikovaných verziách bol deklarovaný v predchádzajúcich i súčasnej ústave (1982) (Aydin, 2004: 31).

prvých desaťročiach existencie republiky priam imponujúce reformy. Z tých, ktoré mali bezprostredný vplyv na zlepšenie postavenia žien to bolo:

- prijatie občianskeho zákonníka podľa švajčiarskeho modelu (1926), čím boli ženy zrovnoprávnené pred zákonom, napr. v prípade rozvodu; polygamia sa stala protizákonnou (Yüksel, 2003: 35);
- islam prestal byť štátnym náboženstvom a turecký štát vykročil prísnu cestou sekularizmu (1928);
- ženy získali aktívne i pasívne právo voliť do miestnych rád (1930) a do národného zhromaždenia (1934). V tejto dobe sa ženy tešili z legislatívnych práv len v 28 krajinách sveta (Doğramacı, 2000: 175-176).

Tieto reformy však boli vedené v autoritatívnom duchu a za režimu jednej strany. „Ženy získali volebné právo v čase, kedy neexistovali slobodné voľby“ (European Stability Initiative, 2007a: Executive Summary). Atatürk bol dlho považovaný za vizionára a najvýznamnejšieho podporovateľa práv tureckých žien a táto oficiálna ideológia je stále prítomná.

Jej kritika sa čoraz hlasnejšie začína ozývať z radov feministického hnutia, ktorému sa detailne venujem v nasledujúcej kapitole. Najmä historické štúdie tureckých feministiek poukázali na obmedzenosť kemalistickej predstavy emancipácie ženy – ženy mali byť vzdelávané a zrovnoprávnené „pre dobro krajiny“, t.j. predovšetkým ako matky a vychovávateľky budúcich generácií (Arat, 1994: 72). Podľa jednej z najvýznamnejších tureckých feministických historičiek Şirin Tekeli bolo napríklad dôvodom rozšírenia volebného práva na ženy v 30. rokoch snaha Atatürka dištancovať svoj režim od vtedajších fašistických diktatúr v Nemecku a Taliansku (Tekeli, 1981: 298).

Mustafa Kemal chcel vytvoriť európske Turecko, ktoré by si už viac nikto nepomýlil so zaostalou Osmanskou ríšou. Napriek radikálnym politickým a sociálnym zmenám však kemalizmus nahradil patriarchiu islamu novou patriarchiou národného štátu s osmanskými morálnymi normami.

Inšpiráciou i podporou pre zmeny v 2. polovici 20. storočia bolo medzinárodné ženské hnutie a debaty o ženských právach na poli **Organizácie spojených národov** (OSN). Vplyvným bolo hlavne vyhlásenie Dekády OSN pre podporu žien (1976-1985) a s ňou súvisiace prijatie Konvencie o eliminácii všetkých foriem diskriminácie žien - CEDAW (1979). Jej konečnú ratifikáciu tureckými predstaviteľmi v decembri 1985 - ako jeden z posledných štátov a s určitými výhradami - možno pripísať na vrub silnému tlaku domáceho ženského hnutia a snahe o zachovanie medzinárodnej prestíže (Gündüz, 2004: 119, 127). Okrem toho, že práva žien mali oporu v medzinárodných záväzkoch, OSN sa stalo hlavným podporovateľom a donorom pre rozsiahle projekty v praxi. Obzvlášť prostredníctvom fondov UNDP, UNFPA a UNICEF boli v Turecku financované projekty už od 70. rokov, kedy boli podpísané prvé finančné dohody. Spojené národy dodnes financujú projekty týkajúce sa boja s chudobou, zapojenia žien do rozvoja, reprodukčného zdravia, násilia na ženách, vzdelávania, obchodovania s ľuďmi, posilnenia národných i lokálnych inštitucionálnych kapacít, zlepšenia povedomia o diskriminácii žien a najnovšie i zvýšenia účasti žien v politike a na rozhodovaní.¹²

Ďalšou organizáciou podieľajúcou sa na zlepšovaní genderovej rovnosti, je **Rada Európy** (RE), ktorá od roku 1979 aktívne presadzuje skutočnú rovnosť medzi pohlaviami.¹³ Angažuje sa najmä v boji proti násiliu na ženách a proti obchodovaniu s ľuďmi. Turecko sa stalo jej členom krátko po založení už v auguste 1949. Dôraz RE na ľudské práva a fungujúcu demokraciu, viaceré kritické hodnotenia vývoja situácie v Turecku i rôznorodé rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva sú dôležitým reformným nástrojom. Pri vykonávaní rozsudkov má však krajina veľké medzery.¹⁴

Na prvý pohľad sa môže zdať, že turecké **politické strany** by mali hrať významnejšiu rolu pri formovaní genderovej politiky.¹⁵ Treba si však uvedomiť, že táto

¹² Detaily projektov vid' Sancar, 2006: 46-50 a internetové stránky UNDP, UNFPA, UNICEF, IOM,

¹³ Vid' http://www.coe.int/t/e/human_rights/equality/

¹⁴ Turecko má najvyšší podiel prípadov, ktoré vyžadujú prijatie individuálnych a/alebo všeobecných opatrení. Prípady v ktorých bolo zistené porušenie práv sa týkajú hlavne dĺžky a spravodlivosti národných súdnych procesoch a zaobchádzania s občanmi a občiankami zo strany bezpečnostných zložiek. Turecký štát prehral i prípady týkajúce sa diskriminácie žien - *Unal Tekeli vs. Turecko*, č. 29865/96, ohľadom práva vydatej ženy používať len svoje rodné priezvisko, a tiež *Kavakçı vs. Turecko*, č. 71907/01, ktorý sa týkal vykázania poslankyne z parlamentu, keď chcela zložiť sľub so šatkou na hlavu. (www.echr.coe.int)

¹⁵ Prehľad najvýznamnejších súčasných politických strán je v Prílohe 2.

téma zaujíma v ich programoch len okrajové miesto¹⁶ a zároveň je ich manévrovanie obmedzené základnými kemalistickými princípmi republiky, na ktorých bola postavená. V prípade podozrenia o ich porušení čelia i hrozbe zákazu strany. Aj keď rétorika lídrov hlavných strán znie väčšinou veľmi priaznivo, až príliš často možno v médiách nájsť výroky, ktoré odhaľujú tradičné patriarchálne postoje a pomáhajú vysvetliť neochotu k ďalším reálnym zmenám. „Ženská karta“ je využívaná hlavne v predvolebných kampaniach a v období osláv Medzinárodného dňa žien.

Medzi veľkých zástancov rovnosti žien sa hlási aj **podnikateľský sektor**. Sleduje tým najmä vlastné záujmy liberalizácie, podpory zamestnanosti a obchodu. Primárne sa preto sústreďuje na problém veľmi nízkej úrovne zamestnanosti žien – v roku 2007 bola len 22,2% (Commission, 2008: 62), na zlepšenie vzdelávania dievčat a zvýšenie záujmu žien o vlastné samostatné podnikanie. Súkromný podnikateľský sektor a jeho asociácie sú dôležitými partnermi pre ostatných aktérov – hlavne občiansku spoločnosť, pretože dopĺňajú chýbajúce finančné prostriedky na rozličné projekty.

Pre podporu genderovej rovnosti je nevyhnutná široká informovanosť a propagácia, preto význam **medií** stále rastie. Viaceré z nich aktívne spolupracujú predovšetkým na kampaniach proti domácejmu násiliu a za vyšší zápis a dochádzku dievčat do škôl. Ženské organizácie však dlhodobo poukazujú na pretrvávajúci sexizmus v médiách.¹⁷ Typické pre turecké médiá je takisto ich spojitosť s určitými politickými a ekonomickými elitami, t.j. vyššie uvedenými aktérmi, preto existujú veľké rozdiely v spôsobe a rozsahu prezentovania otázok diskriminácie žien.

3.2 Turecké ženské hnutie – primárny aktér minulých storočí

Za najaktívnejšieho aktéra v boji za práva žien v Turecku možno jednoznačne považovať ženské/feministické hnutie, ktoré je dodnes *„jedným z najvplyvnejších*

¹⁶ Vid' napr. program AKP (Strana spravodlivosti a pokroku) na http://web.akparti.org.tr/parti-programi_79.html – hlavne kapitoly 5.7 a 5.8 týkajúce sa žien a rodiny; program CHP (Republikánska ľudová strana) na http://www.chp.org.tr/index.php?module=museum&page=show&entry_id=1659 – hlavne kapitola Hedefimiz kadim erkeği, her alanda eşit Türkiye (Náš cieľ - rovnosť ženy a muža v každej oblasti v Turecku); program MHP (Nacionalistická akčná strana), na http://www.mhp.org.tr/mhp_parti_programi.php – hlavne bod 9.4 Rodina, žena a dieťa; a pod.

¹⁷ Vid' napr. www.mediz.org

hráčov v rámci občianskej spoločnosti na tureckej politickej scéne“ (Knaus, 2007: 48). Jeho počiatku siahajú až do Osmanskej ríše 19. storočia. Historický vývoj hnutia možno rozdeliť na tri hlavné fázy (Gündüz, 2004: 115). U prvých dvoch bol podstatný popud zhora, ale tretia fáza bola iniciovaná zdola, ženami samotnými. Spoločným menovateľom prvých dvoch fáz je i to, že šlo hlavne o aktivity vzdelaných elít. Myšlienkový i praktický dopad dosiahnutých zmien bol obmedzený na hlavné mestá, t.j. Istanbul a od roku 1923 Ankaru.

Prvá fáza sa odohrávala ešte v čase Osmanskej ríše a umožnilo ju modernizačné/westernizačné úsilie Tanzimatu (1839-1976). Postavenie žien sa stalo predmetom diskusií novej intelektuálnej vrstvy. Prvé skupiny aktivistov a aktivistiek začali spochybňovať dlhotrvajúci patriarchálny systém a požadovali rovné práva žien, hlavne na vzdelanie. Stretávali sa v debatách o postavení ženy v rodine i v islame, pravidlách obliekania a morálky a tiež o zvýšení zamestnanosti žien mimo domova. Materiálnymi dôkazmi prebiehajúcich zmien boli napr. školský zákon (1869), ktorý zaviedol povinnú školskú dochádzku pre dievčatá vo veku 7 – 11 rokov či zriaďovanie vyšších dievčenských škôl od roku 1859 (Malečková, 2002: 46). Od roku 1871 bola v Istanbuli otvorená Americká akadémia pre ženy (Doğramacı, 2000: 75). Počas prvej svetovej vojny bola založená prvá univerzita pre ženy a od roku 1918 mohli turecké ženy študovať na univerzite spoločne s mužmi (Malečková, 2002: 46).

Začali byť publikované tiež prvé knihy písané ženami a viaceré ženské časopisy, medziiným *Terakki-i Muhadderat* (Pokrok moslimských žien, 1869-1870), *Ayna* (Zrkadlo, 1875-1876), *Aile* (Rodina, od r. 1880), *İnsaniyet* (Ľudskosť, 1883), *Hanımlara Mahsus Gazete* (Noviny obzvlášť pre ženy, 1895-1908) a *Kadınlar Dünyası* (Svet žien, 1913-1921), ktorého vydávanie malo za cieľ priamo „podporu zákonných práv žien“ (European Stability Initiative, 2007b: 7; Yüksel, 2003: 27).

Druhá fáza nastala v ére novej republiky, ktorá bola oficiálne vyhlásená 29.10.1923. Aj keď v duchu kemalizmu pokračovala westernizácia Turecka obrovským tempom, pre nezávislé občianske združenia začalo obdobie oslabenia a štátnej regulácie. Nesúhlas či odlišný prístup zo strany ženského hnutia boli potlačené ešte za života Atatürka. Ženské i ďalšie sociálne organizácie, ktoré hlásali inú než štátnu ideológiu a štátny feminizmus, boli rozpustené.

Na ilustráciu uvediem príklad zo života najznámejšej vtedajšej feministky – Nezihe Muhiddin. Najprogressívnejším návrhom tejto doby bola snaha vytvoriť politickú Stranu žien. Žiadosť, podaná ešte v máji 1923, a teda pred vyhlásením republiky, bola ale zamietnutá. Aktivistky sústredené okolo Muhiddin tak vytvorili najpokrokovejšiu asociáciu Únia tureckých žien a začali vydávať týždenník *Kadın Yolu* (Cesta ženy, 1924-1927). Ich úsilie o presadenie feministického kandidáta vo voľbách 1927 skončili s autoritatívnou politikou jednej strany a jedného muža - Atatürka. Predstavielky Únie tureckých žien boli neskôr obvinené z korupcie, prenasledované políciou, Muhiddin bola obvinená z porušenia zákona o združovaní. Po skončení medzinárodného kongresu o otázkach žien v roku 1935, bola táto asociácia „dobrovoľne“ rozpustená. Muhiddin bola na niekoľko desaťročí vymazaná z oficiálnej tureckej histórie ženských práv a zomrela zabudnutá v ústave pre mentálne postihnuté osoby (Knaus, 2007: 51-53).

Väčšina feministiek sa uspokojila s klamlivou predstavou, že turecké legislatívne zrovnoprávnenie, ktoré malo obdobu len v niektorých vtedajších európskych krajinách, prirodzenou cestou vyrieši tzv. ženskú otázku. Internalizácia kemalisticko-nacionálne ideológie tak dočasne zabránila vzniku kritického povedomia, a potrebným reformám patriarchálnych štruktúr (Berktay, 1996: 160; Gündüz, 2004: 117).

Začiatok **tretej fázy** hnutia sa datuje v 80. rokoch 20. storočia, kedy sa opäť začalo rozvíjať nezávislé a inštitucionalizované ženské/feministické hnutie. Paradoxne priaznivé prostredie vytvoril režim nastolený po vojenskom *coup d'état* v septembri 1980, ktorý potlačil akékoľvek politické aktivity ľavice i radikálnej pravice a usiloval o de-politizáciu spoločnosti (Arat, 2000: 112). Tým, že prevrat vytvoril politické vákuum, dal priestor menej „nebezpečným“ feministickým požiadavkám a vznikajúcej občianskej spoločnosti. Podľa Tekeli sa mohlo demokratické ženské hnutie vynoriť až v tomto období, pretože kemalizmus a ľavicová ideológia preň boli prekážkou (Tekeli, 1994: 13). Feministky sa na rozdiel od zakázaných hnutí nesnažili vytvoriť alternatívu k sekulárnej vláde. Feministické hnutie sa tak v Turecku stalo dôležitou občianskym a demokratickým stimulom.

Aktivistky sa spočiatku stretávali v skupinách na zdvihnutie povedomia, organizovali diskusie a konferencie, neskôr založili i prvé organizácie – ako napr. *Kadın*

Çevresi Anonim Şirketi (Anonymná spoločnosť ženského kruhu, 1984) a *Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı* (Nadácia na zvýšenie práce žien, 1986). Vydávali vedecké publikácie i osobné spovede, a tiež časopisy, ktoré ale väčšinou neboli určené pre širokú verejnosť a nemali ani dlhé trvanie (Yüksel, 2003: 39 – 41). Svoju prácu a kampane zamerali predovšetkým na „zamlčované“ otázky tzv. súkromnej sféry, ako je domáce násilie, sexuálny harašment a sexualita kontrolovaná mužmi. Postupom času sa začali venovať stále novým problematickým oblastiam.

Členky a sympatizantky nezávislého hnutia ukázali svoje odhodlanie a silu v mnohých úspešných kampaniach. Ich úsilie vyvrcholilo na prelome 80. a 90. rokov. V roku 1986 začali petičnú akciu na podporu implementácie CEDAW-u. 8. mája 1988 v parlamente odovzdali asi 7000 podpisov (Gündüz, 2004: 119). Prvou povolenou demonštráciou po vojenskom prevrate vôbec bol „*Dayağa karşı dayanışma yürüyüşü*“ (Pochod solidarity proti bitiu) asi troch tisícok žien uskutočnený 17. mája 1987 v Istanbuli. Šlo o reakciu na súdne rozhodnutie v prípade žiadosti ženy o rozvod z dôvodu násilia manžela. Sudca žiadosť zamietol s odkazom na staré osmanské porekadlo, podľa ktorého sa bitie manželky vyžaduje (Arat, 2001: 30-31).

V roku 1988 bola vydaná kniha „*Bağır Herkes Duysun*“ (Nech ťa každý počuje kričať) s výpoveďami 23 týraných žien (Grünell, 1997: 10). V roku 1989 prebehla kampaň proti sexuálnemu harašmentu na uliciach a verejných miestach symbolizovaná fialovou stužkou. V dôsledku úspechu predchádzajúcich aktivít, ktoré priťahli záujem mnohých domácich médií a verejnosti, bola napokon v roku 1990 založená ženská nadácia *Mor Çati* (Fialová strecha), ktorá dodnes pomáha obetiam domáceho násilia a poskytuje im aj azylové ubytovanie.¹⁸ V apríli 1990 bola tiež v Istanbuli otvorená Ženská knižnica a informačné centrum s cieľom „*zachovať dokumenty feministického hnutia v Turecku*“ (Knaus, 2007: 56).

V 90. rokoch turecké feministky stupňovali začaté aktivity a zároveň pôsobenie rozšírili i do nových oblastí, ako napr. vzťah ženy a islamu, zlepšenie úrovne vzdelávania, obzvlášť dievčat (v auguste 1997 bola predĺžená povinná školská dochádzka z 5 na 8 rokov), reprodukcia sexizmu v učebných osnovách i médiách, ženy

¹⁸ <http://www.morcati.org.tr>

v akadémií, posilnenie ekonomickej nezávislosti žien a zvýšenie ich zamestnanosti, reprodukčné zdravie a pod. Začala takisto „právna vojna“ - spustené boli kampane za odstránenie množstva diskriminujúcich článkov Občianskeho a Trestného zákona.¹⁹

Už v 80. rokoch sa hnutie začalo diverzifikovať, spočiatku hlavne na opozičné feministky kemalistické, podporujúce a ochraňujúce odkaz kemalizmu, a radikálne, ktoré ho začali spochybňovať (Arat, 2000: 113). Napriek tomu, že marxisticko-socialistická ideológia bola zamlčaná vojenskou intervenciou v roku 1980, v rámci ženského hnutia sa začali výrazne prejavovať aj socialistické feministky. Feminizmus bol dovedy považovaný za „buržoázny fenomén, ktorý bránil sociálnej spásy“ (Müftüler-Baç, 1999: 307). a ľavicové ženy tak pred rokom 1980 nepredstavovali samostatný prvok v socialistickom tábore.

Koncom daného desaťročia sa vyčlenili aj islamistky, čo súviselo s posilnením politického islamu. Zastrešené boli najmä rôznymi nadáciami a Stranou blahobytu (*Refah Partisi*) - založenou v roku 1983 a zakázanou v roku 1998. Ich primárnym cieľom bolo povoliť nosenie šatiek na univerzitách. Aktivistky v šatkách boli novým fenoménom hnutia. Spustili debatu o tom, že zahalenie nemusí byť len „ochranou cudnosti“ pred vonkajším prostredím, ale aj prejavom emancipácie a zbraňou proti verejnému harašmentu zo strany mužov. Feministky, ktoré doteraz hnutiu dominovali, ale považovali spočiatku zahalenie ako „prejav nepriateľstva voči feministickej ideológii“ (Tekeli, 1986: 194, cit. podľa Müftüler-Baç, 1999: 308).

Ako posledné sa do feministického diskurzu v Turecku zapojili kurdské feministky, vylúčené z diskurzu národného – tureckého. Začali upozorňovať na viacnásobnú diskrimináciu, ktorej čelia ako ženy i ako členky najväčšej a neuznanej menšiny v Turecku žijúce v najzaostalejších regiónoch krajiny.²⁰

Načrtnutý vývoj poukazuje na to, že dnešné ženské hnutie v Turecku možno nazvať pluralitným, a identifikovať v ňom feministky kemalistické, socialistické, liberálne, radikálne, kurdské, islamistické i aktivistky odmietajúce pomenovanie feministky.

¹⁹ V krátkosti sú zhrnuté napr. v Müftüler-Baç, 1999: 311, podrobnejšie napr. vo WWHR, 2005.

²⁰ Vid' Yüksel, 2003

Veľmi úzko napojená na aktívne ženské hnutie je feministická **akademická obec**. Feministické kurzy získali podporu a do študijných plánov najvýznamnejších tureckých univerzít sa dostali už v 80. rokoch. K inštitucionalizácii ženských štúdií²¹ na univerzitách dochádzalo od začiatku 90. rokov, kedy začali vznikať výskumné centrá s interdisciplinárnym zameraním a tiež katedry bakalárskych a magisterských programov. Prvé centrá ženských štúdií vznikli na Istanbulskej univerzite (1990), Marmarskej univerzite v Istanbule (1992), Ankarskej univerzite (1993) a na Çukurovej univerzite v Adane (1994). Dnes existujú výskumné centrá na 23 štátnych i súkromných univerzitách po celej krajine. Posledné bolo otvorené 11. marca 2009 na Univerzite Uşak v Izmiře. Samostatné študijné programy sú založené len na niektorých z nich, pričom väčšina z nich vznikla vďaka finančnej podpore z projektu UNDP – Integrácia žien do národného rozvoja (Şenol, 2005: 36).

Väčšina profesoriek a profesorov pôsobí v rámci mainstreamových disciplín ako sú politické vedy, sociológia, ekonómia a filozofia (Grünell, 1997: 220). Výskum ženských centier, hlavne tých novších a menších, je ale marginalizovaný, a to i finančne.²² Ich existencia je pritom dôležitá pre kumuláciu a šírenie informácií o genderovej rovnosti a tiež pre agitáciu mladých podporovateľiek a podporovateľov ženského hnutia.²³ Cieľom feministiek v akademickej obci naďalej zostáva vytvorenie doktorandského programu (Grünell, 1997: 220).

Za takmer tridsať rokov ženské hnutie v Turecku dokázalo svoju nezávislosť, akčnosť a bojaschopnosť. Aktivitám dominujúcim diskurzu o postavení žien od konca 90. rokov sa venujem v ďalšej kapitole, ktorá rozoberá genderovú rovnosť v Turecku cez prizma hodnotiacich správ Európskej komisie. V každom prípade, dnes v Turecku pôsobí viac ako 200 nevládných organizácií, ktoré sa zaoberajú rôznymi rovinami

²¹ V Turecku sa nepoužíva pojem genderové štúdiá, ako napr. v Čechách. V rozhovore so študentkami Katedry ženských štúdií na Ankarskej univerzite sme sa rozchádzali v názore, či pojem genderové štúdiá nie/je len „maskovaním“ pre zameranie štúdií na ženy. Pri zakladaní Katedry genderových štúdií na Fakulte humanitných štúdií na Karlovej univerzite bol návrh názvu „ženské štúdiá“ zamietnutý a schválil sa „neutrálnejší“ názov. Pojem gender má v Turecku v názve len magisterský program Genderových a ženských štúdií na METU (Middle East Technical University).

²² Vid' napr. Üniversitelerin kadın merkezlerine bütçe yok na <http://arsiv.kazete.com.tr/sayilar/2008/76/?bolum=haberler&sayfa=egitim05>

²³ Čulú aktivitu centier ženských štúdií na Çukurovej univerzite a Ankarskej univerzite som mala možnosť spoznať počas môjho študijného pobytu. Akčnosť feministického hnutia, vrátane zapojenia akadémie, napr. v súvislosti s oslavami Medzinárodného dňa žien 2008, bola neporovnateľná s apatiou, ktorá prevláda v strednej Európe. Vid' Príloha č. 3

genderovej rovnosti.²⁴ Tak ako v 80. a 90. rokoch feministickým kampaniam dominovali otázky násilia na ženách, v súčasnosti si čoraz väčšiu pozornosť získava téma účasti žien v politike. Vyšší podiel žien na politickej moci je totiž zásadný pre splnomocnenie (*empowerment*) žien a efektívnu realizáciu genderovej politiky.

3.3 Európska únia – hybná sila v novom tisícročí

3.3.1 Kritika i stimulácia rovnosti žien a mužov v správach Európskej komisie

Záujem Únie o postavenie žien v Turecku sa začal úmerne zvyšovať po prehlásení spôsobilosti Turecka stať sa členom Únie na Helsinskom summite v decembri 1997.

V novembri 1998 bola vydaná prvá správa o pokroku Turecka. Otázka genderovej rovnosti v tomto dokumente je takmer zanedbateľná. Ak vezmeme do úvahy frekvenciu výskytu súvisiacich pojmov, tak pojem gender sa v prvých dvoch správach vôbec nevyskytuje, pojem ženy sa v oboch použil sedemkrát (viď tabuľka 1 v kap. 2.3). Od roku 2000 sa v ďalších správach už zmienky o genderovej ne/rovnosti a ne/rovnosti žien objavujú čoraz častejšie. Najviac sa tomuto problému venovala Komisia vo svojich správach z roku 2004, 2005 a 2008.

Prvá hodnotiacia správa Turecka hovorí, že „*postavenie žien je stále viac v súlade s tou vo väčšine štátov EU*“ (Commission, 1998: 17). Toto konštatovanie vyznieva veľmi kladne a zdalo by sa, že situácia žien v Turecku je obdobná tej v Únii, presnejšie v EU-15. V ďalších pasážach, rovnako ako nasledujúcich správach sa však tento pozitívny pohľad vytráca a nastupuje triezvejšie a systematickejšie hodnotenie reformných výsledkov, kritika problematických bodov a jasné označenie primárnych oblastí pre ďalší pokrok. Postupom času boli pôvodne krátke pasáže o postavení žien rozširované o stále nové sféry záujmu, a tak posledné hodnotiace správy poskytujú ucelenejší obraz o statuse žien v Turecku.

²⁴ V Šenol, 2005: 37 sa dokonca uvádza existencia viac ako 300 ženských organizácií v Turecku.

Nasledujúci rozbor zmien tureckej politiky rovnosti žien a mužov som zamerala na niektoré reformy a najkritickejšie problémy. Vonkoncom preto nie je vyčerpávajúci. Šlo mi o to, ukázať posun v dôraze EU na hodnotenie jednotlivých oblastí genderovej rovnosti a schopnosť Ankary presadiť nevyhnutné rozsiahle zmeny v reakcii na označené problémy. Ako príklad som si zvolila pozíciu žien v politickom rozhodovaní, ktorú som sledovala podrobnejšie, a ktorá je podľa mňa dobrou ukážkou vplyvu, ale zároveň i obmedzení Únie na genderovú politiku v tomto kandidátskom štáte. Ďalej túto oblasť rozvíjam v kapitole 3.4.

Až do roku 2001 sa v oblasti postavenia žien hodnotiace správy venovali násiliu na ženách, vrátane tzv. „zabití v mene cti“, vyššej negramotnosti žien, a nerovnému postaveniu partnera a partnerky v manželstve. Od počiatku sa Únia odvolávala na záväzky vyplývajúce z CEDAW-u a potrebu zrušenia tureckých výhrad týkajúcich sa manželského a rodinného práva. K tomu došlo v júli 1999. O tri roky Turecko ratifikovalo i Opčný protokol k CEDAW-u. V správach z roku 1998 a 2000 sa spomína pretrvávajúca nerovnosť pohlaví v rodinnom a pracovnom práve, a tiež prebiehajúci legislatívny reformný proces s „prispením“ ženských organizácií (Commission, 2000: 18-19). Boli to ale práve turecké aktivistky, ktoré už viac ako desať rokov lobovali u rôznych vlád za zmenu diskriminujúcich predpisov (WWHR, 2005: 27).

V roku 2001 boli v Turecku prijaté viaceré legislatívne zmeny zlepšujúce postavenie žien. Najprv bol v rámci ústavného reformného balíčka doplnený článok 41 Ústavy s cieľom zaviesť princíp rovnosti medzi manželmi ako základ rodiny a článok 66 o občianstve, podľa ktorého „*Dieťa tureckého otca alebo tureckej matky je turek/turkyňa*“²⁵ (The Constitution, 2008).

Najdôležitejšou reformou bolo prijatie nového Občianskeho zákonníka, ktorý vstúpil do platnosti 1.1.2002. Zrušil koncept „hlavy rodiny“, zrovnoprávnil manželov v právach a povinnostiach, v prípade žiadosti o rozvod z dôvodu nevery i pri rozdeľovaní majetku získaného počas manželstva. Minimálny vek pre uzatvorenie manželstva bol stanovený na 18 pre obe pohlavia a nemanželským deťom boli priznané rovnaké

²⁵ Turečtina je na rozdiel od slovanských jazykov rodovo neutrálna a podstatné mená majú jednu formu používanú pre rod ženský i mužský. Z dôvodu genderovej neutrálnosti pri prekladoch používam dvojtvar, rovnako ako v ostatnom texte.

dedičské práva ako tým, narodeným v manželstve (Commission, 2002: 40, 91). Prístupové jednania a drobnohl'ad EU prijatie týchto zmien určite urýchlili. Neboli však jeho hlavným stimulom, ako o tom špekulovali európske médiá, keďže prípravy nového návrhu Občianskeho kódexu začali pred udelením kandidátskeho statusu krajine. Prvoradou v tomto prípade bola dlhodobá a rozsiahla kampaň viac ako stodvadsiatich ženských organizácií (WWHR, 2005: 7).

Za určitý krok späť ale možno považovať nový druhý odstavec článku 192. V roku 1990 sa zrušil článok 159 vtedajšieho Občianskeho zákona, podľa ktorého sa vyžadoval súhlas manžela, aby žena mohla pracovať mimo domov. V roku 2001 bola prijatá formulácia „pri výbere a uskutočňovaní zamestnania by sa mal brať do úvahy blahobyt a dobro jednoty manželského zväzku“ (The Amendments to the Turkish Civil Code). Tento neurčitý článok môže podľa ženských organizácií viesť k porušeniu práva žien na prácu (WWHR, 2005: 27).

Jednania o vstupe Turecka do Únie pozitívne ovplyvnili aj zmenu Zákona o bezpečnosti práce, ktorý bol v auguste 2002 doplnený o opatrenie týkajúce sa dôkazného bremena v prípadoch diskriminácie založenej na pohlaví (Commission, 2002: 91). Po prvýkrát sa v správe Komisie z roku 2002 objavila i zmienka o veľmi nízkej reprezentácii žien v tureckom parlamente - v tej dobe len 4,2%, spomenutá bola i nízka miera zamestnanosti žien a genderové obmedzenia v prístupe k určitým zamestnaniam.

V nasledujúcom roku sa Komisia sústredila na jednu z prvých monitorovaných oblastí – násilie na ženách. Relatívne rozsiahle hodnotenie dopadlo v tejto otázke veľmi nepriaznivo. V trestnom práve došlo aspoň k zrušeniu široko kritizovanej možnosti zníženia trestu pre páchatel'ov tzv. „zabití v mene čí“ (Commission, 2003: 36). Rovné zachádzanie so ženami a mužmi bolo posilnené vďaka novým opatreniam Zákonníku práce prijatým v máji 2003, ktoré „sú čiastočne v súlade so smernicami o rovnnej mzde, rovnom zachádzaní v zamestnaní a dôkaznom bremene“ (ibid.: 87). Čo sa týka účasti žien vo volených orgánoch, Komisia opäť stručne skonštatovala to, že zostáva nízka (ibid.: 36-37). Po parlamentných voľbách v novembri 2002 pribudla do počtu len jedna poslankyňa.

Správa z roku 2004 bola dosiaľ najrozsiahlejšia, čo sa týka otázok postavenia žien v Turecku a zahrnila takmer všetky oblasti. V sledovanom roku bolo Ústavnou zmenou v odseku 2 článku 10 potvrdené, že „*Ženy a muži majú rovné práva. Štát je zodpovedný za zaistenie tejto rovnosti v praxi*“ (The Constitution, 2008). To, že presadené reformy - hlavne ak sú prijaté pod tlakom a bez dostatočnej osvety – neznamenajú istý pokrok napred ukázal osud tohto odstavca. Počas prijímania návrhu ďalších ústavných zmien sa uvažovalo o odstránení tejto hore-uviedenej dôležitej formulácie a tiež o zaradení žien do „skupiny vyžadujúcej špeciálnu ochranu“, spolu s deťmi, staršími a postihnutými osobami. Našťastie k ním v rámci ústavnej reformy v roku 2008 nedošlo (Women's Platform, 2007).

V septembri 2004 národné zhromaždenie prijalo obsiahlu úpravu Trestného zákona, ktorou bola zakázaná diskriminácia na rôznych základoch, vrátane pohlavia či manželského stavu. Z genderového pohľadu sa progresívne zmeny týkali najmä sexuálnych a telesných práv žien a dievčat a znamenali zmenu mentality trestného práva.²⁶ Návrh zmeny zákona bol neúspešne predstavený už v roku 2000, ale až v roku 2002 sa vrátil do agendy vlády, hlavne v súvislosti s prístupovým procesom. Aktivisti a aktivistky, medzi nimi i široká platforma ženských organizácií, spustili úspešnú kampaň za reformu kódexu, pri ktorej spolupracovali s médiami i opozičnými poslancami a poslankyňami. Platforma pripravila presné znenie navrhovaných článkov a rozposlali ich všetkým členom a členkám parlamentu, organizáciám občianskej spoločnosti a médiám už v roku 2002. Tesne pred parlamentným hlasovaním v septembri 2004 navše táto občianska platforma iniciovala medzinárodnú faxovú kampaň (WWHR, 2005: 10-13).

V Únii sa týmto veľkým zmenám týkajúcim sa postavenia žien v Turecku nevenovala veľká pozornosť. Pri tejto reforme sa EU zaujímala predovšetkým o zrušenie trestu smrti, zlepšenie podmienok vyšetrovacej väzby a rozšírenie slobody vyjadrovania. Preto jej ani tentoraz nemožno pripísať veľký vplyv (Ilkharacan, 2007: 254-255). Do európskeho éteru sa ale dostal návrh vládnej strany AKP o opätovnom

²⁶ Prehľadný a detailný zoznam prijatých opatrení vid' The Reform of The Turkish Penal Code, 12.02.2008, na <http://www.awid.org/eng/Issues-and-Analysis/Library/The-Reform-of-The-Turkish-Penal-Code-A-Major-Step-Towards-Gender-Equality-and-Sexual-and-Bodily-Rights>

postihu cudzoložstva, ktorý bol predstavený na poslednú chvíľu.²⁷ Strana ho však vzápätí stiahla, potom ako si vyslúžila okamžitú a tvrdú kritiku z domácich kruhov i Európskej únie (WWHR, 2005: 13).

Výsledný zákon bol z pohľadu feministiek a feministov veľmi úspešný, keďže sa podarilo presadiť viac ako 30 navrhnutých dodatkov. Dodnes ale zostáva presadiť i posledné štyri zamietnuté návrhy ženských organizácii – „*explicitnú definíciu „zabití v mene cti“ ako zločinov s priťažujúcimi okolnosťami, a nie len ako „zločiny v mene obyčaja“; potrestanie diskriminácie založenej na sexuálnej orientácii; kriminalizáciu testov panenstva za všetkých okolností; rozšírenie legálnej interrupcie z 10 na 12 týždňov*“ (ibid., 2005: 15). Aktivistky a aktivisti sa tiež snažia odstrániť dva spiatočnícke predpisy schválené v zákonníku v roku 2004 - kriminalizáciu konsenzuálnych sexuálnych vzťahov mládeže vo veku 15-18 rokov na základe sťažnosti a článok o obscénosti, ktorý v súčasnom znení ospravedľňuje diskrimináciu na základe sexuálnej orientácie a ohrozuje slobodu vyjadrovania (ibid.).

Predchádzajúca ostrá kritika EU a trvalý boj ženského hnutia proti rozšírenému domácejmu násiliu priniesli svoje ovocie. Podľa Zákona o samosprávach z júla 2004, majú mestá nad 50.000 obyvateľov povinnosť vytvoriť azylové domy pre obeť – ženy a deti - minimálne v rozsahu 200 miest. Zákonník práce bol v roku 2004 doplnený o nové predpisy týkajúce sa ochrany tehotných žien a žien, ktoré koja deti, a s ohľadom na nočnú prácu. Tým sa Turecko priblížilo k implementácii Smernice 92/8F/EHS. Nedotiahlo ju však do konca - zamestnávateľia môžu medziným stále za určitých podmienok prepustiť tehotnú ženu (Şenol, 2005: 25). Komisia tiež pripomenula, že sféra politiky zostáva naďalej takmer výlučne mužskou doménou (Commission, 2005: 46). Potvrdili to i výsledky volieb do samospráv v marci 2004. 18 zvolených starostiek predstavovalo úbohý podiel 0,56%.²⁸

²⁷ Vid' napr. Turecko: Reforma trestného zákoníku pozastavena, 17.09.2004, na <http://www.euractiv.cz/evropa-dnes0/clanek/turecko-reforma-trestneho-zkonku-pozastavena>; Turkey signals U-turn on adultery, 14.09.2004, na <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3654650.stm>; Erdogans Eigenheiten, 10.09.2004, na <http://www.spiegel.de/politik/ausland/0,1518,317443,00.html> a pod.

²⁸ V Správe Komisie z roku 2004 sa nesprávne uvádza počet 25 starostiek. (s. 46) Z 18 zvolených žien len jedna bola zvolená ako starostka provincie (*il*), čo je najvyššia administratívna jednotka a 17 ako starostky v nižších administratívnych jednotkách (*ilçe* a *belediye*)

Po prijatí progresívnych zákonov v minulých rokoch sa však začalo ukazovať, že realizácia v praxi je veľmi problematická. Preto ďalšie správy Komisie, ale aj iných orgánov ako napr. Výboru pre práva žien a genderovú rovnosť pri Európskom parlamente, dôrazne upozorňovali na medzery v tejto etape politického procesu. Bolo treba posilniť inštitucionálne kapacity pre formovanie genderovej politiky. V novembri 2004 po dlhoročných obratoch konečne vstúpil do platnosti Zákon o vytvorení Generálneho riaditeľstva pre postavenie žien (KSGM).

Jeho predchodca – Generálne riaditeľstvo pre postavenie a problémy žien (KSSGM) vzniklo už v roku 1990 na základe dekrétu. Jeho fungovanie však bolo plné organizačných zmien, čo oslabilo jeho možnosti aktivít. Najprv spadalo pod Ministerstvo práce a sociálnych vecí, od roku 1991 pod úrad premiéra, od roku 1994 pod námestníka ministra pre ženy, rodinné záležitosti a služby. Tento úrad bol ale zrušený ústavným súdom. Genderová politika v Turecku bola z dôvodu viacerých neschválení návrhov zákonov o novom právnom statuse úradu v parlamente desať rokov bez zákonného ukotvenia, finančných i ľudských zdrojov (Şenol, 2005: 35, 38). Časté výmeny tureckých vlád v 90 rokoch tiež spôsobili, že v priebehu piatich rokov bolo na čele tohto riaditeľstva 6 rôznych ministrov/ministeriek. Súčasný KSGM patrí pod štátnu ministerku pre ženy a rodinu, donedávna jedinou ženou vo vláde.

Tiež bolo v roku 2005 rozhodnuté o vytvorení niekoľkých komisií a poradných výborov parlamentu, ktoré majú pomôcť implementácii verejných politík týkajúcich sa práv žien (Commission, 2005: 32). Pohľad do histórie ukazuje, že v roku 1998 bola vytvorená dočasná *ad hoc* parlamentná komisia s cieľom uskutočniť výskum o postavení žien a pripraviť konečnú verejnú správu s výsledkami pozorovaní a odporúčaniami (Şenol, 2005: 36).

K úspešnému založeniu parlamentnej Komisie pre rovnosť genderových príležitostí došlo pod tlakom záväzkov vyplývajúcich z CEDAW-u a EU len nedávno, v marci 2009 (Gender Equality Commission had established, 02.03.2009). Ustanovenie nezávislého orgánu pre rovnosť, tzv. Equality Body, ktorý ženské organizácie požadujú viac ako 10 rokov a Európska komisia potrebu jeho založenia zreteľne a pravidelne zdôrazňuje od roku 2005, sa dodnes neuskutočnilo.

Za hlavné oblasti znepokojenia boli v roku 2005 označené domáce násilie, „zabitia v mene cti,“ vysoká miera negramotnosti, nízka reprezentácia vo volených politických orgánoch a nízka miera zamestnanosti žien (Commission, 2005: 32), čo je podstatne realistickejšie konštatovanie ako to v prvej správe Komisie (viď vyššie). EU tiež vyzdvihla potrebu širšieho dialógu s občianskou spoločnosťou, so zameraním „na nevládne organizácie - vrátane organizácií pre práva žien a rovné príležitosti - odborné organizácie, obchodné asociácie, mládež, univerzity, kultúru a médiá“ (ibid: 5).

Pozitívum vyplývajúce zo správy z roku 2006 je, že: „Záležitosti spojené s genderovou rovnosťou a právami žien získavajú u tureckej verejnosti rastúcu pozornosť“ (Commission, 2006: 61). Bol to jednak výsledok dvoch úspešných kampaní, zameraných na vzdelávanie dievčat - „Haydi Kızlar Okula!“ (Poďme dievčatá do škôl, 2001-2005) a na boj proti domácemu násiliu - „Aile İçi Şiddete Son!“ (Koniec domácemu násiliu, 2004-2008), ktoré finančne zastrešili UNICEF, resp. UNFPA, a jednak užšej spolupráce EU a medzinárodných organizácií s médiami a ženským hnutím. V ostatných kritizovaných oblastiach, ale nedošlo k takmer žiadnemu pokroku. Miera zamestnanosti žien dokonca klesla na asi 20%, ženy v politike boli stále skôr raritou a nepokročilo sa ani pri prijímaní *acquis* týkajúceho sa rovnosti žien a mužov (ibid.: 19, 54).

K menšej legislatívnej úprave došlo v roku 2007, keď bol Zákon o ochrane rodiny rozšírený aj na rodinných príslušníkov žijúcich oddelene. Zaznamenané bolo zlepšenie spolupráce medzi verejnými inštitúciami a občianskou spoločnosťou. K posilneniu administratívnych kapacít pre efektívnu implementáciu genderových programov a *acquis* ale nedošlo (Commission, 2007: 18, 55).

Viditeľný pokrok nastal v oblasti počtu žien v národnom parlamente, keď vo voľbách v júli 2007 bolo do 550-členného národného zhromaždenia zvolených „až“ 51 poslankyň. Je to viac ako dvojnásobok oproti posledným voľbám a najlepší výsledok v histórii parlamentu. Tento úspech možno pripísať masívnej kampani ženských organizácií, na čele s KA-DER - jedinou, ktorá sa už od roku 1997 venuje priamo zvýšeniu reprezentácie žien v zvolených a menovaných politických pozíciách.²⁹

²⁹ Jej obdovou v ČR je občianske združenie Fórum 50%.

V posledných dvoch správach sa objavili i pasáže týkajúce sa pretrvávajúcej diskriminácie sexuálnych menšín. Komisia pripomenula, že Ústava ani iné zákony neošetrujú diskrimináciu z dôvodu veku a sexuálnej orientácie (Commission, 2007: 20; Commission, 2008: 23, 70). Na často i násilné prejavy homofóbie, trans-fóbie a diskriminácie zo strany verejnosti aj štátnych orgánov pritom LGBTT organizácie upozorňujú už niekoľko desaťročí.³⁰

V dosiaľ poslednej správe Komisie o pokroku Turecka boli ako vážny problém označené hlavne domáce násilie, „zabitia v mene cti“ a vnútené skoré manželstvá, teda oblasti o riešenie ktorých sa Únia zaujíma od začiatku. Najlepšie dopadlo zníženie genderových rozdielov vo vzdelávaní, kde poklesli na úroveň 2,3% (Commission, 2008: 19). Vychádzajúc z existujúceho právneho rámca, ktorý garantuje ženské práva a genderovú rovnosť, je nutné vynaložiť ešte množstvo úsilia k rovnosti v praxi. (ibid: 71)

V súvislosti s voľbami do miestnych samospráv, o ktorých sa zmienila i Komisia vo svojej poslednej správe (ibid: 19), ženské organizácie opäť spustili intenzívnu kampaň na podporu voľby vyššieho počtu žien. Hlasy znejúce z EU, medzinárodných organizácií ani občianskeho hnutia ale nemali u voličstva odozvu – zvolených bolo len 17 starostiek.³¹

Okrem oblastí, ktoré boli kritizované v predchádzajúcich správach Komisie a ktoré som uviedla na predchádzajúcich stranách, je tiež potreba zmien v ďalších rovinách, a to:

- uviesť do národného práva chýbajúce všeobecné princípy a definície týkajúce sa diskriminácie (ibid.: 62);
- zlepšiť spoľahlivosť dát, najmä v oblasti domáceho násillia (ibid.:19);
- plnohodnotne zapojiť rozličné organizácie občianskej spoločnosti do tvorby a

³⁰ Od mája 2008 sa riešil súdny zákaz organizácie Lambda Istanbul, na základe toho, že jej stanovky mali odporovať morálnym a rodinným hodnotám. V máji 2009 Najvyšší súd definitívne rozhodol, že organizácia môže pokračovať v činnosti (Court: Lambda Istanbul can continue operating, 2009). Ďalšími organizáciami, ktoré existujú sú v Ankare KAOS GL a Pembe Hayat (Ružový život); a v Burse Gökkuşuğu Derneği (Združenie dúhy). Kvalitný informačný servis, z tejto oblasti, i v angličtine, možno nájsť na <http://www.kaosgl.com/>.

³¹ Z nich dve boli zvolené v provincii a pätnásť v nižších administratívnych jednotkách. Dvanásť je z jednej politickej strany – Strany demokratickej spoločnosti DTP. Podrobnejšie viď http://en.kazete.com.tr/haber_detay.php?hid=921

implementácie genderových politík zo strany štátnych orgánov, ktoré sú zaň zodpovedné (ibid.:21).

Až po odsúhlasení jasných definícií, zistení skutočného súčasného stavu problematických oblastí a začlenením skúsených aktérov do celého procesu politiky genderovej rovnosti bude možné efektívne pripraviť a riadiť ďalšie programy.

3.3.2 Podpora rovnosti žien a mužov v programoch EU

Pre úspech akejkoľvek verejnej politiky a jej programov je podstatné primerané finančné zaistenie. Občianske organizácie sú závislé na príspevkoch od zahraničných partnerov, z medzinárodných fondov, štátneho rozpočtu a od súkromných partnerov. V prípade Turecka však možno povedať, že štátne inštitúcie sú tiež často odkázané na pôžičky, úvery a granty medzinárodných inštitúcií, ako napríklad Svetovej banky, Medzinárodného menového fondu a Európskej investičnej banky.³²

Ako som už uviedla vyššie, agentúry OSN boli hlavnými donormi pre genderové projekty v Turecku. Európska pomoc s financovaním reforiem v Turecku bola až do roku 2000 pomerne obmedzená (viď príloha č. 4). Čo sa týka genderovej politiky, takmer neexistovala. Prvé projekty, ktoré získali finančnú podporu z EU, boli vzdelávacie. V rámci Vzdelávacieho programu MEDA Únia podporila v období 1998-2001 „Vzdelávací program pre ženy“ s rozpočtom 400.000 eur. Komisia v rokoch 2000 – 2001 spolu s britskou a holandskou nadáciou financovala ďalší vzdelávací projekt – „Ženy sa tešia na budúcnosť“ (Sancar, 2006: 42, 41)

Po tom, ako Európska rada v decembri 2001 odsúhlasila pre kandidátsku krajinu jednotný finančný rámec pre využitie pred-vstupových fondov, bolo financovanie ďalších programov uľahčené. Projekty pre zlepšenie postavenia žien, hlavne na pracovnom trhu, boli do roku 2006 financované z Phare. Od roku 2007 v rámci IPA spadajú tieto projekty primárne pod dve zložky 1 a 4 – Pomoc pri transformácii a budovanie inštitúcií a Rozvoj ľudských zdrojov.

³² V októbri 2008 bolo rozhodnuté, že aj Európska banka pre obnovu a rozvoj začne pôsobiť v Turecku. Viď EBRD and Turkey na <http://www.ebrd.com/country/country/turkey/index.htm>

Po schválení tureckým parlamentom v júni 2002 sa navyše Turecko mohlo rovnako ako ostatní kandidáti podieľať aj na Programoch Spoločenstva, vrátane programov Genderová rovnosť a Boj s diskrimináciou EQUAL. Tieto zdroje ale neboli na projekty rovnosti žien a mužov využité. V databáze projektov EQUAL nie je napríklad uvedený žiaden projekt z Turecka. Počas aktuálneho finančného rámca 2007-2013 je genderová rovnosť jednou zo sekcií programu PROGRESS.

Od roku 2002 Únia podporila viaceré projekty, ktoré boli primárne zamerané na podporu genderovej rovnosti - alebo k nej prispeli sekundárne - a to v nasledujúcich oblastiach.³³

→ vzdelávanie

- grant na projekty Ministerstva národného školstva - vo výške 169,5 mio eur na tri projekty v období 2002 – 2007 a vo výške 19,1 mio eur na dva aktuálne projekty (Projects, 2008);
- programy Nadácie pre vzdelávanie matky a dieťaťa AÇEV - napr. Projekt pre genderovú rovnosť vo vzdelávaní a spoločenskom živote vo výške 1 milión eur; v spolupráci s KA-DER a Iniciatívou pre reformy vo vzdelávaní ERG (Sancar, 2006: 45);

→ zdravie

- grant Reprodukčné zdravie v Turecku na rôzne projekty Ministerstva zdravotníctva v rokoch 2003 - 2005 vo výške 55 mio eur z programu MEDA (Project activities, 2007: 4);

→ zamestnanosť

- dva na seba nadväzujúce programy na podporu podnikateliek vedené Tureckou konfederáciou remeselníkov a obchodníkov TESK - EU na ne dohromady poskytla 5,5 mio eur (Supporting Women Entrepreneurs; The Women Entrepreneurship Support Project, 2009);
- na seba nadväzujúce programy aktívnych opatrení zamestnanosti a program na

³³ Zoznam schválených projektových návrhov pre Turecko z prostriedkov Phare a IPA, ktoré boli zamerané na zlepšenie postavenia žien s ich oficiálnymi názvami a referenčnými číslami je v Prílohe č. 5.

podporu zamestnanosti žien Tureckej agentúry pre zamestnanosť İŞKUR – najnovšie schválený grant je vo výške 20 mio eur (EU and Turkey work together);

- podpora projektov Asociácie podnikateliek Turecka KAGİDER, ako napr. Kvapka vody, Rozvojové centrum pre podnikateľky, Cesta žien do Európy (Proje arşivi);

➔ násilie na ženách

- projekty Ženského centra KA-MER na podporu regionálnych organizácií žien a boja proti „zabitiam v mene cti“ (Sancar, 2006: 41);
- grant pre Ministerstvo vnútra na Projekt azylových domov pre ženy vo výške 9,55 mio eur (s technickou podporou UNFPA) (Kadın Sığınmaevleri Projesi);
- príspevok na spoločný projekt vytvoriť nonstop linku pre pomoc obetiam domáceho násillia vo výške 150.000 eur (Call...Don't Be Silent);

➔ obchodovanie s ľuďmi

- grant vo výške 3 milióny eur na podporu boja proti obchodovaniu s ľuďmi a prístup k spravodlivosti pre jeho obeť - implementovaný IOM (EU-supported hotline).

V rokoch 2006 – 2008 Generálne riaditeľstvo pre postavenie žien riadilo twinningový projekt na podporu všeobecnej genderovej rovnosti v Turecku vo výške 5.838.000 eur. Skladal sa z dvoch hlavných častí – Budovanie inštitucionálnej kapacity KSGM a Boj proti domácemu násilliu. Tento projekt možno považovať za veľmi úspešný. KSGM, ktoré malo dovtedy len nesmierne nízky rozpočet, predstavujúci asi 0,00012% národného rozpočtu (Sancar, 2006: 13) mohlo konečne rozvinúť svoju činnosť hlavného koordinátora genderových aktivít doma i v zahraničnej spolupráci. Jedným zo zámerov bolo „vytvoriť *Gender Equality Body* v súlade s postupmi ES a *acquis*“ (Project number: TR 05 01.06, 2005: 1). To ale, ako som už uviedla v predchádzajúcej podkapitole, nebolo dosiahnuté.

Od roku 2007 predovšetkým ženské nevládne organizácie čerpali zvláštny grant „Posilnenie občianskej spoločnosti v predvstupovom procese“, schválený v roku 2005, z ktorého 2,4 milióny eur boli vyhradené výlučne na komponent Podpora a ochrana ženských práv. Ďalším samostatným komponentom bol Boj proti násilliu na ženách s

rozpočtom 1,5 milióna eur (Project number: TR 05 01.06, 2005: 29-30). V roku 2007 bol tiež odsúhlasený päťmiliónový grantový projekt, z ktorého 3 milióny eur majú byť k dispozícii na aktivity ženských nevládných organizácií v najmenej rozvinutých regiónoch krajiny (Özdemir, 2007).

Projekty schválené pre financovanie z IPA v roku 2008, ktoré môžu byť využité štátnymi inštitúciami, nevládnymi organizáciami i súkromným sektorom na podporu rovnosti žien a mužov, sú v rámci programov na rozvoj občianskej spoločnosti, na podporu zamestnanosti žien a z Európskeho nástroja pre demokraciu a ľudské práva – EIDHR.

Zodpovednosť za implementáciu programov financovaných Úniou má Turecko. V Systéme decentralizovanej implementácie (DIS) sa požaduje súhlas Delegácie Európskej komisie v Turecku, nie z centrály v Bruseli (Özkerkan, 20.03.2008). Európska únia tak vo svojich hodnotiacich správach, dohodnutých národných programoch a finančných dohodách usmerňuje svoje finančné toky, ale schvaľovanie konkrétnych projektov je v rukách národných koordinátorov a koordinátoriek.

Presadzovanie genderovej rovnosti v Turecku s pomocou tlaku EU by mohlo byť veľmi účinné. Avšak napriek tomu, že gender mainstreaming by mal byť integrovaný vo všetkých politikách a aktivitách Únie, a teda i v predvstupovom procese Turecka, realita tomu nenasvedčuje. V prípade hodnotenia implementovaných projektov sa táto oblasť ani nesleduje. Rovnosť príležitostí a podpora znevýhodnených skupín spoločnosti (ako sú ženy, mládež, nezamestnaní, postihnutí, menšiny) patria medzi prierezové priority predvstupovej pomoci. Bohužiaľ, ich všeobecná a rétorická podpora vo väčšine projektov nie je dostatočná pre dosiahnutie zmeny. Najväčší kus práce tak zostáva na malom množstve projektov, ktoré sa primárne venujú zlepšeniu postavenia žien v spoločnosti. V prípade tak široko pojatých grantov, ako je napríklad podpora dialógu s občianskou spoločnosťou, je navyše ťažké v silnej konkurencii žiadateľov z iných sfér občianskej spoločnosti presadiť návrhy ženských organizácií. Prísne pravidlá EU ohľadom financovania a ich administratívna náročnosť sú ďalším z dôvodov, prečo je ťažké pre ženské organizácie účastiť sa projektov EU a často uprednostňujú spoluprácu s viac ústretovými americkými, západoeurópskymi i domácimi nadáciami (napr. súkromných spoločností) a s agentúrami OSN.

3.4 Reprezentácia žien v politickom rozhodovaní

3.4.1 Význam a prekážky politickej reprezentácie žien

Úsilie o zapojenie žien do rozhodovania o veciach verejných možno v niektorých krajinách datovať do obdobia rozšírenia pasívneho a aktívneho volebného práva už od konca 19. storočia. Avšak ako ukazujú strohé čísla, dodnes sa nepodarilo ženy plne zapojiť do rozhodovacích mocenských mechanizmov. Od 60. rokov sa národné vlády i medzinárodné organizácie zaviazali aktívnejšie riešiť tento demokratický deficit a začali prijímať národné akčné plány, rovnako ako dohody na medzinárodnej úrovni s cieľom zvýšiť počet žien v rozhodovacích pozíciách. Najvýznamnejšie z nich sú:

- Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (ICCPR) z roku 1966, ku ktorému Turecko pristúpilo v decembri 2003;
- Dohoda o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien z roku 1979, ratifikovaná Tureckom v decembri 1985;
- Pekinská deklarácia a akčná platforma, podpísaná na 4. svetovej konferencii OSN o ženách v septembri 1995 i tureckou delegáciou;
- akčné plány Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe, Rady Európy i EU pre podporu rovných príležitostí žien a mužov, ktorých je Turecko členom alebo kandidátom na členstvo.

Napriek zvýšenému úsiliu o vyšší podiel žien v politickom, ekonomickom i sociálnom rozhodovaní, dodnes v drvivej väčšine štátov Európy i sveta nebol žiadaný stav dosiahnutý. Ideálny paritný stav sa zdá byť dlhodobým projektom, hoci niektoré krajiny sa mu približujú. (viď nižšie)

Prečo je dôležité podporovať účasť žien na rozhodovaní na nadnárodnej, národnej i lokálnej úrovni? Ako hovorí článok 3 ICCPR: „*Štáty, zmluvné strany tohto Paktu, sa zaväzujú zaistiť rovnaké práva mužov a žien na požívanie občianskych a politických práv stanovených v tomto Pakte.*“

Podľa článku 25:

„Každý občan/občianka má právo a možnosť...a) podieľať sa na vedení verejných záležitostí priamo alebo prostredníctvom slobodne volených zástupcov/zástupkyň; b) voliť a byť volený v pravidelných voľbách...; c) vstúpiť za rovných podmienok do verejných služieb svojej krajiny.“

(Mezinárodní pakt, 2006)

Obdobne aj ďalšie vyššie uvedené dokumenty zdôrazňujú potrebu zabezpečiť rovnosť žien a mužov pri využívaní politických práv a tiež potrebu prijať príslušné opatrenia k ich zaisteniu, vrátane dočasných zvláštnych pozitívnych opatrení zameraných na faktické urýchlenie tohto zrovnoprávnenia - články 3 a 4 CEDAW-u a strategický cieľ G - hlavne články 192-194 Pekinskej akčnej platformy.

Prostredníctvom politiky je dnes formovaná a ovplyvnená takmer každá oblasť ľudského života a sú prerozdeľované verejné prostriedky. Práve preto by v nej mali byť zastúpené záujmy všetkých – skupín i individuí. Plytvanie potenciálom, schopnosťami a znalosťami polovice ľudstva, rovnako ako diverzitou pohľadov, ideí a hodnôt, ktoré môžu ženy poskytnúť, možno s nadsádzkou nazvať „zločinom“ proti ľudstvu a demokracii.

Až donedávna bola politika výlučne mužskou doménou, ale najmä v súvislosti s vyššou participáciou žien na pracovnom trhu po prvej svetovej vojne sa čoraz viac politikov bolo ochotných vzdať časti svojej rozhodovacej moci a legislatívne presadiť volebné práva žien. Avšak odstránenie právnych prekážok je len prvým z mnohých krokov. Ženy stále čelia viacerým prekážkam pre zvýšenie svojej politickej účasti. Tie sa síce líšia v závislosti od situácie v jednotlivom štáte, predsa ale existuje niekoľko spoločných znakov. Najvýznamnejšie z prekážok bývajú v literatúre rozdelené do nasledujúcich skupín:

- politické prekážky
 - inštitucionálne pravidlá - maskulinný model politického života a chodu volených orgánov;

- fungovanie politických strán - nedostatok straníckej podpory, vnútorné „mužské“ siete, prísnejšie kritéria a kvalifikačné požiadavky pre ženské členky a kandidátky;
 - nedostatočná koordinácia a spolupráca s ďalšími organizáciami ako sú odbory, ženské hnutie a iné neziskové organizácie
 - povaha volebného systému
 - nedostatočný prístup k špeciálnym kurzom a školeniam na posilnenie ženského leadershipu
- spoločensko-ekonomické prekážky
 - podiel ekonomicky aktívnych žien
 - feminizácia chudoby a nezamestnanosti
 - horizontálna a vertikálna segregácia pracovného trhu
 - platová nerovnosť medzi mužmi a ženami
 - dvojité bremeno - povinnosti pracovné i rodinné
 - úroveň gramotnosti a vzdelanosti
 - ideologické a psychologické prekážky
 - genderová ideológia - tradičné kultúrne vzory a pojmá spoločenských rolí, dokonca „odradzovanie“ žien od politickej kariéry
 - nižšia sebadôvera žien
 - vnímanie politiky ako „špinavej“ hry
 - prezentácia žien v médiách – väčšia pozornosť je napr. venovaná fyzickým atribútom a rodinnému zázemiu
- (Svedova, 2005; Matland, 1998: 112-114)

Interakcia rozličných faktorov, ktoré pôsobia proti aktívnej účasti žien v politickom rozhodovaní sťažujú dnešné snahy o zlepšenie stavu situácie. Celosvetový priemer numerického zastúpenia žien v národných parlamentoch je v súčasnosti 18,4%. (IPU, 2009) Medzi jednotlivými krajinami ale existujú diametrálne rozdiely, čo sa týka počtu žien, ale tiež príčin vzniknutého stavu.

Pri rozbere a kritike nízkeho počtu žien v rozhodovacích funkciách - hlavne na národnej úrovni - je navyše treba stanoviť žiadanú či „ideálnu“ úroveň, ktorú chceme dosiahnuť a s ktorou konkrétnu krajinu porovnávame. Môže sa jednať o paritné zastúpenie, úroveň vyspelých západoeurópskych štátov, postkomunistických štátov, štátov v danom regióne a podobne. Na druhú stranu, svoj význam môžu mať aj štáty a ich stav participácie žien na mocenských pozíciách, od ktorých sa skúmaná krajina snaží odlíšiť.

Medzinárodné komparácie sú síce zjednodušujúce a neposkytujú presný obraz o stave, predsa nám však pomáhajú predstaviť si stav existujúci v odlišných spoločnostiach podľa danej metodológie zberu dát. V medzinárodných porovnaníach úrovne genderovej rovnosti sa Turecko umiestňuje na spodných priečkach. Napríklad:

- podľa poslednej Správy o ľudskom rozvoji UNDP 2007/2008 má GDI (*Gender-related Development Index*) Turecka hodnotu 0,763, pričom GDI Islandu, ktorý je na prvom mieste tohto rebríčku, je 0,962. Turecko sa umiestnilo na 84. mieste zo 177. Poslednou členskou krajinou EU bolo Rumunsko na 60. mieste s GDI 0,812 (HDR 2007/2008, indikátor 28);
- v tabuľke GEM (*Gender empowerment measure*) tej istej správy klesla krajina na 90. miesto zo 177. Turecké zákonodárkyne, staršie vyššie dôstojníčky a manažérky tvorili 7% danej kategórie, medzi kvalifikovanou a technickou pracovnou silou bolo 32% žien. (HDR 2007/2008, indikátor 29);
- Globálna správa o genderovej medzere 2008 (*Global Gender Gap Report 2008*), ktorú vydalo Svetové ekonomické fórum, zaradilo Turecko dokonca na 123. priečku z celkových 130. (Turkey ranks low, 12.11.2008)
- Medziparlamentná únia (*Inter-Parliamentary Union - IPU*), ktorá sleduje podiel žien v národných parlamentoch už niekoľko rokov, zaradila Turecko na 103. miesto so súčasným podielom 9,1% žien v národnom zhromaždení. Zo štátov EU je za ním len Malta s podielom 8,7%. (IPU, 2009)

Na pár najúspešnejších príkladoch by som rada ukázala rôzne cesty, ale i nástrahy, dosiahnutia vyššieho podielu žien na politickom rozhodovaní. Zároveň uvediem krajiny na konci spomínaného rebríčku žien v parlamente. Tieto štáty

zohrávajú dôležitú úlohu (nielen) v tureckom diskurze o nedostatočnom zastúpení žien v rozhodovacích mechanizmoch.

Rwanda, ktorá je na prvom mieste v rebríčku s 56,8% žien v dolnej komore parlamentu a 34,6% v hornej komore parlamentu (IPU, 2009), dosiahla tento imponujúci stav v dôsledku genocídy v roku 1994. Medzi odhadovanými 800.000 obeťami niekoľkomesačného vraždenia boli predovšetkým muži. Následná ústava zaručila ženám 30 % kresiel v oboch komorách parlamentu. (Women to rule Rwanda parliament, 17.03.2008) Takisto v rwandskej vláde je 9 z 25 ministerských postov obsadených ženami, t.j. 36%. (Cabinet, 2008) Emancipácia žien v hospodárskej, politickej i rodinnej sfére za týchto špecifických podmienok bola nevyhnutná. Avšak aj v tomto prípade je otázne, či tak rýchla a radikálna reforma vedená jednou politickou stranou v čele s autoritatívnym prezidentom Kagamem vedie k reálnemu posilneniu vplyvu žien v politike.³⁴

Tiež niektoré krajiny latinskej Ameriky a Karibiku dosiahli v posledných rokoch vysoký podiel žien v národnej politike. Kuba so 43,2% žien v parlamente je celosvetovo na treťom mieste. (IPU, 2009) Tohto výsledku sa dosiahlo pôsobením viacerých činiteľov, a to rovnostárskej komunistickej ideológie, autoritatívnym režimom jednej strany, domácim ženským hnutím (kedysi nezávislým, dnes v línii štátnej ideológie) a napokon trendom podpory genderovej rovnosti na úrovni medzinárodných organizácií, predovšetkým OSN. Kuba tak dnes v atmosfére neslobody a porušovania ľudských práv patrí medzi najúspešnejšie krajiny v regióne i na svete, čo sa týka počtu žien v najvyšších legislatívnych, exekutívnych i justičných orgánoch.³⁵

Severské európske krajiny sa tradične nachádzajú na vrchných priečkach rebríčkov genderovej rovnosti a tiež v prípade zastúpenia žien v politike slúžia ako úspešný vzor pre ostatné krajiny.

³⁴ Stav ľudských práv, politickej i novinárskej slobody v krajine sú kritizované viacerými medzinárodnými organizáciami. Vid' napríklad profil prezidenta Kagameho na http://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Kagame, odstavce 5.1 Human rights. Americká profesorka Jennie Burnet sa zase vyjadrila, že napriek tomu, že ženy v krajine sa čoraz viac angažujú v politike, ich schopnosť ovplyvniť tvorbu politiky klesá. (Burnet, 2008)

³⁵ Vid' napr. ECLAC, 1999

Tabuľka 2

Krajina	Podiel žien v parlamente
Švédsko	47,00%
Island	42,90%
Fínsko	41,50%
Dánsko	38,00%
Nórsko	36,10%

Zdroj: IPU

Od predchádzajúcich krajín sa líšia tým, že dlhodobo rozvíjali svoj sociálno-demokratický systém a ochranu ľudských práv, vrátane rovnosti žien a mužov, političky z rôznych strán vzájomne spolupracujú pri presadzovaní agendy genderovej rovnosti a môžu sa opierať o podporu ženských organizácií i odborov. Ani v jednom z týchto štátov neboli zavedené kvóty pre ženy ústavne. Naopak, politické strany už od polovice 70. rokov začali aktívne uplatňovať kvóty pre rovné zastúpenie oboch pohlaví na kandidátkach, prípadne najnovšie i v rámci straníckych pozícií. Niektoré ich záväzne implementovali do svojich stanov, iné prijali len nezáväzné odporúčania. Táto skupina tiež nie je jednoliata a aj medzi severskými štátmi existujú rozdiely v prístupe. Napríklad:

- v Švédsku tri ľavicovo orientované strany uplatňujú kvótu 50% na stranícke zoznamy;
- v Nórsku všetky väčšie strany uplatňujú kvótu 40% na kandidátskych listinách;
- na Islande dokonca úspešne pôsobila výlučne Strana žien, ktorá sa pred voľbami v roku 1999 zlúčila s ďalšími troma a dodnes táto aliancia dodržiava 40% kvótu pre ženy;
- vo Fínsku majú politické strany interné kvóty pre voľby do vlastných orgánov a Zákon o rovnosti zaručuje ženám podiel 40% vo všetkých nepriamo volených a nominovaných verejných orgánoch;
- v Dánsku najväčšie politické strany upustili od implementácie kvót v 90. rokoch. (Global Database, 2006; Rakušanová, 2006: 7-9)

V týchto krajinách je, na rozdiel od Rwandy či Kuby, vyššie zastúpenie žien v politike výsledkom snáh zdola – predovšetkým aktivitou jednotlivkyň a jednotlivcov a prekonaním patriarchálnej ideológie.

Medzi štátmi s najnižším počtom žien v parlamente, t.j. 0 – 1%, sú štáty moslimsko-arabské (Saudská Arábia, Katar, Omán, Jemen), tichomorské ostrovy (Tuvalu, Šalamúnové ostrovy, Palau, Nauru, Mikronézia, Papua Nová Guinea) a Belize. Mocenskému usporiadaniu v prvej skupine dominujú náboženské a tradičné genderovo-stereotypné predstavy. Navyše v niektorých z nich získali ženy volebné právo len pred niekoľkými rokmi, resp. ho v Saudskej Arábii stále nemajú.³⁶ Druhú skupinu tvoria štáty, ktoré získali nezávislosť nedávno a ich parlament je zložený z menej ako 20 členov (s výnimkou Šalamúnových ostrovov). (IPU, 2009)

Moderné Turecko bolo vybudované na striktnom oddelení štátu a cirkvi a na sebaidentifikácii so západnými demokraciami. V posledných rokoch sa snaží obhájiť svoje miesto v európskej budúcnosti. Zaostávanie v ukazovateľoch genderovej rovnosti a splnomocnení žien v takmer každej oblasti, hraje svoju úlohu pri posudzovaní vyspelosti krajiny. V prípade Turecka možno považovať stav v politickej sfére za kritický.

3.4.2 Ženy v tureckej politike v minulosti a dnes

Cesta žien v Turecku k najvyšším rozhodovacím postom bola zdĺhavá. Predsa je však Turecko jednou z mála svetových i európskych krajín, v ktorých žena zaujala aj miesto predsedkyne vlády. Na druhú stranu, to že ženy v Turecku, na rozdiel od západných demokracií, získali volebné právo i pozície bez toho, aby o ne museli bojovať, výrazne oslabilo ich nezávislú pozíciu v ďalšom vývoji.

³⁶ Ženy mohli vo všetkých uvedených štátoch po prvýkrát voliť v roku 2003 v Ománe, 1997 v Katari, 1979 v Palau a Mikronézii, 1974 na Šalamúnových ostrovoch, 1968 v Nauru, 1967 v Jemene a Tuvalu, 1964 v Papui Novej Guinei, 1961 v Rwande, 1954 v Belize, 1934 na Kube, 1919 vo Švédsku, 1915 v Dánsku a na Islande, 1913 v Nórsku a 1906 vo Fínsku. Zdroj: Women's suffrage, 2009; <http://en.wikipedia.org>

Právo voliť do samospráv získali ženy v Turecku v roku 1930. Už v roku 1933 sa Gül Esin podarilo zvíťaziť na najnižšej úrovni miestnych volieb a stala sa starostkou (*muhtar*) obce Karpuzlu na juhovýchode krajiny. V roku 1950 bola Müfide İlhan ako prvá žena zvolená starostkou mesta (*belediye başkan*) Mersin na juhu krajiny. Ako vôbec prvá starostka vyššej územnej jednotky – provincie Muğla bola zvolená Lale Aytaman v roku 1991, čiže viac ako 60 rokov potom, čo ženy získali aktívne i pasívne volebné právo na miestnej úrovni. (Famous Femmes)

Miestne voľby sú pritom často vstupným krokom do ďalších úrovní politiky. Záležitosti, ktoré sa riešia na nižšom stupni rozhodovania sú bližšie k tzv. bežnému životu a často priamo ovplyvňujú rodinný život. (Keskin, 1997) Kariéra na tejto úrovni je prístupnejšia, časovo i finančne menej náročná, než na krajskej, národnej či medzinárodnej úrovni. Práve z týchto dôvodov, majú ženy väčšiu tendenciu a záujem o politiku na lokálnej úrovni. Z prieskumu UNDP vykonanom v roku 2006 vyplýva, že jednou z najvýznamnejších príčin veľmi nízkej participácie v miestnej politike v Turecku je „*podceňovaná úloha žien v miestnych administratívach.*“ (Women are being encouraged to participate, 2008) Miestne rozhodovanie je pritom považované za menej dôležité a tak aj okolie by malo byť ochotnejšie pripustiť a oceniť schopnosti žien vykonávať tieto úrady. (Keskin, 1997)

Miera zastúpenia žien na miestnej úrovni v Turecku však ukazuje, že boj o tieto „prístupnejšie“ miesta je pre ženy ešte ťažší. Bohužiaľ, v Turecku neexistujú spoľahlivé údaje, ktoré by historicky mapovali podiel žien v samospráve. Turecký štatistický inštitút Turkstat momentálne na svojej internetovej stránke uvádza len genderovo rozdelené výsledky volieb do samospráv z roku 1999 a 2004.³⁷ Z útržkových údajov z rozličných zdrojov ale vyplýva, že sa podiel žien v miestnej politike, pohybuje len okolo jedného až 2,5 percenta! (Turkstat; KSGMa, 2008: 13; Benmayor, 26.07.2008).

Predsedyňa správnej rady Asociácie tureckých priemyselníkov a podnikateľov TÜSIAD, Arzuhan Doğan Yalçındağ, sa na túto tému vyjadrila: „*Fakt, že ženy takmer neexistujú v miestnej politike je oblasťou znepokojenia, ktorá sa opakovane ignoruje,*

³⁷ Navyše som v rôznych zdrojoch či už vydaných KSGM alebo v odborných publikáciách našla veľmi odlišné štatistiky aj čo sa týka volieb do národného zhromaždenia. V tejto diplomovej práci som sa preto rozhodla použiť údaje Tureckého štatistického inštitútu Turkstat.

čím nám len ukazuje ako málo sme pokročili v rovnosti mužov a žien.“ (Women better off, 16.07.2008)

Čo sa týka rozhodovacích mechanizmov na národnej úrovni, v programe Atatürkovej Republikánskej ľudovej strany – CHP z roku 1931 bol stanovený cieľ zaviesť univerzálne volebné právo pre ženy, ktoré by im zároveň umožnilo stať sa poslankyňami. (Koçak, 2005: §5). Dôvodom tohto dvojfázového riešenia volebného práva žien bolo pravdepodobne to, že v tak patriarchálnej spoločnosti bolo v parlamente *„jednoduchšie presadiť legislatívu pre vyšší orgán potom, ako krajina prijala ženy v politike na lokálnej úrovni.“ (Demir, 23.06.2007)*

V čase politického systému jednej strany (1925 – 1945) nemožno hovoriť o demokratickom výbere či voľbe členov a členiek parlamentu. Vyberal ich úradujúci prezident a zároveň predseda strany, tj. Atatürk a po jeho smrti v roku 1938 İsmet İnönü, podľa vlastného uváženia. V roku 1935 zasadlo do poslaneckých lavíc 18 žien.

Šlo o privilegovanú skupinu vzdelaných žien z najvyšších socio-ekonomických kruhov, ktorých prítomnosť v parlamente mala najmä symbolickú funkciu – ukázať pokrok Turecka v medzinárodnom meraní. Mali byť príkladom pre ostatné ženy – vzdelané, úspešné v angažovaní vo verejnej sfére ale zároveň dobré matky a manželky. (Koçak, 2005: §42) Tento malý počet rezervovaných a zaručených miest bol vlastne istou formou kvóty, hoci to nebolo v strane či parlamente otvorene stanovené. (Women's Political Representation; Keskin, 1997) Prítomnosť emancipovanej malej skupinky žien – nielen v politike – však tak ako v minulosti aj dnes škodí tureckým ženám obecné, nakoľko *„vytvára ilúziu, že ženy už viac nie sú utlačované, tak ako v iných moslimských krajinách.“ (Müftüler-Baç, 1999: 303)*

Ako možno vidieť v ďalšej tabuľke, akonáhle od 50. rokov začal politický boj o kresla medzi viacerými politickými stranami a symbolická funkcia političiek skončila, počet zvolených poslankyň radikálne klesol.

„Nepodarilo sa ho výraznejšie zvýšiť, či vrátiť na úroveň z počiatku republiky až do založenia KA-DER a spustenia predvolebných kampaní na podporu ženských kandidátok v rokoch 1999 a 2002...Velké politické strany ženy ignorovali. Menšie

strany, ktoré zachovali niekoľko miest na kandidátkach pre ženy, nemali šancu na úspech.“

(Rozhovor so S. Acuner)

Tabuľka 3

Rok parlamentných volieb	Celkový počet poslaneckých miest	Počet poslankýň	Podiel zvolených žien (v %)
1935	395	18	4,6
1939	400	15	3,8
1943	435	16	3,7
1946	455	9	2
1950	487	3	0,6
1954	535	4	0,7
1957	610	7	1,1
1961	450	3	0,7
1965	450	8	1,8
1969	450	5	1,1
1973	450	6	1,3
1977	450	4	0,9
1983	450	12	3
1987	450	6	1,3
1991	450	8	1,8
1995	550	13	2,4
1999	550	23	4,2
2002	550	24	4,4
2007	550	50*	9,1*

* V štatistikách Turkstatu sa uvádza číslo 48 a podiel 8,7. Všetky ostatné zdroje (napr. KA-DER, ESI) ale uvádzajú údaj v tabuľke.

Zdroj: Turkstat

Z výskumov tiež napríklad vyplynulo, že dôležitú úlohu v záujme žien o politiku a schopnosti presadiť sa v nej zohrala rodinná tradícia, tj. prítomnosť politikov v rodinnej histórii a vplyv týchto mužov na rozhodnutie žien. V parlamente tak bolo možné nájsť manželky a dcéry politikov. (Arat, 1989: 93)

Keďže politické strany hrajú kľúčovú rolu v dnešnom politickom boji na miestnej i celonárodnej úrovni, práve nedostatočnému a selektívnemu zastúpeniu žien v politických stranách možno pripísať veľkú časť viny na stále trvajúcej veľmi nízkej účasti žien v nižšej i najvyššej politike.³⁸ Aj tu chýbajú kompletne a spoľahlivé dáta týkajúce sa napr. členstva žien v politických stranách a v ich rozhodovacích orgánoch, údaje o hlasovaní pre jednotlivé politické strany a v jednotlivých regiónoch podľa pohlavia a pod. (Sancar-Üsür, 2003: 167) Z dostupných údajov vyplýva, že členstvo žien vo väčších politických stranách je asi 20% (Serin, 2001: 101) a že šanca na zvolenie do funkcie pre ženské kandidátky je štyrikrát menšia než pre mužov (Sancar-Üsür, 2000: 218).

V ústrednom výkonnom výbore AKP je 15% žien, v ústrednom rozhodovacom výbore 23,5% žien a medzi predsedami straníckych výborov v provinciách nefiguruje žiadna žena. V rovnakých orgánoch druhej najväčšej strany CHP je tento podiel 9,5% - 24,6% - 3,7%, v DTP 38%, 40% a 5,2%. (Doğan, 15.12.2008)

Pri bližšom pohľade na vybrané súčasné politické strany napríklad zistíme, v posledných voľbách do samospráv v marci 2009 za AKP kandidovalo len 18 žien z celkového 2946, za CHP 46 žien z 1964, za MHP 37 žien z 2946, za DTP (Strana demokratickej spoločnosti) 41 žien z 344, za DSP (Demokratická ľavicová strana) 62 žien zo 1335 a za DP (Demokratická strana) 41 z neuvedeného počtu kandidátov. (KA-DER İstatistikler, 2008)³⁹

³⁸ Nezávislí poslanci a poslankyne sú v tureckom parlamente raritami, nakoľko aby boli zvolení/é, musia získať minimum 20% hlasov v okrsku, v ktorom kandidujú. V období 1980 – 1999 nebol v parlamente jediný nezávislý poslanec. (Dorronsoro, 2005: §34) Dnešní nezávislí kandidáti a kandidátky majú väčšinou podporu niektorej zo strán. V prípade ženských kandidátok je to hlavne pro-kurdská DTP (Women in the new parliament, 2009)

³⁹ Kompletný zoznam politických strán a stavu na ich kandidátskych zoznamoch, rovnako ako ďalšie štatistiky žien v rozhodovacích funkciách možno nájsť na webovej stránke KA-DER uvedenej v bibliografii.

Na výsledkoch týchto volieb možno vidieť, že čo sa týka postu starostu, kandidátky s podporou DTP boli najúspešnejšie. Zvolených bolo až 12 zo 41 kandidátok, tj. takmer 30%. Z ostatných uvedených strán, boli zvolené dve starostky za CHP, dve za AKP a jedna za DP. (Disappointment and longing, 31.03.2009) Vzhľadom na kandidátske listiny, stranícke funkcie i kvóty, ktorým sa ešte budem venovať v poslednej časti kapitoly, možno povedať, že pro-kurdská DTP s podporou hlavne na juhovýchode krajiny najviac podporuje ženy v politike. (Rozhovor so S. Acuner; Rozhovor so S. Sancar; Doğan, 15.12.2008; Women's rights in Turkey, 2009)

Vo väčšine veľkých politických strán fungujú tzv. ženské vetvy (*kadın kolları*), ktorých zakladanie bolo až do roku 1995 zakázané článkom 68 Ústavy. (KSGM, 2008a: 7). Hoci oficiálne by tieto vetvy mali posilniť združovanie političiek a uľahčiť presadzovanie vlastných záujmov, ich rozhodovacia a vyjednávacía pozícia je veľmi slabá.

„Slúžia predovšetkým na mobilizáciu podpory strany medzi ženami-voličkami. Dôležité sú hlavne ich lokálne aktivity...O ich rozpočte rozhoduje centrálny výbor strany. Pritom ženské vetvy nemôžu ani nominovať kandidátky do centrálnych výborov strany. Schopnosť ženských vetiev presadiť vlastné záujmy v strane a politike obecné sú minimálne.“

(Rozhovor so S. Sancar)

V tureckej politike platí jednoduché pravidlo - muži sú volení, ženy ich volia. To, že sa ženy združujú vo vlastných skupinách bez moci výraznejšie rozhodovať o podstatných záležitostiach strany môže navyše viesť k ich segregácii. Je preto potreba rozšíriť úlohu žien v organizačnej štruktúre mimo tieto vetvy (Bozkurt, 2007).

Ženy sa len veľmi ťažko presadzujú v prostredí spoločnosti, ktorej stále dominuje tradičná genderová ideológia rodinného i spoločenského usporiadania. Ženy sa primárne starajú o deti, ďalších závislých členov rodiny a domácnosť. Zamestnanosť žien v produktívnom veku je len 24,3%, čo je hlboko pod priemerom EU – 59,1%. (Eurostat). Takmer 75% tureckých žien je teda v domácnosti! Tomu zodpovedá aj akútny nedostatok zariadení, ktoré by poskytovali starostlivosť o deti, starších a postihnutých mimo rodinu. (Yılmaz, 2007: 44; Rose, 2007: 40; Sancar-Üsür, 2003: 167;

Women's Political Representation; KSGM, 2008b: 35) Existujúce zariadenia sú navyše veľmi drahé. Napríklad v roku 2004 mesačné výdaje na ich služby pre jedno dieťa stáli asi toľko ako priemerný mesačný plat ženy. (Şenol, 2005: 42) Nedostupnosť verejných či súkromných podporných mechanizmov je teda ďalšou veľmi výraznou prekážkou aktívnej účasti žien v politickom - a obecné pracovnom - živote. (KSGM, 2008a: 8)

V tomto spoločenskom, ekonomickom a politickom prostredí sa „*len niekoľko vplyvných žien z elit môže stať súčasťou politických procesov.*“ (Sancar-Üsür, 2003: 169) Vo vzdelaní a kvalifikácii poslankyne často prevyšujú svojich mužských kolegov. (Serin, 2001: 102; Keskin, 1997) Zo súčasných poslankyň národného zhromaždenia len tri nemajú vysokoškolské vzdelanie. Jedná sa o poslankyne DTP zastupujúce okrsky na juhovýchode krajiny (TBMM, 2009). To tiež potvrdzuje tézu, že

„výsledky [volieb] súvisia so vzťahom medzi životom v meste a vzdelaním, pretože život v meste je bohatší než život na vidieku čo sa týka vzdelávacích inštitúcií alebo politických zdrojov. Navyše mestský život poskytuje pracovné príležitosti pre ženy a zvyšuje ich úroveň socio-ekonomických zdrojov.“

(Serin, 2001: 103)

Jednou z prekážok, ktoré v Turecku výraznejšie ako v iných krajinách zabraňujú vyššej účasti na politickom rozhodovaní je vysoký volebný prah 10% voličských hlasov pre strany, ktoré chcú vstúpiť do parlamentu. Táto hranica bola stanovená aby sa zabránilo fragmentácii strán typickej v ére 60. a 70. rokov. Pritom menšie politické strany sú viac naklonené kandidatúre žien a tiež ženy častejšie kandidujú ako nezávislé poslankyne. (Sayın, 2007: 82-86) Krátkodobé koalície a časté zmeny vlád v 90. rokoch navyše ukázali, že tento prístup nie je riešením. Až nástup AKP v roku 2002 so silnou voličskou podporou priniesol stabilnejšie obdobie. Vysoký prah pri voľbách potláča dve možné výhody tureckého volebného systému na kandidatúru i zvolenie žien, a to:

- systému pomerného zastúpenia, ktorý vykazuje silnejší nárast reprezentácie žien ako väčšinový systém (Matland, 2005);
- povinnej volebnej účasti, hoci bez prísneho vynútenia (Compulsory voting, 2009). Výhoda v tomto prípade by vychádzala z nedávnych prieskumov verejnej mienky, podľa ktorých medzi občanmi a občiankami Turecka prevláda podpora

vyššieho zastúpenia žien, za jeden z hlavných dôvodov ich malého počtu považujú nedostatok šancí a požadujú aktívne angažovanie vlády na riešení diskriminácie (Women in Politics Opinion Research Report, 2006; International Poll, 2009) a z predpokladu, že elektorát tieto názory vyjadrí vo voľbách. (Jones, 16.07.2007; Ross-Thomas, 18.07.2007; Keskin, 1997)

Okrem legislatívnej moci, ku ktorej sa ženy dostanú po prekonaní všetkých prekážok súvisiacich s fázami naplnenia parlamentu,⁴⁰ je pre splnomocnenie žien dôležité tiež ich zastúpenie v exekutive. V tabuľke 4 je vyčerpávajúci zoznam všetkých doterajších tureckých ministeriek i s postami, ktoré zastávali v minulých a súčasných vláдах. Prvá ministerka bola nominovaná až v roku 1971. Dodnes ju nasledovalo len ďalších štrnásť žien.

Tabuľka 4

Meno ministerky	Funkcie	Obdobie vo vláde	Vláda (poradie - premiér)
Türkan Akyol	Ministerka zdravotníctva a sociálnych záležitostí	marec – december 1971	33. - Nihat Erim
	Štátna ministerka pre záležitosti žien a rodiny	1991 - 1995	49. - Süleyman Demirel 50. - Tansu Çiller
Hayriye Ayşe Nermin Neftçi	Ministerka kultúry	1974 - 1975	38. - Sasi Irmak
İmren Aykut	Ministerka pre pracovné a sociálne zabezpečenie	1987 - 1991	46. - Turgut Ozal 47. - Yıldırım Akbulut
	Štátna ministerka – hovorkyňa vlády	jún – november 1991	48. - Mesut Yılmaz
	Štátna ministerka pre záležitosti žien a rodiny	marec – jún 1996	53. - Mesut Yılmaz
	Ministerka životného prostredia	1997 - 1999	55. - Mesut Yılmaz
Güler İleri	Štátna ministerka pre záležitosti žien a rodiny	1991 - 1993	49. - Süleyman Demirel

⁴⁰ Richard Matland tieto fázy bariér rozdelil na 1) zvolenie samú seba, 2) výber uskutočnený stranou, 3) zvolenie vo voľbách. (Matland, 2005: 13-15)

Tansu Çiller	Štátna ministerka zodpovedná za hospodárstvo	1991 - 1993	49. - Süleyman Demirel
	Predsedkyňa vlády	1993 - 1996	50. - 52.
	Ministerka zahraničia, Zástupkyňa premiéra	1996 - 1997	54. - Necmettin Erbakan
Aysel Baykal	Štátna ministerka pre záležitosti žien a rodiny	1993 - 1995	50. - Tansu Çiller
Işıl Saygın	Štátna ministerka pre záležitosti žien a rodiny	1995 – 1996 1996 - 1999	51. - 52. - Tansu Çiller 54. - N.Erbakan 55. - Mesut Yılmaz
	Ministerka životného prostredia	február – marec 1996	52. - Tansu Çiller
	Ministerka turistického ruchu	marec – jún 1996	53. - Mesut Yılmaz
Ayfer Yılmaz	Štátna ministerka pre cyperské záležitosti	1996	53. - Mesut Yılmaz
	Štátna ministerka pre zahraničný obchod	1996 - 1997	54. - Necmettin Erbakan
Meral Akşener	Ministerka vnútra	1996 - 1997	54. - Necmettin Erbakan
Melda Bayer	Štátna ministerka pre záležitosti žien a rodiny	júl – november 2002	57. - Bülent Ecevit
Tayyibe Gülek	Štátna ministerka pre cyperské záležitosti	júl – november 2002	57. - Bülent Ecevit
Aysel Çelikel	Ministerka spravodlivosti	august – november 2002	57. - Bülent Ecevit
Güldal Akşit	Ministerka turistického ruchu	2002 - 2003	58. - Abdullah Gül
	Štátna ministerka pre záležitosti žien a rodiny	2003 - 2005	59. - Recep Tayyip Erdoğan
Nimet Çubukçu	Štátna ministerka pre záležitosti žien a rodiny	2005 - 2009	59. - 60.- Recep Tayyip Erdoğan
	Ministerka národného školstva	2009 - súčasnosť	60. - R. T. Erdoğan

Selma Aliye Kavaf	Štátna ministerka pre záležitosti žien a rodiny	2009 - súčasnosť	60. - Recep Tayyip Erdoğan
--------------------------	---	------------------	----------------------------

Zdroje: T.C. Başbakanlık, Worldwide Guide to Women in Leadership

Uvedené dáta ukazujú, že:

- ženy sú až na výnimky obsadzované na mocensky menej významné posty a predovšetkým do rezortov súvisiacich so starostlivosťou o rodinu;
- navyše deväť z pätnástich ministeriek sa venovalo špeciálne záležitostiam žien a rodiny;
- ministerky zaujali posty hlavne v krátkodobých vláдах a prechodných vláдах.

Menovanie ministrov a ministeriek je čisto v réžii politickej strany, ktorá je pri moci, alebo je výsledkom koalíčných dohôd. Veľmi nízke zastúpenie žien v exekutive jasne dokazuje neochotu mužov – politikov vzdať sa časti moci v prospech zníženia demokratického deficitu v politických orgánoch, čím by len umožnili naplnenie občianskych a politických práv občanok krajiny.

„Je čas posunúť sa ďalej. Schopnosti mnohých političiek by mali byť konečne využité i mimo sociálnych sfér politiky. Je to síce prínosné pre spoločnosť, ale kvôli stereotypnej paradigme sa nevyužíva ich širší potenciál.“

(Rozhovor so S. Sancar)

Tansu Çiller je často predstavovaná ako príklad toho, že žena sa v tureckej politike môže dostať aj na najvyššie miesta. Tým sa má vyvrátiť kritika o diskriminácii „schopných“ žien. Treba ale upozorniť, že socio-ekonomické i rodinné prostredie, z ktorého pochádzala jej politická kariéra uľahčili. S politikou prišla do styku priamo v rodine, keďže jej otec Hüseyin Necati Çiller bol úspešným politikom a guvernérom provincie za CHP.⁴¹ Napriek úspechom v pracovnej oblasti jej menovanie za predsedkyňu pravicovej konzervatívnej strany DYP (Strana správnej cesty) i za premiérku sprevádzali kampane verejnosti i členov vlastnej strany proti tomuto zvoleniu.

⁴¹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Necati_Çiller

Najdôležitejšie ale je, že Çiller sa pri svojej politickej práci dištancovala od tzv. ženskej stránky svojej osobnosti. Obdobne ako Margareth Thatcherová v Spojenom kráľovstve chcela vytvoriť obraz „železnej lady.“ Pritom v súkromnej a rodinnej sfére poukazovala na to, že jej manžel je hlavou rodiny. (Arat, 1996: 29) V prejavoch sa tiež napríklad sama označovala ako *bacı* (sestra), aby ju okolie bralo vážne. (Müftüler-Baç, 1999: 208) „Napriek tomu, že apelovala na ženy v čase potreby získať ich hlasy, v politike jednala ako muž“ (Arat, 1996: 29)

Na záver tejto časti je nevyhnutné v kontexte zastúpenia žien v tureckej politike spomenúť ešte jednu špecifickú bariéru, ktorá okrem dosiaľ uvedených prekážok vstupuje do hry. Je jedinou povolenou a výslovne stanovenou v zákone (Mert, 27.03.2007). Ide o kontroverznú a často vyhrotenú otázku zákazu nosenia šatiek.⁴²

V súčasnosti nosí šatku asi 60 - 70% tureckých žien. (Belli, 04.04.2007; European Stability Initiative, 2007a: 31) Vo všetkých štátnych úradoch platí zákaz nosenia šatiek, čo znamená, že všetky tieto ženy nemôžu pracovať v žiadnom úrade štátnej administratívy – vrátane univerzít⁴³ a orgánov na nižších úrovniach, ani sa stať kandidátkami politických strán do regionálnych ani národných volieb. Jediné čo môžu „...je slúžiť v administratíve strany na úrovni provincie alebo okresu...“ (ESI interview s Ayşe Bohurler v máji 2006, cit. podľa European Stability Initiative, 2007a: 31)

Napriek tomu, že je treba dbať o zachovanie sekulárneho charakteru tureckého štátu a brániť vzostupu extremistického islamu, zákaz nosenia šatiek v štátnych inštitúciách možno považovať za „neetickú diskvalifikáciu“ (Tuksal, 2007) daných žien, porušenie ich ľudských, občianskych i politických práv a predovšetkým ich nepriamu diskrimináciu. Tento zákaz možno označiť dokonca ako protiústavný, nakoľko článok

⁴² V tureckom kontexte termín šatka (*başörtüsü*, *türban*) označuje moderný spôsob zakrytia hlavy žien podľa islamských princípov a zahŕňa rôzne formy zahalenia. Zakrýva len hlavu, krk a niekedy ramená, môže byť rôznofarebná a s rozličnými vzormi. V priebehu desaťročí sa jej veľkosť zmenšila a stala sa štýlovejšou. Islamská šatka sa odlišuje od tradičnej tureckej, ktorá sa viaže pod bradou, umožňuje ukázať vlasy vpredu i vzadu, má rôzne farby i vzory a je menšia ako islamská. (Saktanber, 2006: 22-23) Pripomína šatky babičiek na dedinách v Čechách a na Slovensku.

⁴³ Povolenie nosenia šatiek na univerzitách parlamentom vo februári 2008 vyostrilo dlhoročné rozdelenie verejnosti, politického spektra, univerzít i ženských organizácií v tejto otázke a vyvolalo búrlivé protesty predovšetkým na univerzitnej pôde - ktoré som mala možnosť priamo sledovať. V júni 2008 Ústavný súd zrušil schválené ústavné dodatky a nosenie šatiek opäť zakázal. Staršiu históriu zákazu nosenia šatiek v štátnych inštitúciách i súkromných univerzitách vid' napr. Saktanber, 2006; European Stability Initiative, 2007a.

70 Ústavy znie: „Každý turek/turkyňa má právo vstúpiť do verejných služieb. Pri prijímaní do verejných služieb sa nebude brať ohľad na žiadne iné kritéria než kvalifikáciu týkajúcu sa služieb.“ (The Constitution, 2008)

Nezmieriteľná rozdielnosť názorov naprieč celou spoločnosťou je spôsobená ideologickým sporom medzi sekularizmom a islamom (European Stability Initiative, 2007b: 28), avšak má dopad na osobné rozhodnutia a možnosti žien rozvíjať svoje vzdelanie, pracovnú a politickú kariéru.

Samotná Európska únia a jej orgány sa touto prekážkou zastúpenia žien napríklad dosiaľ vo svojich správach vôbec nezaoberali. Môže to byť spôsobené tým, že medzi členskými štátmi neexistuje zhoda v otázke miery sekularizmu, nosenia moslimských šiatiek a symbolov iných náboženstiev. (Gültasli, 23.04.2006) Emine Bozkurt vo svojej správe upozornila len na to, že existuje riziko nepriamej diskriminácie z dôvodu genderu na pracovnom trhu. (Bozkurt, 2007:15)

3.4.3 Budúcnosť tureckých žien v politike

O snahách zvýšenia počtu žien v politike je dnes počuť zo všetkých strán. Kedy ide len o rečnícky prejav a kedy sa tieto slová menia v skutky je ale veľký rozdiel. Podstatné je pritom spoločné zapojenie občianskeho sektoru i celého politického spektra. Rozlišuje sa niekoľko možností ako dosiahnuť rovnosť príležitostí pre verejne volené funkcie. Norris (2004: 190) ich delí na:

- rétorické stratégie – napríklad podpisy medzinárodných zmlúv, konferencie, oficiálne prehlásenia a prihlásenia sa k politike genderovej rovnosti;
- implementáciu aktívnych opatrení – napríklad vzdelávanie a výcvik političiek, zvyšovanie obecného povedomia, financovanie a spolu-financovanie ženských politických aktivít, nákladov na kampane a starostlivosti o deti;
- pozitívne akcie – napríklad rôzne formy genderových kvót a rezervované mandáty pre ženy.

Minulý rok Generálne riaditeľstvo pre postavenie žien vydalo nový Národný akčný plán pre genderovú rovnosť 2008-2013, čím splnilo prvý cieľ svojho Strategického plánu 2007-2012. Oblasť moci a rozhodovacích mechanizmov bola vytýčená ako jedna z deviatich strategických kapitol a boli presne stanovené stratégie, zodpovedné inštitúcie i spolupráca s ďalšími partnermi.⁴⁴ Aktualizácia obdobného politického programu v Turecku dlho chýbala, preto možno jeho vydanie z prostriedkov projektu financovaného EU považovať za malý krok vpred. Na druhú stranu, ide skôr o informatívny a hlavne nezáväzný plán bez sankcií, ktorého politická váha môže byť oslabená ďalším politickým a hospodárskym vývojom krajiny.

„Už Národný akčný plán z decembra 1996, ktorý bol prijatý po pekinskej konferencii, identifikoval ženy pri moci a v rozhodovaní ako jednu z kľúčových oblastí. Vždy sa ale našli dôležitejšie problémy na práci ako riešenie tejto genderovej nerovnosti. Preto dosiaľ neboli prijaté žiadne záväzné opatrenia s výrazne pozitívnymi výsledkami.“

(Rozhovor so S. Sancar)

„Intenzívne diskusie o kriticky nízkom počte žien v parlamente i sub-národných volených orgánoch sú vlastne záležitosťou posledných rokov. Diskriminácia žien a problémy v iných oblastiach, ako je napríklad násilie na ženách, sa riešia oveľa dlhšie a medzi verejnosťou, t.j. voličmi/voličkami, je o nich vyššie povedomie.“⁴⁵

(Rozhovor so S. Acuner)

Práve preto, že ide o hlasy verejnosti, KA-DER už od svojho vzniku hlavne v predvolebnom období rozbieha mediálne kampane. Ako ukazujú výsledky posledných parlamentných volieb pomerne úspešnou bola tzv. kampaň s fúzmi (symbol mužnosti v Turecku) trvajúca od marca do júla 2007, ktorej slogan znel: „Mala by som byť mužom, aby som sa dostala do parlamentu?“ Zapojili sa do nej mnohé turecké populárne osobnosti, podporilo ju viac ako sto ďalších nevládných organizácií a rôzne médiá ju zdarma propagovali (Mustache goes a long way, 2007). Tiež v súvislosti s voľbami do samospráv v marci 2009 zvolila organizácia „provokatívnuô trojmesačnú kampaň. V jej

⁴⁴ Celý akčný plán i jednotlivé strategické ciele podrobnejšie možno nájsť v tureckej i anglickej verzii na stránke KSGM.

⁴⁵ Vid' Karabat, 04.04.2009

rámci bola napríklad zverejnená obecná výzva k lídrom politických strán na vyšší počet kandidátok vo výbere pre kandidátske listiny (Siyasi parti liderlerine sesleniyoruz, 19.12.2008). Prostredníctvom svojich ôsmich pobočiek a šiestich reprezentatívnych úradov v provinciách (Rozhovor so S. Acuner) lobovali v nižších straníckych výboroch. Publicitu kampane nepriamo zvýšil aj súdny spor týkajúci sa hlavného plagátu kampane (viď Príloha 6).⁴⁶ Množstvo zaradených žien na kandidátskych zoznamoch sa oproti minulým voľbám nepatrne zvýšil, avšak výsledky volieb priniesli veľké sklamanie.

Okrem mediálnych kampaní, v ktorých bude KA-DER pokračovať aj do budúcnosti, organizácia usporadúva aj vzdelávacie kurzy pre súčasné i možné budúce političky, prevádzkuje telefonickú službu pre ženské kandidátky, organizuje a účastní sa národných a medzinárodných konferencií a vydáva verejne prístupné publikácie (Rozhovor so S. Acuner).

Organizácia KA-DER, ktorá je v Turecku jediná svojho druhu a je národným koordinátorom Európskej ženskej lobby, sa na rozdiel od väčšiny politického sektoru snaží o aktívnu implementáciu. Tiež presadzuje pozitívne akcie vo forme kvót pre ženy.

„Našimi dlhodobými cieľmi je pokračovanie vo vzdelávaní a podpore kandidátok a tiež dosiahnutie genderovej kvóty 33%...V posledných parlamentných voľbách sme si ako medzník stanovili 10-11% žien. Tento prah sa nám dosiahnuť nepodarilo. Napriek tomu je to úspech ak sa zastúpenie žien zvýši v porovnaní s minulým obdobím o viac ako 100%.“

(Rozhovor so S. Acuner)

Na dosiahnutie sedemnást' percentného podielu žien v parlamente, ktorý sa v roku 2005 vláda zaviazala dosiahnuť v rámci Rozvojových cieľov tisícročia (MDG) do roku 2015, bude ale treba vyvinuť enormné úsilie. (Doğan, 15.12.2008)

Otázka pozitívnych akcií, ktoré sú dočasným nástrojom pre zvýšenie účasti žien v rozhodovaní, je v súčasnosti horúcou témou diskusií na maloázijskom polostrove. Z

⁴⁶ D. Bahçeli – predseda MHP podal na organizáciu žalobu za neoprávnené použitie svojej fotografie na reklamné účely. Ankarský súd ale rozhodol v prospech KA-DER, ktorej zástupkyne argumentovali slobodou vyjadrovania a citovali rozhodnutia ESLP a francúzskeho súdu. (Pro-women poster legal, court decides, 10.01.2009)

právneho hľadiska umožňuje ich zavedenie napríklad článok 4 CEDAW-u, ktorú ratifikovalo 185 štátov sveta. (CEDAW States Parties, 2009) Predmetom stále neprekonaných polemík sú nielen argumenty pre a proti, ale aj to, aký typ a výška kvót je najvhodnejší pre dosiahnutie želaného stavu.⁴⁷

Argumenty proti ich zavedeniu vyplývajú z ideologického predpokladu, že odporujú princípu rovnosti. Sú ale prostriedkom zaistenia „*rovnosti výsledkov*“ (Dahlerup, 2005), „*faktickej rovnosti a rovnosti príležitostí*“ (Pachta, 2007: 36) Za najefektívnejšie sa považujú neformálne kvóty politických strán uplatňované vo svojich vlastných vnútorných rozhodovacích mechanizmoch výberu kandidátov a kandidátok a pri zostavovaní kandidátnych listín. (Rakušanová, 2006: 7) Cieľom rôznych systémov kvót je dosiahnuť aspoň tzv. kritickú menšinu vo výške 30-tich alebo 40-tich percent. (Dahlerup, 2005)

V súčasnosti uplatňujú kvóty nasledujúce politické strany:

- **ÖDP** 50% pre všetky orgány strany a kandidátske listiny;
- **DTP** 40% na interné pozície i kandidátske listiny, v spolu-predsedeníctve strany je 1 žena a 1 muž;
- **SHP** 33% pre všetky stranícke orgány;
- **ANAP** 33% pre všetky orgány strany a kandidátske listiny;
- **CHP** 25% na pozície vo výbore strany na centrálnej i nižších úrovniach, nie pre kandidátske listiny;
- **DYP** 10% len pre orgány strany;
- **SDP** mala 30% kvótu a ako jediná predsedníčku strany, po rezignácii väčšiny členov (2009) je nefunkčná

Zdroj: Sayın, 2007: 9-12

Prístup MHP je v tomto prípade jasne odmietavý voči akýmkoľvek pozitívnym akciám v prospech žien.⁴⁸ Taktiež vládnuca strana AKP oficiálne nezaviedla kvóty vo

⁴⁷ Vid' napr www.quotaproject.org, www.padesatprocent.cz,

⁴⁸ Pred marcovými voľbami do samospráv chcela MHP zvýšiť počet žien na svojich kandidátskych listinách tým, že požiadala CHP o presun ktorýchkoľvek ženských kandidátok, ak už pre ne nemajú u

vlastných štruktúrach. Riadi sa ale neformálnou 20 – 30% kvótou, ktorej dodržiavanie sa líši v závislosti na regióne (European Stability Initiative, 2007a: 30). Premiér a predseda strany Erdoğan dal jasne najavo, že nemá v úmysle presadiť legislatívne kvóty (Women's Political Representation). Podľa neho, by sa tým len vytvorila nerovnováha, penalizovali schopné osoby a umelo by sa zvýšili percentá žien v politike. „*Je to nezmysel. Ženy nie sú tovar*“ (Erdoğan's anti-affirmative action, 29.03.2007).

V tomto duchu poslanci strany už predtým zamietli jediný návrh v parlamente na presadenie legislatívnych kvót v roku 2004 (Güngör, 04.04.2009). Trend nepodpory kvót pre ženy potvrdilo aj menovanie Selmy Kavaf za novú štátnu ministerku pre záležitosti žien a rodiny v rámci výmeny časti kabinetu prvého mája 2009. Dlhoročná členka strany a predsedníčka ženskej vetvy strany je známa tým, že kvóty odmieta (Özcan, 05.05.2009). AKP je tiež často obviňovaná, že svoje liberálne a západne-vyzerajúce členky podporuje, „*aby presvedčila elektorát, že sa odlúčila od svojej islamistickej minulosti a stala sa sekulárnou stredo-pravicovou stranou*“ (Ross-Thomas, 18.07.2007).⁴⁹

Tak ako medzi politickými stranami existujú veľké rozdiely v podpore či uplatňovaní kvót, tiež „*v rámci ženského hnutia a medzi organizáciami nie je jednota a spoločná agenda pre postup*“ (Rozhovor so S. Sancar). Spolupráca medzi organizáciami a národným koordinátorom genderovej rovnosti KSGM je úzka už od jeho založenia úzka (Sancar-Üsür, 2003: 171). Keďže ale jeho riadenie podlieha štátnemu ministerstvu, je závislé od politických rozhodnutí vládnucich strán.

Podpora pre zavedenie genderových kvót v Turecku prichádza zo zahraničia, vrátane Európskej únie. Napríklad Margot Wallström sa počas vystúpenia na univerzite v Istanbule vyjadrila: „*Osobne pevne verím v systém kvót. Zo skúsenosti vieme, že fungujú. Úprimne povedané – existuje neoficiálny systém kvót pre mužov – a v*

seba miesto. (Özcan, 17.03.2009)

⁴⁹ Mnohé ďalšie výroky premiéra podkopávajú jeho oficiálny mediálny obraz i obraz strany, ktorý sa AKP snaží ukázať doma i v zahraničí, a vyvolávajú nevôľu političiek i feministiek, ktoré mu vo futbalovom slangu dali červenú kartu (Stevens, 2009). Napríklad v debata o ženských kvótach predsedkyni KA-DER Hülye Gülbahar odpovedal, že ak chce žiť v Rwande, kde majú ústavnú kvótu pre ženy, nikto jej nebráni (Zaptçioğlu, 2007). Pri príležitosti MDŽ 2008 vyzval turecké ženy, aby v záujme nevyhynutia národa mali aspoň tri deti (Prime Minister target of scorn on Women's Day, 2008).

skutočnosti po celom svete – nadišiel čas to zmeniť!“ (Wallström, 08.03.2007: 5). Emine Bozkurt zase vo svojich správach navrhla „*prijatie systému záväzných kvót...na volebných zoznamoch ako najlepší spôsob zlepšenia účasti žien v tureckej politike*“ (Bozkurt, 2007: 9, bod 41; Bozkurt, 2005: 8, bod 28).

Táto európska politická podpora pripomína, že splnomocnenie žien vo všetkých rovinách je jednou z priorit Únie. Avšak finančná podpora pre konkrétne projekty zvýšenia reprezentácie žien v politike vzhľadom na primárny hospodársky charakter *acquis* je relatívne malá. Čo sa týka KA-DER, tak financie z EU sú väčšinou len na menšie projekty priamo súvisiace so vstupom.

„Prostriedky získavame od rôznych donorov, hlavne od zahraničných nadácií, napríklad z Nemecka, Švédska, Holandska. Najdôležitejším prispievateľom naďalej zostáva UNDP...Kľúčovou je pre našu organizáciu nezávislosť od všetkých politických strán, čo sa týka ideí i financií...v rámci nových európskych finančných nástrojov sa ale budeme snažiť využiť ich čo najviac.“

(Rozhovor so S. Acuner)

A aké konkrétne riešenia navrhuje KA-DER zaviesť?

- upraviť ústavu tak, aby umožnila implementovať dočasné pozitívne akcie a následne prijať záväznú genderovú kvótu 33%;
- v Zákone o voľbách stanoviť povinnú kvótu 33% na kandidátske listiny pre parlamentné i miestne voľby;
- zmenou Zákona o politických stranách posilniť pozíciu ženských vetiev, aby si mohli voliť zloženie vlastného výboru a disponovať vlastným rozpočtom, ktorý by bol minimálne 30% z podpory, ktorú strana obdrží od štátu;
- zrušiť registračné poplatky, ktoré strany vyberajú od kandidátok;⁵⁰
- zaručiť príslušnou legislatívou rovné zastúpenie žien v štátnych výboroch;
- posilniť autoritu a finančné zdroje inštitucionálnych mechanizmov.

(Rozhovor so S. Acuner; Sancar-Üsür, 2003: 174-175)

⁵⁰ Vychádza to z faktu, že ženy sú viac vystavené riziku chudoby a z dôvodu nerovného postavenia na trhu nemajú rovný kapitál (Burcak, 1997). Kandidátske poplatky vo voľbách 2007 pre ženy znížili Demokratická strana (DP) a Strana mladých (GP). Od žien ich vôbec nevyžadovala ANAP. Tri najväčšie politické strany ich mali rovnaké pre obe pohlavia. (KSGM, 2008a: 9)

Zavedenie pozitívnych akcií samo o sebe nie je samozrejme postačujúce a pre dosiahnutie zamýšľaných dôsledkov je treba dôkladne zvážiť ich implementáciu (Dahlerup, 2005: 150). Tiež nemožno považovať genderové kvóty za jediný nástroj zvýšenia účasti žien na politickom rozhodovaní (Pachta, 2007: 43). V spoločnosti so silnými patriarchálnymi koreňmi ako je Turecko sa ale zdajú ako najrýchlejší, najefektívnejší a najlepší spôsob ako zaistiť vyššie percentuálne zastúpenie žien, a tým i možnú vyššiu reprezentáciu ich záujmov.

4. Záver

Aké závery vyplývajú z poznatkov získaných v priebehu práce? Najprv odpoviem na hlavné výskumné otázky, ktoré som si stanovila v úvode, potom zhrniem ďalšie vyplývajúce výstupy.

Európsku úniu možno v súčasnosti označiť za hlavný stimulačný faktor, ktorý podporuje reformný proces v Turecku. Cieľ stať sa plnoprávnym členom Únie – inú alternatívu turecké vlády a dlhodobá zahraničná politika nepripúšťa - je najbežnejšou obhajobou pre niekedy i tvrdo vyjednávané zmeny v legislatíve a v ich implementovaní. Aj keď podpora členstva v únii medzi tureckou verejnosťou zaznamenáva v posledných rokoch pokles v súvislosti s „organizovaným pokrytectvom“ (Weisband, 2008: 45) mnohých európskych politikov a političiek, dosiahnutie západnej úrovne ochrany demokracie a ľudských práv zostáva dôležitou metou.

Genderová rovnosť a ženské práva spĺňajú charakteristiky individuálnych a tiež kolektívnych ľudských práv. Sú nevyhnutnou podmienkou ekonomického, sociálneho i politického rozvoja spoločnosti. Aj keď v členských štátoch zďaleka ešte nebol problém diskriminácie úplne doriešený a od svojich patriarchálnych koreňov sa niektoré z nich dosiaľ len odpútavajú, v rámci podmienok procesu pristúpenia je možné ospravedlniť kritiku a zásahy na adresu vývoja v Turecku. Doterajší nedostatok politickej vôle k tomu, aby genderová rovnosť bola v centre záujmu procesu rozšírenia sa zdá byť v prípade Turecka prekonaná.

Situácia postavenia žien v Turecku sa mimo iného vyznačuje jasnou dilemou medzi modernými hodnotami otvorenej spoločnosti a tradičnými normami, ktoré sú viditeľné najmä vďaka regionálnej diverzite krajiny. Podpora rovnosti žien a mužov v kandidátskej krajine zo strany predstaviteľov a predstaviteľiek Únie je intenzívna a dlhotrvajúca. Avšak čo sa týka alokácie finančných prostriedkov - v porovnaní s inými oblasťami – zostávajú ešte veľké medzery. Na príklade zastúpenia žien v rozhodovacích mechanizmoch možno vidieť, že globálne fondy a národné domáce i zahraničné nadácie sú stále hlavnými zdrojmi pre financovanie aktivít.

Aj keď v rétorickej rovine sa takmer všetci aktéri a aktérky na národnej i európskej úrovni zhodujú na nevyhnutnosti posilnenia pozície žien, k praktickému presadeniu a vynúteniu tejto obecnej vôle dochádza pomaly. Prijaté opatrenia sú často neadekvátne. Niektoré aktivity a návrhy súčasnej vlády dokonca metaforicky povedané predstavujú „dva kroky vpred a jeden krok vzad“.

Podľa môjho názoru, hlavným aktérom na poli genderovej rovnosti, naďalej zostáva ženské hnutie, ktoré si v Turecku od 80. rokov vydobylo silnú pozíciu a v niektorých problematických oblastiach má podstatnú vyjednávaciu moc. Spoločným menovateľom dnešného heterogénneho feministického hnutia je snaha o zlepšenie úrovne ženských práv. Viaceré autorky a autori použitých materiálov, rovnako ako obe oslovené odborníčky, s ktorými som bola v kontakte, sa zhodujú na tom, že prijímanie *acquis* významne urýchlilo genderové reformy. S. Acuner sa vyjadrila: „*Dokázali by sme to i vlastnými silami, ale trvalo by to neporovnateľne dlhšie, možno dvadsať, možno päťdesiat rokov.*“

Efektívna rola Únie by sa tak okrem doterajších aktivít mala prehĺbiť v spolupráci a finančných subvenciách pre občianske organizácie, ktoré dôverne poznajú slabiny i možnosti domáceho prostredia. Spojením tlaku zvonku i zdola by sa rozšírilo povedomie o genderovej problematike i u neaktívnej väčšiny obyvateľstva, čo by mohlo primäť politické elity k prijatiu náležitých pozitívnych akcií, predovšetkým k riešeniu extrémne nízkej zamestnanosti žien a reprezentácie v rozhodovacích mechanizmoch. Hlavne odstránenie existujúcich neviditeľných a nepriamych diskriminujúcich opatrení vyžaduje celospoločenskú zmenu mentality.

Ženy v Turecku čelia mnohým bariéram, ktoré zdieľajú spoločne so ženami po celom svete. Zároveň sa ale vyrovnávajú so špecifickými prekážkami, ktoré v tomto prípade vyplývajú napríklad zo súboja islamských náboženských tradícií a sekulárnej kemalistickej ideológie. Isté je, že v postmodernej dobe sa stierajú hranice nielen geografické, ale taktiež medzi verejnou a súkromnou sférou, ktoré boli kedysi stereotypne prisudzované dvom pohlaviam. Čo sa týka prekážok účasti žien v politike, za hlavné možno považovať rigidný prístup vnútri politických strán, neochotu mužských politikov stratiť svoju hegemoniu v tejto sfére a tiež niektoré pretrvávajúce anachronické postoje v spoločnosti. Je pritom najvyšší čas presunúť sa od mužskej demokracie k demokracii reálnej, čo nie je možné bez naplnenie politických a

občianskych práv žien. Aj keď úspešný vstup Turecka do Únie nie je zďaleka istý, Európska únia sa po otvorení prístupových jednaní stala hybnou silou dlho požadovaných systémových reforiem.

5. Resumé

Proces rozšírenia Únie o Turecko vyvoláva horlivé debaty v celej európskej spoločnosti. Vzájomné vzťahy sa spočiatku sústredili na hospodárske zblížovanie. Bez pevne stanoveného usporiadania budúcich vzťahov a jasných podmienok vstupu, Turecko nevenovalo pozornosť reformám v ekonomickej a politickej oblasti, rozvoji demokracie a ochrany ľudských práv. Po prijatí Kodaňských kritérií a udelení kandidátskeho statusu nabral reformný proces rýchlejší spád. Napriek tomu, že genderová rovnosť nebola dosiaľ v centre záujmu v rámci procesu rozšírenia, v prípade Turecka sa zlepšenie postavenia žien stalo jednou z oblastí, ktoré sa zdôrazňujú oveľa častejšie.

Únia sa zapojila do dlhodobého procesu transformácie patriarchálneho usporiadania, v ktorom hlavnú úlohu hrá nezávislé a diverzifikované ženské hnutie, ktoré sa znovuzrodilo v 80. rokoch. Ďalšími aktérmi sú kemalizmus, medzinárodné ľudsko-právne organizácie, domáce politické strany, podnikateľský sektor a médiá. Pravidelné hodnotenia prístupového procesu zo strany Európskej komisie sa stali dôležitým stimulom a podporou pre existujúce snahy. Vďaka spoločnému tlaku zo strany Únie i ženského hnutia sa podarilo presadiť mnoho dlho požadovaných legislatívnych zmien. Avšak implementácia a praktické vynútenie týchto „zmien na papieri“ stále zaostávajú. Obdobne by aj nevyhnutné finančné zdroje, ktoré Únia ponúka, mali byť ľahšie sprístupnené pre využitie rôznymi nevládnymi organizáciami. Spočiatku strohé vyjadrenia v prvých Správach, ktoré sa týkali hlavne vzdelávania, násilia na ženách a zamestnanosti, sa postupne obohacovali začleňovaním nových rovín hodnotenia.

Vychádzajúc z príležitostného záujmu v Správach o pokroku by sa mohlo zdať, že oblasť zastúpenia žien v rozhodovacích mechanizmoch nevyžaduje zvláštnu pozornosť. Pritom reálny stav podielu žien na moci je extrémne nízky, priam kritický. Napriek tomu, že Turkyniam bolo v globálnej perspektíve udelené volebné právo medzi prvými, ich možnosti aktívne využiť svoje práva a schopnosti boli obmedzené pretrvávajúcimi tradičnými hodnotami medzi politickými a ekonomickými elitami i verejnosťou. Občianska spoločnosť i predstavitelia a predstavitelky Únie sa dožadujú prijatia aktívnych opatrení, napríklad v podobe genderových kvót.

6. Summary

The enlargement process of the Union concerning Turkey raises heated debates all over the European society. At the beginning the mutual relations concentrated on economic rapprochement. Without firmly stipulated settlement of future relations and without clear conditions for accession, Turkey did not pay attention to reforms in economic and political spheres, development of democracy and human rights protection. After the adoption of the Copenhagen criteria and granting candidate status the reform process has expedited. Although gender equality was not a central interest in the framework of the enlargement process, in Turkish case improvement of women's status has become one of the most emphasized areas.

The Union joined the long-lasting transformation process of the patriarchal settlement in which the independent and diversified women's movement has been playing the main role since its rebirth in 1980's. The other participants are Kemalism, international human rights organizations, domestic political parties, business sector and media. The regular evaluations of the accession process provided by the European Commission have turned into an important incentive and support for existing efforts. Thanks to combined pressure from the Union and also the women's movement many long-time demanded legislative changes were adopted. However, implementation and practical enforcement of these „paper changes” still lag behind. In similar way, the inevitable financial resources offered by the Union should be easier to access so that various non-governmental organizations can use them. Initial brief statements in the first Reports, mostly concerning education, violence against women and employment, gradually enhanced through embracing new realms.

If stemming from the occasional interest in Progress reports, it might appear that the area of representation of women in decision-making mechanisms does not require special attention. Nevertheless, the actual state of women's share in power is extremely low, frankly critical. Even though that from the global viewpoint the Turkish women were granted suffrage among the first ones, the opportunities for active use of their rights and skills have been confined by persisting traditional values prevailing among political and economic elites as well as within the public. Civil society and representatives of the Union insist on adoption of active measures, such as gender quotas.

7. Použitá literatúra

Literatúra

ARAT, Yeşim. *Patriarchal Paradox: Women Politicians in Turkey*. 1st edition. Madison, New Jersey: Fairleigh Dickinson University Press, 1989. 162 s. ISBN 0838633471. (citované Arat, 1989)

AYDIN, Mustafa. *Turkish Foreign Policy : Framework and analysis*. SAM Papers. 1st edition. Ankara : Center for Strategic Research, 2004. 123 s. ISSN 1302-3845 (citované Aydın, 2004)

BEASLEY, Christine. *What is feminism?: an introduction to feminist theory*. 1st edition. London : SAGE Publications Ltd., 1999. 192 s. ISBN 0761963359. (citované Beasley, 1999)

BERKTAY, Fatmagül. *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın*. Istanbul: Metis Yayıncılık, 1996. 240 s. ISBN 9789753420969. (citované Berktaş, 1996)

BULMER, Simon, LEQUESNE, Christian. *The Member States of the European Union*. 1st edition. Oxford : Oxford University Press, 2005. 399 s. ISBN 0199252815. (citované Bulmer, 2005)

BURRI, Susanne, PRECHAL, Sacha. *EU Gender Equality Law*. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2008. 27 s. ISBN 978-92-79-10278-3. (citované Burri, 2008)

DANČÁK, Břetislav, FIALA, Petr, HLOUŠEK, Vít. *Evropeizace: nové téma politologického výzkumu*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2005. 421 s. ISBN 8021038659. (citované Dančák, 2005)

DOĞRAMACI, Emel. *Women in Turkey and the New Millennium*. Ankara : Atatürk Araştırma Merkezi, 2000. 214 s. ISBN 9751612772. (citované Dođramacı, 2000)

DRULÁK, Petr, et al. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. 1. vyd. Praha : Portál, 2008. 256 s. ISBN 978-80-7367-38. (citované Drulák, 2008)

ELLINA, Chrystalla A. *Promoting Women's Rights : the politics of gender in the European Union*. 1st edition. New York : Routledge, 2003. 174 s. ISBN 0-415-94435-X. (citované Ellina, 2003)

ELLIS, Evelyn. *European Community Sex Equality Law*. 2nd edition. Oxford : Clanderon Press, 1998. 365 s. ISBN 0198262248 . (citované Ellis, 1998)

FERENČÁKOVÁ, Lenka. *Vývoj politických vzťahov Turecka a Európskej únie : pohľad Turecka*. Praha: Univerzita Karlova. Fakulta sociálných vied. Institut mezinárodných študií, 2005. 45 s., tabulky, obrázky, mapy. Vedoucí bakalárske práce Doc. JUDr. PhDr. Ivo Šlosarčík, LL.M., Ph.D.
(citované Ferenčáková, 2005)

GÜNEY, Aylin. *Turkey and the 'New Europe': Challenges and Opportunities during the Accession Negotiations*. In: MÜFTÜLER-BAÇ, Meltem, STIVACHTIS, Yannis A. (ed.) *Turkey-European Union relations : dilemmas, opportunities, and constraints*. 1st edition. Lanham : Lexington Books, 2008. s. 133 – 150.
(citované Güney, 2008)

HOSKYNS, Catherine. *Integrating gender: women, law and politics in the European Union*. New York : Verso , 1996. 256 s. ISBN 1859840787.
(citované Hoskyns, 1996)

JACKSON, Stevi, JONES, Jackie. *Contemporary Feminist Theories* . 1st edition. Edinburgh : Edinburgh University Press, 1998. 271 s. ISBN 0748606890.
(citované Jackson, 1998)

MALEČKOVÁ, Jitka. *Úrodná pôda: žena ve službách národa*. 1. vyd. Praha : ISV, 2002. 242 s. ISBN 80-85866-95-1.
(citované Malečková, 2002)

MATLAND, Richard E.. *Women's Representation in National Legislatures: Developed and Developing Countries*. In: *Legislative Studies Quarterly*. 1998, Vol. 23, no. 1, s. 109–125, ISSN: 03629805
(citované Matland, 1998: 112-114)

MÜFTÜLER-BAÇ, Meltem, STIVACHTIS, Yannis A. (ed.) *Turkey-European Union relations : dilemmas, opportunities, and constraints*. 1st edition. Lanham : Lexington Books, 2008. 335 s. ISBN 978-0-7391-2447-5.
(citované Müftüler-Baç, 2008)

NAPLES, Nancy. *Feminism and method : ethnography, discourse analysis, and activist research*. 1st edition. New York : Routledge, 2003. 268 s. ISBN 0-415-94448-1.
(citované Naples, 2003)

NORRIS, Pippa. *Electoral Engineering : Voting Rules and Political Behaviour*. First edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 375 s. ISBN 978-0521536714
(citované Norris, 2004)

ONAL, Ayşe. *Zločiny ve jménu cti*. Přeložila Lenka Faltejsková. 1. vyd. Frýdek-Místek : ALPRESS, 2008. 248 s. ISBN 978-80-7362-630-0.
(citované Onal, 2008)

POTŮČEK, Martin. *Veřejná politika*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2005. 399 s. ISBN 80-86429-50-4
(citované Potůček, 2005)

RAKUŠANOVÁ, Petra. *Česká politika: ženy v labyrintu mužů?* Praha: Fórum 50%, 2006. 22 s. ISBN 9788023974386.
(citované Rakušanová, 2006)

REINHARZ, Shulamit. *Feminist Methods in Social Research*. 1st edition. New York : Oxford University Press, 1992. 424 s. ISBN 0-19-507386-x.
(citované Reinhartz, 1992)

ROSAMOND, Ben. *Theories of European integration*. 1st edition. Houndmills : Palgrave Macmillan, 2000. 232 s. ISBN 0-312-23120-2.
(citované Rosamond, 2000)

ROSE, Richard, ÖZCAN, Yusuf. *First European Quality of Life Survey: Quality of Life in Turkey*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 2007. 62 s., ISBN 978-02-897-0800-5.
(citované Rose, 2007)

SANCAR, Serpil, BULUT, Ayça. *TURKEY: Country Gender Profile*. JICA, 2006. 77 s.
(citované Sancar, 2006)

SANCAR-ÜSÜR, Serpil. *Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset*. Istanbul: TÜSİAD. 2000. 262 s.. ISBN 975-8458-10-8
(citované Sancar-Üsür, 2000)

SANCAR-ÜSÜR, Serpil. Women in State, Politics and Civil Society. In: Bridging the Gender Gap in Turkey: A Milestone Towards Faster Socio-economic Development and Poverty Reduction. Washington DC: World Bank. 2003. s.167-180
(citované Sancar-Üsür, 2003)

SAYIN, Aysun. Kota El Kitabı “Geçici Özel Önlem Politikası: Kota” Ankara: Ka-der yayınları, 2007. 102 s. ISBN 978-975-6487-11-2
(citované Sayın, 2007)

ŞENOL, Nevin, İSAT, Ceren, SAYIN, Aysun, ACUNER, Selma (ed.). *Equal Opportunities for Women and Men: Monitoring law and practice in Turkey*. Open Society Institute, 2005. 64 s.
(citované Şenol, 2005)

TEKELI, Şirin. *Women in Modern Turkish Society: A Reader*. 1st edition. London : Zed Books, 1994. 336 s. ISBN 18564915.
(citované Tekeli, 1994)

TEKELI, Şirin. *Women in Turkish Politics*. In ABADAN-UNAT, Nermin. *Women in Turkish Society*. 1st edition. Leiden : Brill, 1981. s. 293-308. ISBN 90 04 06346 3
(citované Tekeli, 1981)

TONG, Rosemarie. *Feminist thought: a comprehensive introduction*. 4st edition. London : Westview Press, 1995. 305 s. ISBN 0-415-07874-1.
(citované Tong, 1995)

VESELÝ, Arnošt, NEKOLA, Martin (eds). *Analýza a tvorba veřejných politik : přístupy, metody a praxe*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2007. 407 s. ISBN 978-80-86429-75-5.
(citované Veselý, 2007)

Women for Women's Human Rights (WWHR) – New Ways. *Turkish Civil and Penal Code reforms from a gender perspective: The success of two nationwide campaigns*. First edition. Istanbul: Women for Women's Human Rights (WWHR) – New Ways, 2005. 68 s. ISBN 975-92677-4-8
(citované WWHR, 2005)

YÜKSEL, Metin. *Diversifying Feminism in Turkey in the 1990s - A Master's Thesis*. Bilkent University. Department of Political Science and Public Administration, 2003. 138 s.
(citované Yüksel, 2003)

WEISBAND, Edward, KIERSEY, Nicholas J., ONER, Asli Ceyhan, DANSEREAU, David P.. *Turkish Accession and the Quest for a European Polity: Discursive Strategies and Organized Hypocrisy*. In: MÜFTÜLER-BAÇ, Meltem, STIVACHTIS, Yannis A. (ed.) *Turkey-European Union relations : dilemmas, opportunities, and constraints*. 1st edition. Lanham : Lexington Books, 2008. s. 41-73.
(citované Weisband, 2008)

Články

ARAT, Yeşim. *From Emancipation to Liberation: The Changing Role of Women in Turkey's Public Realm*. In: *Journal of International Affairs*. Fall 2000, 54, no. 1, s. 107 – 123
(citované Arat, 2000)

ARAT, Yeşim. *On Gender and Citizenship in Turkey*. In: *Middle East Report*. [online] 1996. No. 198, s. 28-31. Dostupný z WWW: <[http://www.jstor.org/sici?sici=0899-2851\(199601%2F03\)0%3A198%3C28%3AOGACIT%3E2.0.CO%3B2-T](http://www.jstor.org/sici?sici=0899-2851(199601%2F03)0%3A198%3C28%3AOGACIT%3E2.0.CO%3B2-T)>
(citované Arat, 1996)

ARAT, Yeşim. *Toward a Democratic Society: The Women's Movement in Turkey in the 1980s*. In: *Women's Studies International Forum*. 1994. vol 17, no. 2/3.
(citované Arat, 1994)

ARAT, Yeşim. *Women's Rights as Human Rights: The Turkish Case*. In: *Human Rights Review*, October-December 2001, s. 27–34
(citované Arat, 2001)

BENEŠ, Vít. *Evropská unie a Turecko: Krize důvěry?*. In: *Mezinárodní politika*. 2006, roč. XXX, č. 11, s. 10-12.
(citované Beneš, 2006)

BURNET, Jennie E. *Gender Balance and the Meanings of Women in Governance in Post-Genocide Rwanda*. In: *African Affairs*, 2008. Vol. 107, Number 428, July 2008, s. 361-386, ISSN: 0001-9909
(citované Burnet, 2008)

CICHOWSKI, Rachel A. *Judicial Rulemaking and the Institutionalization of European Union Sex Equality Policy*, In: STONE SWEET, Alec, SANDHOLTZ, Wayne, FLIGSTEIN, Neil (eds.) *The Institutionalization of Europe*. Oxford: Oxford University Press. 2001. s.113-135

(citované Cichowski, 2001)

CICHOWSKI, Rachel A. „*No Discrimination Whatsoever*“. *Women's Transnational Activism and the Evolution of EU Sex Equality Policy*.“ In: NAPLES, Nancy, DESAI, Manisha (eds.) *Women's Activism and Globalization. Linking Local Struggles and Transnational Politics*. 1st edition. New York: Routledge. 2002. s.220-238.

(citované Cichowski, 2002)

DAHLERUP, Drude. *Using Quotas to Increase Women's Political Representation*. In: *Women in Parliament: Beyond Numbers*. [online] 2005. [cit. 2009-05-06] Dostupný z WWW: <<http://archive.idea.int/women/parl/ch4a.htm>>.

(citované Dahlerup, 2005)

DORRONSORO, Gilles, MASSICARD, Elise. *Being a Member of Parliament in contemporary Turkey*. In: *European Journal of Turkish Studies*. Thematic Issue Number 3 [online]. 2005. [cit. 2009-05-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.ejts.org/docannexe.html?id=513>>.

(citované Dorronsoro, 2005)

GRÜNELL, Marianne, VOETEN, Anneke. *State of Art Feminism in Plural: Women's Studies in Turkey*. In: *European Journal of Women's Studies*. 1997, Vol. 4, s. 219-233 ISSN: 1350-5068

(citované Grünell, 1997)

GÜNDÜZ, Zuhul Yeşilyurt. *The Women's Movement in Turkey: From Tanzimat towards European Union Membership*. [online]. In: *Perceptions* 1994, vol. IX, no. 3 [cit. 2009-04-27]. Dostupný z WWW:

<<http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume9/Autumn2004/ZuhulYesilyurtGunduz.pdf>> . ISSN 1300-8641.

(citované Gündüz, 2004)

KANDIYOTI, Deniz. *Emancipated but Unliberated? Reflection on the Turkish Case*. In: *Feminist Studies*. 1987. Vol. 13, No. 2, s. 317- 338

(citované Kandiyoti, 1987)

KESKIN, Burcak. *Political Participation Patterns of Turkish Women*. In: *Middle Eastern Review of International Affairs*. [online] 1997. Volume 1, Number 4. Dostupný z WWW: <<http://meria.idc.ac.il/journal/1997/issue4/jv1n4a5.html>>

(citované Keskin, 1997)

KNAUS, Katharina. *Turkish Women: A Century of Change*. In: *Turkish Policy Quarterly* [online]. 2007, Volume 6, Number 5, s. 47–59 [cit. 2009-05-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.turkishpolicy.com/images/stories/2007-01-womeninTR/TPQ2007-1-06-katharinaknaus.pdf>>. ISSN 1303-5754 .

(citované Knaus, 2007)

KOÇAK Cemil. *Parliament Membership during the Single-Party System in Turkey (1925-1945)*. In: *European Journal of Turkish Studies*. Thematic Issue Number 3 [online]. 2005. [cit. 2009-05-05].

Dostupný z WWW: <<http://www.ejts.org/docannexe.html?id=579>>.

(citované Koçak, 2005)

MATLAND, Richard E.. *Enhancing Women's Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral Systems*. In: *Women in Parliament: Beyond Numbers*. [online] 2005. [cit. 2009-05-06] Dostupný z WWW:

<<http://archive.idea.int/women/parl/ch3a.htm>>.

(citované Matland, 2005)

MÜFTÜLER-BAÇ, Meltem. *Turkish Women's Predicament*. In: *Women's Studies International Forum*. 1999, Vol. 22, No. 3, s. 303-315.

(citované Müftüler-Baç, 1999)

ÖZDEMİR, Nalan. *EU support women's organisations in Turkey*. In: *EU-Turkey Review. A Periodical of the Delegation of the European Commission to Turkey* [online]. 2007, Fall 2007, Issue 9 [cit. 2009-04-28]. Dostupný z WWW:

<<http://www.avrupa.info.tr/Files/File/AB-Gorunum/Sayi-09/01%20REVIEW.pdf>>.

(citované Özdemir, 2007)

PACHTA, Lukáš. *Kvóty – účinný a rozšířený nástroj pro zvýšení zastoupení žen v politice*. In: *Více žen do politiky? Samozřejmě! Ale jak?* [online] 2007 [cit. 2009-05-09] Dostupný z WWW:

<http://www.padesatprocent.cz/docs/FORUM50p_vice_zen_do_politiky.pdf>

(citované Pachta, 2007)

SAKTANBER, Ayşe. *Women and the Iconography of Fear: Islamization in Post-Islamist Turkey*. In: *Signs. Journal of Women in Culture and Society*. Autumn 2006. Vol. 32, Number 1. s.21-31, ISSN 0097-9760.

(citované Saktanber, 2006)

SERIN, Vildan. *An Assessment of Women's Political Participation in the World Emphasizing the Case of Turkey*. In: *Journal of Academic Studies*, Vol. 3, No. 11, November 2001, s. 97-105.

(citované Serin, 2001)

SVEDOVA, Nadezhda. *Obstacles to Women's Participation in Parliament*. In: *Women in Parliament: Beyond Numbers*. [online] 2005. [cit. 2009-05-06] Dostupný z WWW:

<<http://archive.idea.int/women/parl/ch2a.htm>>.

(citované Svedova, 2005)

TUKSAL, Hidayet Şefkatli. *The Unethical Disqualification of Women Wearing Headscarf in Turkey*, In: *Turkish Policy Quarterly* [online]. 2007, Volume 6, Number 5, s. 47–59 [cit. 2009-05-03]. Dostupný z WWW:

<<http://www.turkishpolicy.com/images/stories/2007-01-womeninTR/TPQ2007-1-07-hidayetsefkatlituksal.pdf>>. ISSN 1303-5754 .

(citované Tuksal, 2007)

VILLAVERDE, Jesús A. Núñez. *Turkey and the EU: An Endless Hurdle-Race*. In: *Perceptions : Journal of International Affairs* [online]. 1998, vol. III, no. 3 [cit. 2009-

04-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume3/September-November1998/nunez.PDF>>. ISSN 1300-8641 .
(citované Villaverde, 1998)

Women are being encouraged to participate in local politics. In: New Horizons, UNDP Turkey Monthly Newsletter, Issue 34, October 2008. [online]. 2006. [cit. 2009-05-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.undp.org.tr/Gozlem2.aspx?WebSayfaNo=1571>>.
(citované Women are being encouraged to participate, 2008)

YILMAZ, Selen Lermioğlu. *From a Men's Democracy Towards a Real Democracy.* In: Turkish Policy Quarterly [online]. 2007, Volume 6, Number 5, s. 33–45 [cit. 2009-05-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.turkishpolicy.com/images/stories/2007-01-womeninTR/TPQ2007-1-05-selenlermiogluylmaz.pdf>>. ISSN 1303-5754 .
(citované Yılmaz, 2007)

Pramene

BOZKURT, Emine. REPORT on the role of women in Turkey in social, economic and political life (2004/2215(INI)) European Parliament Committee on Women's Rights and Gender Equality. 10.6.2005
(citované Bozkurt, 2005)

BOZKURT, Emine. REPORT on women's role in social, economic and political life in Turkey (2006/2214(INI)) European Parliament Committee on Women's Rights and Gender Equality. 11.1.2007
(citované Bozkurt, 2007)

Commission of the European Communities. *Communication from the Commission: Incorporating Equal Opportunities for Women and Men into All Community Policies and Activities.* [online] 1996, [cit. 2009-05-04] Dostupný z WWW: <http://aei.pitt.edu/3991/01/000091_1.pdf>.
(citované Commission, 1996)

Commission of the European Communities. *Regular Report from the Commission on Turkey's Progress Towards Accession.* Brussels: Commission of the European Communities, 1998.
(citované Commission, 1998)

Commission of the European Communities. *1999 Regular Report from the Commission on Turkey's Progress Towards Accession.* Brussels: Commission of the European Communities, 1999.
(citované Commission, 1999)

Commission of the European Communities. *2000 Regular Report from the Commission on Turkey's Progress Towards Accession.* Brussels: Commission of the European Communities, 2000.
(citované Commission, 2000)

Commission of the European Communities. *2001 Regular Report from the Commission on Turkey's Progress Towards Accession.* Brussels: Commission of the European Communities, 2001.
(citované Commission, 2001)

Commission of the European Communities. *2002 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession {COM(2002) 700 final}*. Brussels: Commission of the European Communities, 2002.

(citované Commission, 2002)

Commission of the European Communities. *2003 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession*. Brussels: Commission of the European Communities, 2003.

(citované Commission, 2003)

Commission of the European Communities. *2004 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession {COM(2004) 656 final}*. Brussels: Commission of the European Communities, 2004.

(citované Commission, 2004)

Commission of the European Communities. *Turkey 2005 Progress Report {COM (2005) 561 final}*. Brussels: Commission of the European Communities, 2005.

(citované Commission, 2005)

Commission of the European Communities. *Turkey 2006 Progress Report {COM(2006) 649 final}*. Brussels: Commission of the European Communities, 2006.

(citované Commission, 2006)

Commission of the European Communities. *Turkey 2007 Progress Report*. Brussels: Commission of the European Communities, 2007.

(citované Commission, 2007)

Commission of the European Communities. *Turkey 2008 Progress Report*. Brussels: Commission of the European Communities, 2008.

(citované Commission, 2008)

Community Action programme on the Promotion of Equal Opportunities for Women 1982-1985 - European Union [online]. 1996-2008 , 20 June 2002 [cit. 2009-04-28].

Dostupný z WWW: http://www.ilo.org/public/english/employment/gems/eeo/eu/p_act3.htm.

(citované Community Action programme)

Economic Commission for Latin America and the Caribbean, United Nations. *Participation and Leadership in Latin America : Gender Indicators*. [online] 1999.

Dostupný z WWW: <<http://www.eclac.org/publicaciones/xml/2/4792/lc11302i.pdf>>.

(citované ECLAC, 1999)

European Commission. *Women and men in decision-making – Analysis of the situation and trends*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 2008. 55s. ISBN 978-92-79-08135-4

(citované European Commission, 2008)

Eurostat - Employment rate by gender. [online] [cit. 2009-05-04] Dostupný z WWW: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tsiem010&language=en>>.

(citované Eurostat)

Judgment of the Court of 15 June 1978 Gabrielle Defrenne v Société Anonyme Belge de Navigation Aérienne Sabena [online]. 2004-2009 [cit. 2009-04-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.ena.lu/>>.

(citované Judgment of the Court of 15 June 1978)

KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ. *Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů. Plán pro dosažení rovného postavení žen a mužů 2006-2010*. [online]. Brusel. 2006 [cit. 2009-04-27]. Dostupný z WWW:

<[\[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0092:FIN:CS:PDF\]\(http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0092:FIN:CS:PDF\)>.](http://eur-</p></div><div data-bbox=)

(citované Komise, 2006)

KSGM. *Policy Document Women in Power and Decision-making*. Ankara: 2008. 28 s. Dostupný z WWW: <http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/kararalma_ing.pdf>

(citované KSGM, 2008a)

KSGM. *National Action Plan Gender Equality 2008-2013*. Ankara: 2008. 84 s. Dostupný z WWW: <http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/NAP_GE.pdf>

(citované KSGM, 2008b)

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. [online]. 6.11.2006. [cit. 2009-04-25] Dostupný z WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/mezinarodni-pakt-o-obcanskych-a-politickych-pravech-a-mezinarodni-pakt-o-hospodarskych--socialnich-a-kulturnich-pravech-19852/>>.

(citované Mezinárodní pakt, 2006)

Negotiating Framework [online]. Luxembourg : 2008 [cit. 2009-04-27]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/st20002_05_tr_framedoc_en.pdf>.

(citované Negotiating Framework, 2005)

PAVAN-WOOLFE, Lisa. *Combating Discrimination in the European Union and in Turkey Legislation, Implementation, Equality Bodies*. Ankara : prednáška 11-12 October 2004. 12 s.

(citované Pavan-Woolfe, 2004)

SİYASİ PARTİ LİDERLERİNE SESLENİYORUZ. [online]. 19.12.2008. [cit. 2009-05-08].

Dostupný z WWW: <<http://www.ka-der.org.tr/?p=basin-aciklama-detay&id=4>>.

(citované Siyasi parti liderlerine sesleniyoruz, 19.12.2008)

Standard Summary Project Fiche Project number: TR 05 01.06. [online]. 2005 [cit. 2009-05-04]. Dostupný z WWW:

<http://ec.europa.eu/enlargement/fiche_projet/work/PF%202005%2001.06%20Gender%20Equality.pdf?CFID=4720626&CFTOKEN=bdb367b4cf6e8953-42D73706-04F1-D23E-334EECF4872C2902&jsessionid=060118f444913f11702b>.

(citované Project number: TR 05 01.06, 2005)

STEINHILBER, Silke. *Women's Rights and Gender Equality in the EU enlargement – An Opportunity for Progress*. WIDE Briefing Paper. Brussels: Women in Development Europe, 2002. 16 s.

(citované Steinhilber, 2002)

THE AMENDMENTS TO THE TURKISH CIVIL CODE [online]. 2001 [cit. 2009-04-19]. Dostupný z WWW: <<http://www.byegm.gov.tr/on-sayfa/new-civil-code.htm>>.

(citované The Amendments to the Turkish Civil Code)

THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF TURKEY [online]. 2008 [cit. 2009-04-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.byegm.gov.tr/mevzuat/anayasa/anayasa-ing.htm>>.

(citované The Constitution)

Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and related acts. [online]. *Official Journal C 340, 10 November 1997*. [cit. 2009-03-17]. Dostupný z WWW:

<<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html#0001010001>>.

(citované Treaty of Amsterdam)

United Nations Development Programme. *Human Development Report 2007/2008*. First edition. Houndmills : Palgrave Macmillan, 2007. 384 s. ISBN 978-0-230-54704-9

(citované HDR 2007/2008)

United Nations Development Programme. *Women in Politics Opinion Research Report*. Istanbul. 2006. 129 s.

(citované Women in Politics Opinion Research Report, 2006)

WALLSTRÖM, Margot. *Address on the occasion of the International Women's Day. Speech /07/134*. [online] Bilgi University of Istanbul, 8 March 2007 Dostupný z WWW: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/07/134&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>>

(citované Wallström, 08.03.2007)

Women's Platform for a New Constitution Press Statement [online]. October 2, 2007 [cit. 2009-04-29]. Dostupný z WWW:

<http://www.wwhr.org/files/02.10.07_press_statement.pdf>.

(citované Women's Platform, 2007)

Women's rights in Turkey: attitudes must change. Press Release [online] 30.04.2009. [cit. 2009-05-09] Dostupný z WWW:

<<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/200905/20090515ATT55955/20090515ATT55955EN.pdf>>

(citované Women's Rights in Turkey, 2009)

Rozhovory

Rozhovor Dr. Selma Acuner, spoluzakladateľka KA-DER. Email z dňa 02.05.2008

(citované Rozhovor so S. Acuner)

Rozhovor Prof. Dr. Serpil Sancar, vedúca Ženského výskumného centra KASAUM na Ankarskej univerzite. Viedla Lenka Ferenčáková 19.03.2008

(citované Rozhovor so S. Sancar)

Elektronické články

BENMAYOR, Gila. *EU closely monitors women rights in Turkey* [online]. Turkish Daily News. 26.07.2008 [cit. 2009-03-01]. Dostupný z WWW: <<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=-634351>>. (citované Benmayor, 26.07.2008)

BELLİ, Onur Burçak. *Moustache vs. headscarf dominate gender rights*. [online] Turkish Daily News. 04.04.2007 [cit. 2009-03-01] Dostupný z WWW: <<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=-603026>> (citované Belli, 04.04.2007)

DEMİR, Gül, GAMM, Niki. *Ottoman Women – betwixt and between reform*. [online] Turkish Daily News. 23.06.2007 [cit. 2009-03-01] Dostupný z WWW: <<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=-608563>> (citované Demir, 23.06.2007)

Disappointment and Longing Once Again. [online] Kazete. 31-Mar-2009 [cit. 2009-05-03]. Dostupný z WWW: <http://en.kazete.com.tr/haber_detay.php?hid=921> (citované Disappointment and longing, 31.03.2009)

DOĞAN, Yonca Poyraz. *Measures on women's political participation not part of agenda*. [online] Today's Zaman. 15.12.2008. [cit. 2009-04-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.todayszaman.com/tz-web/detaylar.do?load=detay&link=161233>>. (citované Doğan, 15.12.2008)

Erdoğan's anti-affirmative action remark receives ire of CHP women. [online]. Turkish Daily News. 29.03.2007 [cit. 2009-03-01] Dostupný z WWW: <<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=-602637>>. (citované Erdoğan's anti-affirmative action, 29.03.2007)

Gender Equality Commission had established [online]. Kazete. 02-Mar-2009 [cit. 2009-05-03]. Dostupný z WWW: <http://en.kazete.com.tr/haber_detay.php?hid=908>. (citované Gender Equality Commission had established, 02.03.2009)

GÜLTASLI, Selcuk. *Emine Bozkurt: Turkey-EU Ties Need Progress*. [online] Today's Zaman. 23.04.2006. [cit. 2009-04-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.todayszaman.com/tz-web/yazarDetay.do?haberno=32374>>. (citované Gültasli, 23.04.2006)

GÜNGÖR, İzgi. *Woman's Touch Needed in Politics*. [online] Hürriyet Daily News. 4 April 2009 [cit. 2009-04-04] Dostupný z WWW: <<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=11360585>> (citované Güngör, 04.04.2009)

JONES, Dorian. *Women Pushing for Increased Representation in Turkey*. [online] Voice of America. 16.07.2007 [cit. 2009-05-04]. Dostupný z WWW: <<http://www.voanews.com/english/archive/2007-07/2007-07-16-voa34.cfm?CFID=199118726&CFTOKEN=91418623&jsessionid=84307289276798c50e7a94a68221658246e4>>. (citované Jones, 16.07.2007)

KARABAT, Ayşe. *Turkish women's awareness of gender equality increasing* [online] Hürriyet Daily News. 04 May 2009 [cit. 2009-05-04]. Dostupný z WWW: <<http://www.todayszaman.com/tz-web/detaylar.do?load=detay&link=174285>> (citované Karabat, 04.05.2009)

KUBOŠOVÁ, Lucia. *Turkey targets 2013 for EU legal compliance* [online]. 30.03.2007 [cit. 2009-04-15]. Dostupný z WWW: <<http://euobserver.com/9/23813>>. (citované Kubošová, 2007)

MERT, Nuray. *Bıyıklı kadınlar* [online] Radikal. 27.03.2007 [cit. 2009-05-04]. Dostupný z WWW: <<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=216703>>. (citované Mert, 27.03.2007)

Mustache goes a long way to create awareness [online] Turkish Daily News. 26.03.2007 [cit. 2009-03-01] Dostupný z WWW: <> (citované Mustache goes a long way, 2007)

ÖZCAN, Emine. *AKP Disregarded Erdoğan's Advice on Women's Quota* [online]. Bia news centre. 17.03.2009 [cit. 2009-05-04] Dostupný z WWW: <<http://bianet.org/english/gender/113178-akp-disregarded-erdogan-s-advice-on-women-s-quota>>. (citované Özcan, 17.03.2009)

ÖZCAN, Emine. *Selma A. Kavaf, Second Woman in Cabinet* [online]. Bia news centre. 05.05.2009 [cit. 2009-05-07] Dostupný z WWW: <<http://bianet.org/english/gender/114287-selma-a-kavaf-second-woman-in-cabinet>>. (citované Özcan, 05.05.2009)

ÖZERKAN, Fulya. *Money sweet in EU bitter process* [online]. Turkish Daily News. 20 March 2008 [cit. 2009-03-01]. Dostupný z WWW: <<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=-626361>>. (citované Özerkan, 20.03.2008)

Pro-women poster legal, court decides [online]. Hürriyet Daily News. 10 January 2009 [cit. 2009-05-08]. Dostupný z WWW: <<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=10747677>>. (citované Pro-women poster legal, court decides, 10.01.2009)

ROSS-THOMAS, Emma. *Turkey poll unlikely to deliver many more women MPs.* [online] Reuters. 18.07.2007. [cit. 2009-04-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.reuters.com/article/inDepthNews/idUSL1883047620070718>>. (citované Ross-Thomas, 18.07.2007)

Turkey ranks low in world gender equality index [online] Hürriyet Daily News. 12.11.2008 [cit. 2009-05-08]. Dostupný z WWW: <<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haberler.aspx?id=2206&tarih=2008-11-12>>. (citované Turkey ranks low, 12.11.2008)

Women better off, but not good enough. [online] Turkish Daily News. 16.07.2008 [cit. 2009-03-01]. Dostupný z WWW: <<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=-633639>>.

(citované Women better off, 16.07.2008)

Women to rule Rwanda parliament [online]. BBC News. 17.03.2008 [cit. 2009-05-02]. Dostupný z WWW: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7620816.stm>>.

(citované Women to rule Rwanda parliament, 17.03.2008)

ZAPTÇIOĞLU, Dilek. *Women's Rights in the New Turkish Constitution. In Favor of the Man* [online] 2007. Dostupný z WWW: <http://www.qantara.de/webcom/show_article.php/_c-476/_nr-884/i.html>

(citované Zaptçioğlu, 2007)

Internetové stránky

Cabinet [online]. 2008 [cit. 2009-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.gov.rw/page.php?id_article=67>.

(citované Cabinet, 2008)

Call...Don't Be Silent [online]. s.d., 01.02.2008 [cit. 2009-05-05]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/projects-in-focus/selected_project/turkey_call-don-t-be-silent_en.pdf>.

(citované Call...Don't Be Silent)

CEDAW State Parties. [online]. 2000-2009. [cit. 2009-05-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/states.htm>>.

(citované CEDAW State Parties, 2009)

Compulsory Voting. [online]. 2009. [cit. 2009-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.idea.int/vt/compulsory_voting.cfm#compulsory>.

(citované Compulsory voting, 2009)

Council of Europe [online]. 2004-2009 [cit. 2009-05-02]. Dostupný z WWW: <http://www.coe.int/t/e/human_rights/equality/>.

(citované Council of Europe)

Court: Lambda Istanbul can continue operating [online]. May 7, 2009 [cit. 2009-05-05]. Dostupný z WWW: <<http://news.kaosgl.com/item/2009/5/10/court-lambda-istanbul-can-continue-operating>>.

(citované Court: Lambda Istanbul can continue operating, 2009)

EU and Turkey work together to create more jobs for youth and women [online]. s.d., 3.2.2009 [cit. 2009-05-04]. Dostupný z WWW:

<http://www.avrupa.info.tr/News_Achieve/0209,020209.html>.

(citované EU and Turkey work together)

EUROPEAN STABILITY INITIATIVE. *Sex and Power in Turkey. Feminism, Islam and the Maturing of Turkish Democracy.* [online] Berlin - Istanbul : European Stability Initiative, 2007. 44 s. [cit. 2009-05-01]

Dostupný z WWW: <http://www.esiweb.org/pdf/esi_document_id_90.pdf>.

(citované European Stability Initiative, 2007a)

EUROPEAN STABILITY INITIATIVE. *Picture Story. A Century of Feminism in Turkey* [online] Berlin – Brussels - Istanbul : European Stability Initiative, 2007. 28 s. [cit. 2009-05-01] Dostupný z WWW: <http://www.esiweb.org/pdf/esi_picture_story_-_a_century_of_feminism_in_turkey_-_june_2007.pdf>. (citované European Stability Initiative, 2007b)

EU-supported hotline helps victims of human trafficking [online]. s.d., 1.7.2008 [cit. 2009-05-04]. Dostupný z WWW: <http://www.avrupa.info.tr/News_Archive/july_08,01072008_2.html>. (citované EU-supported hotline)

Famous Femmes of Modern Turkish History [online]. [s.d] [cit. 2009-05-08]. Dostupný z WWW: <<http://www.learningpracticalturkish.com/females--007-03-08.html>>. (citované Famous Femmes)

Global Database of Quotas for Women [online]. 2006 [cit. 2009-05-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.quotaproject.org/>>. (citované Global Database, 2006)

ILKKARACAN, Pinar. *Turkey - How Adultery Almost Derailed Turkey's Aspiration to Join the European Union*. In: PARKER , Richard, PETSCHESKY, Rosalind, SEMBER, Robert. *SexPolitics Reports from the Front Lines*. [online]. 2007. s. 247-275. Dostupný z WWW: <<http://www.sxpolitics.org/frontlines/book/pdf/sexpolitics.pdf>>. (citované Ilkkaracan, 2007)

International Poll Finds Large Majorities in All Countries Favor Equal Rights for Women. [online] 2009. 17s. [cit. 2009-05-09] Dostupný z WWW: <http://www.worldpublicopinion.org/pipa/pdf/mar08/WPO_Women_Mar09_rpt.pdf> (citované International Poll, 2009)

KA-DER İstatistikler [online]. 2005-2008 [cit. 2009-04-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.ka-der.org.tr/?p=istatistik>>. (citované KADER İstatistikler, 2008)

Kadın Sığınmaevleri Projesi [online]. s.d. [cit. 2009-05-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.siginmaevleri.net/index.html>>. (citované Kadın Sığınmaevleri Projesi)

Proje arşivi [online]. s.d. [cit. 2009-05-04]. Dostupný z WWW: <<http://www.kagider.org/ProjeArsivi.asp>>. (citované Proje arşivi)

Project activities within the scope of national programme [online]. 2007 [cit. 2009-05-04]. Dostupný z WWW: <<http://www.saglik.gov.tr/EN/dosyagoster.aspx?DIL=2&BELGEANAH=409&DOSYA ISIM=39.pdf>>. (citované Project activities, 2007)

PROJECTS [online]. 2008 [cit. 2009-05-04]. Dostupný z WWW: <http://projeler.meb.gov.tr/pkm/index.php?option=com_content&view=section&id=6&Itemid=3>.

(citované Projects, 2008)

Slovník pojmů [online]. 2006 [cit. 2009-05-08]. Dostupný z WWW: <<http://www.rppp.cz/?s=slovník-pojmu>>.

(citované Slovník, 2006)

Supporting Women Entrepreneurs : Programme Information [online]. s.d., 8.4.2009 [cit. 2009-05-04]. Dostupný z WWW:

<http://www.avrupa.info.tr/AB_Mali_Destegi/AB_Program_Bilgileri,Programprojemerge.html?Mode=1&Pid=37>.

(citované Supporting Women Entrepreneurs)

The Women Entrepreneurship Support Project [online]. 2009 [cit. 2009-05-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.kadindestek.org/english/content/view/1/4/>>.

(citované The Women Entrepreneurship Support Project, 2009)

Turkish Statistical Institute [online]. s.d. [cit. 2009-05-07]. Dostupný z WWW: <http://www.turkstat.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=41&ust_id=11>.

(citované Turkstat)

Women in national parliaments [online]. 1996-2009 , 30 April 2009 [cit. 2009-05-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>>.

(citované IPU, 2009)

Women in the new parliament [online]. 2009 [cit. 2009-04-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=245>>.

(citované Women in the new parliament)

Women's Political Representation in Turkey and Quotas [online]. s.d. [cit. 2009-05-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.iknowpolitics.org/node/3010>>.

(citované Women's Political Representation)

Worldwide Guide to Women in Leadership [online]. s.d., 03.05.09 [cit. 2009-05-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.guide2womenleaders.com/Turkey.htm>>.

(citované Worldwide Guide to Women in Leadership)

Európska komisia

<http://ec.europa.eu>

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık (úrad premiéra)

<http://www.basbakanlik.gov.tr>

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM, parlament)

<http://www.tbmm.gov.tr>

Secretariat General for EU Affairs

<http://www.abgs.gov.tr/?p=1&l=2>

Diplomová práca

Postavenie žien v Turecku

Delegation of the European Commission to Turkey
<http://www.avrupa.info.tr/DelegasyonPortal.html>

Wikipedia
<http://www.wikipedia.org/>

8. Zoznam príloh

Príloha č. 1: Smernice EU v oblasti rovných príležitostí žien a mužov (zoznam)

Príloha č. 2: Prehľad súčasných parlamentných politických strán v Turecku (tabuľka)

Príloha č. 3: Oslava medzinárodného dňa žien 2008 v Ankare (fotografie)

Príloha č. 4: Finančná pomoc EU pre Turecko (1964 – 2006) (tabuľky)

Príloha č. 5: Relevantné projekty EU v Turecku (zoznam)

Príloha č. 6: Kampane KA-DER na podporu voľby žien (obrázky)

9. Prílohy

Príloha č. 1: Smernice EU v oblasti rovných príležitostí žien a mužov (zoznam)

- Smernica Rady 75/117/EHS zo dňa 10. februára 1975 o zblížovaní právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa uplatňovania zásady rovnej odmeny za prácu pre mužov a ženy *OJ L 45, 19.2.1975, pp. 19–20.*
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2002/73/EC zo dňa 23. septembra 2002, ktorou sa mení Smernica Rady 76/207/EHS o zavedení zásady rovného zachádzania pre mužov a ženy pokiaľ ide o prístup k zamestnaniu, odbornému vzdelávaniu a postupu v zamestnaní a o pracovné podmienky *OJ L 269, 5.10.2002, pp. 15–20.*
- Smernica Rady 79/7/EHS zo dňa 19. decembra 1978 o postupnom zavedení zásady rovného zachádzania pre mužov a ženy v oblasti sociálneho zabezpečenia *OJ L 6, 10.1.1979, pp. 24–25.*
- Smernica Rady 96/97/ES zo dňa 20. decembra 1996, ktorou sa mení Smernica 86/278/EHS o zavedení zásady rovného zachádzania pre mužov a ženy v systémoch sociálneho zabezpečenia pracovníkov *OJ L 46, 17.2.1997, pp. 20–24.*
- Smernica Rady 86/613/EHS zo dňa 11. decembra 1986 o uplatňovaní zásady rovného zachádzania pre mužov a ženy samostatne zárobkovo činné, vrátane oblasti poľnohospodárstva, a o ochrane v materstve *OJ L 359, 19.12.1986, pp. 56–58.*
- Smernica Rady 92/85/EHS zo dňa 19. októbra 1992 o zavedení opatrení pre zlepšenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci tehotných zamestnankyň a zamestnankyň krátko po pôrode alebo kojacích zamestnankyň (desiata smernica v zmysle čl. 16 odst. 1 smernice 89/391/EHS *OJ L 348, 28.11.1992, pp. 1–8.*
- Smernica Rady 96/34/ES zo dňa 3. júna 1996 o rámcovej dohode o rodičovskej dovolenke uzatvorenej medzi organizáciami UNICE, CEEP a EKOZ *OJ L 145, 19.6.1996, pp. 4–9.*
- Smernica Rady 2004/113/ES zo dňa 13. decembra 2004, ktorou sa zavádza zásada rovného zachádzania s mužmi a ženami v prístupe k tovarom a službám a ich poskytovaní *OJ L 373, 21.12.2004, pp. 37–43.*
- Smernica Európskeho parlamentu a rady 2006/54/ES zo dňa 5. júla 2006 o zavedení zásady rovných príležitostí a rovného zachádzania pre mužov a ženy v oblasti zamestnania a povolania (prepracované znenie) *OJ L 204, 26.7.2006, pp. 23–36.*

Zdroj: Burri, 2008: 23

Príloha č. 2: Prehľad súčasných parlamentných politických strán v Turecku**(tabuľka)**

Skratka strany	Názov politickej strany	Líder	Ideológia	Počet kresiel v parlamente po voľbách 22.07.2007 ¹	Počet poslankyň po voľbách 22.07.2007
AKP	Strana spravodlivosti a pokroku	Recep Tayyip Erdoğan	Náboženský tradicionalizmus, ekonomický liberalizmus	341	30
CHP	Republikánska ľudová strana	Deniz Baykal	Kemalizmus, sociálna demokracia	99	10 ²
MHP	Nacionalistická akčná strana	Devlet Bahçeli	Turecký nacionalizmus	71	2
DTP	Strana demokratickej spoločnosti	Ahmet Türk	Kurdský nacionalizmus, sociálna demokracia,	21	8 ³
DSP	Strana demokratickej ľavice	Zeki Sezer	Sociálna demokracia	13	0
ÖDP	Strana slobody a solidarity	Hayri Kozanoğlu	Libertarianizmus, socializmus	1	0
BBP	Strana veľkej únie	Yalçın Topçu ⁴	Islam, turecký nacionalizmus	1	0

¹ Po voľbách nastali v zložení parlamentu určité zmeny. Aktuálny stav i politická príslušnosť možno nájsť na stránkach tureckého parlamentu

<http://www.tbmm.gov.tr/>

² Jedna z kandidátok neskôr prestúpila do DSP, ďalšia odišla z parlamentu po tom ako bola v marci 2009 zvolená starostkou mesta Aydın.

³ Všetky kandidovali ako nezávislé poslankyne s podporou DTP

⁴ Dočasný líder po smrti Muhsin Yazıcıoğlu a do zvolenia nového predsedu strany.

Zdroje: Wikipedia, TBMM, Women in the new parliament

Príloha č. 3: Oslava medzinárodného dňa žien 2008 v Ankare (fotografie)

Obr. 1 - 2 Skupina študentiek Ankarskej univerzity pripravujúca plagáty na pochod

Obr. 3 - 6 V uliciach Ankary

Zdroj: súkromný archív autorky

Príloha č. 4: Finančná pomoc EU pre Turecko (1964 – 2006) (tabuľky)A Finančná pomoc 1964 – 1999

1. Finančné protokoly

	Pôžička (€ mio)	Grant (€ mio)
II.1.1. Prvý protokol (1964-69) : € 175 mio (ES pôžičky / s nízkou úrokovou mierou)	175	
II.1.2. Druhý protokol (1971-77) : €195 mio (ES pôžičky/ s nízkou úrokovou mierou) : € 25 mio (EIB pôžičky)	220	
II.1.3. Dodatočný protokol (1971-77) : € 47 (ES pôžičky/ s nízkou úrokovou mierou)	47	
II.1.4. Tretí protokol (1979-81) : € 310 mio (ES pôžičky : € 220 mio / EIB pôžičky: € 90)	310	
II.1.5. Štvrtý finančný protokol sa vyjednával, ale nebol jednohlasne schválený	(600)*	

2. Ďalšia finančná pomoc

	Pôžička (€ mio)	Grant (€ mio)
II.2.1. V roku 1980 z dôvodu obzvlášť závažnej situácie v Turecku, Spoločenstvo poskytlo Špeciálny podporný balíček vo výške € 75 mio (granty na 11 projektov, hlavne v sektoroch energetiky, zdravotníctva, životného prostredia a vzdelávania).		75
II.2.2. V roku 1991 Spoločenstvo alokovalo finančnú pomoc krajinám najviac postihnutým Vojnou v Zálive , v prípade Turecka pozostávala z bezúročnej pôžičky vo výške € 175 mio.	175	
II.2.3. V rokoch 1993 a 1995 Turecko dvakrát obdržalo po 3 milióny na opatrenia administratívnej spolupráce		6
II.2.4. Od roku 1993 turecké nevládne organizácie a inštitúcie využívajú priemerný ročný rozpočet vo výške 500.000 € na financovanie činností zameraných na ochranu a podporu ľudských práv a občianskej spoločnosti .		4
II.2.5. Grant vo výške € 760.000 bol alokovaný v Turecku na boj s drogami (projektová implementácia v období 1996-1999).		0,76
II.2.6. Turecko obdržalo € 3,3 mio v grantovej pomoci pre populačnú politiku a rodinné plánovanie v období 1992-1998		3,3
II.2.7. Turecko obdržalo v období 1992-1999 v rámci „LIFE-Tretie krajiny“ a „Životné prostredie v rozvojových krajinách“ € 4,92 mio v grantoch na environmentálne projekty .		4,92
II.2.8. Turecko obdržalo v období 1994-1998 € 682.000 v grantoch na iniciatívy súvisiace s HIV/AIDS .		0,682

II.2.9. Turecko obdržalo € 230.000 na kontrolu slintačky a krívačky (OJ L16/45 of 21.1.98)	0,23
---	------

3. Euro-stredomorské programy

	Pôžička (€ mio)	Grant (€ mio)
II.3.1. Turecko je oprávnené čerpať prostriedky z horizontálnych Stredomorských programov a bolo finančne podporené v rámci viacerých iniciatív EU v rôznych oblastiach ako je životné prostredie, zdravie, energetika atď (je ťažké určiť presné množstvo keďže príjemcami bolo viacero krajín).	
II.3.2. V rámci MEDA I celková suma € 376 mio bola vyčlenená pre Turecko. Korešponduje to s 55 projektami.		376
II.3.3. Pôžičky EIB boli umožnené v rámci Novej politiky pre Stredomorie od roku 1992 do 1996 a v rámci Euro-stredomorského partnerstva od roku 1997 do 1999. Pôžičky EIB pre Turecko podľa týchto titulov boli celkovo € 544.5 mio, z toho € 205 mio boli poskytnuté z Euro-stredomorského partnerstva.		545

4. Podpora s následkami zemetrasenia

	Pôžička (€ mio)	Grant (€ mio)
II.4.1. Zvláštny rozpočet € 30 mio na záchranné a rehabilitačné činnosti po zemetrasení, ktoré zasiahlo Turecko v auguste 1999.		30
II.4.2. Mimoriadny grant EIB vo výške € 1 mio z jej vlastných fondov na obnovu po zemetrasení .		1
II.4.3. Zvláštny mandát EIB vo výške € 600 mio (nazvaný TERRA) na podporu rekonštrukcie infraštruktúry v oblasti postihnutej zemetrasením.	600	

5. Pomoc so zavedením colnej únie

	Pôžička (€ mio)	Grant (€ mio)
II.5.1. Zvláštna pomoc 'colná únia' Rozpočet : € 375 mio / grant Pôvod : deklarácia Asociačnej rady zo 6. marca 1995 Situácia : neimplementovaná; bez právneho základu – návrh nariadenia nebol jednohlasne schválený		(375)
II.5.2. Zvláštne zdroje umožňujúce pôžičku EIB 'colná únia' Rozpočet : € 750 mio / pôžička Pôvod : deklarácia Asociačnej rady zo 6.marca 1995 Situácia: neimplementovaná; bez právneho základu – nebol pripravený návrh nariadenia / zaslaný Rade	(750)	

6. Makro-finančná pomoc (výpomoc s platobnou bilanciou)

	Pôžička (€ mio)	Grant (€ mio)
Pôvod : deklarácia Asociačnej rady zo 6. marca 1995 Situácia : nevyžadovaná nakoľko nevznikol deficit platobnej bilancie; a teda žiadna zmluva s IMF v období 1995-99.		

B Finančná pomoc 2000 – 2006

1. V rámci predvstupovej stratégie z roku 2001:		
Každoročná alokácia € 177 mio na právnu a inštitucionálnu adaptáciu v prístupovom procese		
2. pred prijatím predvstupovej stratégie navyše:		
na posilnenie colnej únie v období 2000-2002		€ 15 mio
na podporu hospodárskeho a sociálneho rozvoja v období 2000-2002		€ 135 mio
v účasti Euro-stredomorského partnerstva MEDA II 2000 – 2006 bolo naplánovaných € 890 mio	

* Čiastky uvedené v () neboli a nemôžu byť implementované

Zdroj: Delegation of the European Commission to Turkey (upravené)

Príloha č. 5: Relevantné projekty EU v Turecku (zoznam)

(Návrhy projektov)

2008

TR080106 Strengthening Pre-school Education
TR080107 Participatory Strategic Governance at Local Level
TR080108 Civil Society Facility-Civil Society Development for Active Participation
TR080218 Promoting Gender Equality in Working Life
TR080301 Civil Society Facility - Parliamentary Exchange and Dialogue

2007

TR 07 01 04 Empowerment of Women&Women NGOs

2006

TR 06 01 05 Shelters for Women Subject to Violence
TR 06 01 07 Combatting Human Trafficking
TR 06 02 03 Active Employment Measures

2005

PF 2005 01.02 Strengthening civil society
PF 2005 01.06 Gender Equality
PF 2005 02.09 Supporting Women Entrepreneurship
TR 05 05.01 Strengthening civil society: NGO Grant Facility

2002

TR 0205.01: Active labour market strategy programme

Zdroje: Európska Komisia; Secretariat General for EU Affairs

Príloha č. 6: Kampane KA-DER na podporu voľby žien (obrázky)

Obr. 1 Anglická verzia plagátu kampane – parlamentné voľby 2007

Obr. 2 – 3 Tlačová konferencia kampane 24.05.2007

Obr. 4 Plagáty kampane – parlamentné voľby 2007

Obr. 5 Billboard kampane – voľby do samospráv 2009

Popis: Plagát zobrazuje koláž lídrov troch najväčších tureckých politických strán Zľava: D.Bahçeli, R.T. Erdoğan, D. Baykal. Biely nadpis: My traja máme rovnaký názor! Čierny nadpis: Náš cieľ, 50% žien kandidátok v miestnych administratívach! Červený nadpis: Varovanie: Tento plagát je výplodom fantázie žien, ktoré reagujú na jednopercenčný podiel v miestnych administratívach a chcú byť menované do politiky.

Zdroje: Selma Acuner - KA-DER (obr. 1-4),
<http://www.srt.com.tr/haberresim/m/13049301-2fd6-4758-b5bd-6f50e5ac767e.jpg> (obr. 5)